

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Vojtěch HULÍK

**GEOGRAFIE KRÁLOVÉHRADECKA – PROJEKT UČEBNÍHO
TEXTU PRO STŘEDNÍ ŠKOLY**

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš FŇUKAL, Ph.D.

Olomouc 2013

Bibliografický záznam

- Autor (osobní číslo):** Bc. Vojtěch Hulík (T11887)
- Studijní obor:** Učitelství geografie pro SŠ (kombinace Tv-Z)
- Název práce:** Geografie Královéhradecka – projekt učebního textu pro střední školy
- Title of thesis:** Geography of the Hradec Králové Region - project of textbook for secondary schools
- Vedoucí práce:** RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.
- Rozsah práce:** 105 stran, 3 vázané přílohy
- Abstrakt:** Cílem diplomové práce je vytvoření učebního textu pro střední školy o Královéhradeckém kraji. Obsah textu by měl být vytvořen didakticky vhodným způsobem a měl by průřezově informovat o přírodních, kulturních, historických a ekonomických poměrech regionu. V teoretické části práce bude charakterizováno postavení výuky místního regionu a terénní výuky ve středoškolském vzdělávání a také budou srovnány učebnice místního regionu pro střední školy.
- Klíčová slova:** učební text, místní region, terénní výuka, Královéhradecký kraj
- Abstract:** The aim of this thesis is the creation a textbook for secondary schools of the Hradec Králové region. The content of the text should be created didactically appropriate manner and should inform cross-section of natural, cultural, historical and economic conditions of the region. In the theoretical part will be characterized the position of teaching the local region and field research in secondary education and will also be compared local region textbooks for secondary schools.
- Keywords:** textbook, local region, field research, Hradec Králové Region

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením pana RNDr. Miloše Fňukala, Ph.D. a uvedl jsem všechny literární prameny, publikace a ostatní zdroje, ze kterých jsem čerpal.

V Olomouci 24. 4. 2013

.....

Děkuji RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za odborné vedení, ochotu a trpělivost, vstřícný přístup, který mi věnoval při konzultacích a za cenné rady a připomínky, které jsem využil při psaní diplomové práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Fakulta tělesné kultury
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Vojtěch HULÍK**
Osobní číslo: **T11887**
Studijní program: **N7401 Tělesná výchova a sport**
Studijní obory: **Učitelství geografie pro střední školy**
Tělesná výchova
Název tématu: **Geografie Královéhradecka - projekt učebního textu pro**
střední školy
Zadávací katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je vytvořit návrh učebního textu Geografie Královéhradecka pro střední školu. Obsah textu by měl didakticky vhodným způsobem průřezově informovat o fyzickogeografických, historických, ekonomických a kulturních poměrech regionu tak, aby byl potenciálně využitelný při výuce na místních školách (zejména v zeměpise - témata místní krajina a terénní výuka, a v dějepise - místní dějiny). Vedle vlastního učebního textu bude práce obsahovat teoretickou část, ve které se autor zaměří především na teoretické aspekty výuky témat místní krajina a terénní výuka v geografii a také srovná dostupné učebnice regionální geografie menších územních celků.

Rozsah grafických prací: **Podle potřeb zadání**
Rozsah pracovní zprávy: **20 000 - 24 000 slov**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

Vhodná didaktická literatura (zásady tvorby a hodnocení učebnic), dostupné již vydané geografie místních regionů, geografické a historické studie o kraji a dostupné statistiky.

Vedoucí diplomové práce: **RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: **14. prosince 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **10. dubna 2013**

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 14. prosince 2011

Obsah

1	ÚVOD A CÍLE PRÁCE	9
2	METODY ZPRACOVÁNÍ	10
3	UČEBNICE V PROCESU VYUČOVÁNÍ A UČENÍ.....	12
3.1	Charakteristika učebnice	12
3.2	Historie učebních textů.....	14
3.3	Funkce učebnic.....	15
3.4	Strukturní komponenty učebnic.....	18
4	POSTAVENÍ TÉMATU MÍSTNÍ KRAJINA A TERÉNNÍ VÝUKA V RVP. 21	
4.1	Kurikulární reforma a RVP	21
4.2	Cíle gymnaziálního vzdělávání	23
4.3	Místní region a terénní výuka v RVP.....	24
5	SROVNÁNÍ VYBRANÝCH UČEBNIC GEOGRAFIE PRO MÍSTNÍ REGION	26
6	NÁVRH STRUKTURY UČEBNÍHO TEXTU	28
7	NÁVRH UČEBNÍHO TEXTU	30
I.	VYMEZENÍ REGIONU	32
II.	PŘÍRODNÍ PODMÍNKY	35
1.	Geologický vývoj.....	35
2.	Tvary reliéfu	37
3.	Nerostné suroviny	40
4.	Hydrologie	41
5.	Charakter podnebí.....	43
6.	Půdní pokryv	45
7.	Živá příroda	46
8.	Ochrana životního prostředí.....	49

III.	OBYVATELSTVO A SÍDLA.....	52
1.	Vývoj osídlení.....	52
2.	Obyvatelstvo.....	54
3.	Sídelní struktura.....	58
IV.	HOSPODÁŘSTVÍ.....	62
1.	Vývoj hospodářství.....	62
2.	Vývoj a rozmístění průmyslu.....	63
3.	Zdroje energií.....	67
4.	Zemědělství.....	70
5.	Doprava a spoje.....	73
6.	Služby.....	75
7.	Cestovní ruch a rekreace.....	77
V.	ADMINISTRATIVNĚ SPRÁVNÍ USPOŘÁDÁNÍ.....	81
1.	Správní vývoj.....	81
2.	Správní obvody obcí s rozšířenou působností.....	82
VI.	REGIONÁLNÍ ROZVOJ.....	85
1.	Územní rozvoj.....	85
2.	Královéhradecký kraj a EU.....	87
3.	Významné osobnosti Královéhradeckého kraje.....	90
VII.	PROJEKT.....	92
1.	Školní výlet.....	92
8	ZÁVĚR.....	94
	SUMMARY.....	95
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ.....	96
	SEZNAM PŘÍLOH.....	106

1 Úvod a cíle práce

Cílem práce je vytvoření učebního textu pro střední školy o místním regionu. Jako území jsem zvolil Královéhradecký kraj, ve kterém žiji celý život. Text bude vytvořen po analýze učebnic stejného zaměření, v textu budou dodržovány obecné principy a pravidla pro tvorbu učebních pomůcek (názornost, čitelnost, srozumitelnost, přehlednost, přiměřenost věku, aktuálnost). Učební text bude rozdělen do šesti tematických kapitol. Součástí učebnice bude také projekt, který bude sloužit jako ověření získaných vědomostí a dovedností. Text návrhu učebnice bude mít odlišnou grafickou úpravu, než textová část diplomové práce, bude také obsahovat nonverbální komponenty, shrnutí učiva a také otázky a úkoly. Ty budou zaměřeny i problémově tak, aby žáci rozvíjeli kompetence komunikativní a k řešení problémů.

V teoretické části bude popsán význam a vývoj učebnic a učebních textů, charakterizována školská reforma z roku 2004, vysvětlení nově zaváděných pojmů, postavení tématu místní region a terénní výuka v geografii na středních školách a také srovnání dostupných středoškolských učebnic místního regionu.

2 Metody zpracování

Předkládaná práce je složena ze čtyř částí. První část je zaměřena na popis významu učebnice jako didaktické prostředku, na popis funkcí a přehled strukturních komponentů učebnice. Pro zpracování této části bude využita odborná literatura se zaměřením na obecnou didaktiku a didaktiku geografie.

Ve druhé části bude charakterizována reforma školství a nově vzniklé kurikulární dokumenty, ve kterých jsou vymezeny témata místní region a terénní výuka. Jako zdroje informací v této části budou sloužit rámcové vzdělávací programy.

Třetí část se zaměří na srovnání dostupných učebnic místního regionu pro střední školy. Na základě analýzy těchto učebnic bude navržena obsahová struktura učebního textu.

Stěžejní a nejobsáhlejší částí bude návrh učebního textu. Učební text bude vycházet z důvěryhodných zdrojů, statistických ročenek, dat oficiálních institucí, mapových děl, oficiálních stránek kraje, měst i jiných subjektů, učebnic o České republice, potažmo Královéhradeckém kraji.

Každá část bude tvořena s použitím jiných metod. První část bude vytvořena na základě rešerše odborné literatury, druhá část bude vycházet z analýzy současných školských kurikulárních dokumentů. Třetí část využívá celou škálu metod hodnocení učebnic, které shrnuje např. Průcha (2002) v díle *Moderní pedagogika*, na jejichž základě bude sestavena struktura učebního textu. Tvorba učebního textu ve čtvrté části bude realizována z oficiálních dat a podle didaktických zásad tvorby výukových materiálů. Pro ověření textu ve výuce bude využita dotazníková metoda, která bude zkoumat kvalitativní i kvantitativní znaky vytvořeného textu. Dotazníky budou rozdílné pro učitele a pro žáky a na základě jejich vyhodnocení bude upraven text do konečné podoby. Dotazníkové šetření proběhne na Gymnáziu ve Dvoře Králové nad Labem v předem vybraných třídách. Vše bude uskutečněno po dohodě s ředitelem školy a vyučujícími zeměpisu.

Celá práce bude vytvořena v textovém editoru Microsoft Word 2010, grafy a tabulky budou zpracovány v programu Microsoft Excel 2010. Pro jednoduchou úpravu obrázku bude použit program Malování.

3 Učebnice v procesu vyučování a učení

3.1 Charakteristika učebnice

V edukačním procesu geografie má učebnice stále nezastupitelné místo. V minulosti byla jediným zdrojem informací a své místo ve výuce má i na začátku 21. století po nástupu celé řady zejména elektronických výukových materiálů. Její význam se v historii školství měnil, ale vždy byla didaktickým prostředkem či médiem. Učebnice potenciálně využívané ve vzdělávacím procesu v České republice musí mít tzv. schvalovací doložku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Ta platí šest let a po její expiraci rozhoduje ředitel školy, zda se podle dané učebnice bude učit i nadále.

Definovat učebnici není jednoduché, lze na ní nahlížet z několika hledisek. Podle Sýkory (1996) jsou učebnice (v širším slova smyslu) všechny knižní (tištěné, psané) prostředky, specificky určené pro podporu procesu tvorby a nabývání vzdělání žáků, studentů a jiných osob. Tato definice je dnes již překonána, protože vznikají učebnice elektronické a interaktivní, čímž je porušena podmínka knižního prostředku. Podle Švece (2003) školní učebnice představují učební text přizpůsobený specifickým potřebám žáků podle typu školy, určitého vyučovacího předmětu a ročníku. Průcha (1998) uvádí definici převzatou z Meyers Kleines Lexikon – Pedagogik z roku 1988, ve kterém je učebnice definována takto: „Učebnice je prostředek vyučování a učení v knižní formě, ve kterém jsou určitá odborná témata a okruhy daného předmětu metodicky uspořádány a didakticky ztvárněny tak, že umožní učení ...“. Knecht (2007) nazývá učebnici edukačním konstruktem, neboť představuje složitý celek několika komponent, které mají být pokud možno v rovnováze. I přesto však stále neexistuje shoda na přesné definici učebnice (Průcha, 1998).

Z uvedených definic vyplývá, že učebnice slouží k procesu vyučování i učení, odborná témata jsou v ní seřazena metodicky správně, je přizpůsobena žákům, typu školy, vyučovacímu předmětu a ročníku. V definicích se objevuje, že učebnice musí být v tištěné podobě. V době vzniku definic se ještě nepředpokládalo, že vzniknou i učebnice digitální, elektronické. V širším slova smyslu jsou to také učebnice, jakoukoliv učebnici můžeme převést na digitální. Lepil (2010) uvádí, že na rozdíl od jiných knižních publikací jsou na učebnici kladeny specifické požadavky, které určují nejen

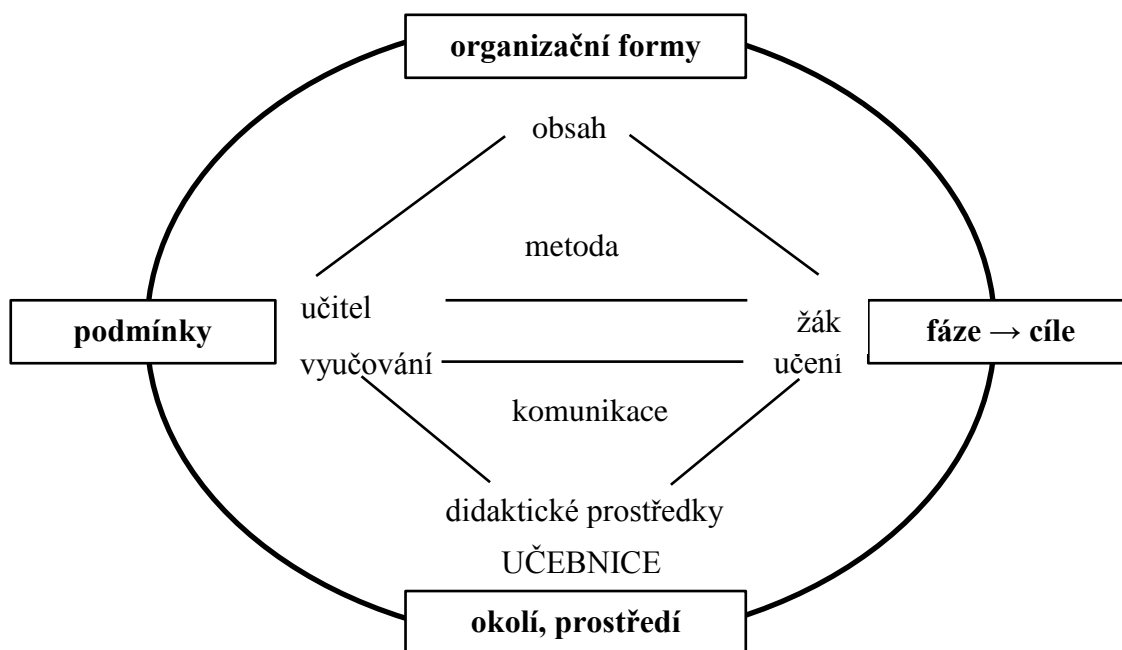
obsahovou stránku knihy, ale i její celkovou strukturu, členění textu, apod. Cílem učebnic je převedení vědeckých faktů do podoby, která bude adekvátní a pochopitelná pro žáka. Vědecká fakta musí být přizpůsobena kvantitativně i kvalitativně vzdělávací úrovni (základní škola, střední škola), typu školy (gymnázium, odborné školy) i ročníku. Pro přehlednost je důležitá grafická úprava, velikost písma, pro srozumitelnost je dobré učebnici doplnit o různé grafy, tabulky, obrázky. Od roku 2005, kdy byly zavedeny tzv. klíčové kompetence (viz dále), je kladen důraz na jejich rozvíjení. Jelikož jsou učebnice nejrozšířenějším didaktickým prostředkem, je právě v nich důležité, aby obsahovaly prvky sloužící k rozvoji klíčových kompetencí (otázky, úkoly aj.). Při tvorbě výukových materiálů je důležité dodržovat východiska, do kterých řadí Lepil (2010): obsah učiva, metody a organizační formy výuky a materiální vybavení didaktickými prostředky. Při tvorbě učebních textů by měly být dodržovány didaktické zásady, které napomáhají zefektivnit proces učení. Učebnice by také měla obsahovat stručný návod, jak s ní pracovat.

Podle vztahu učebnice k charakteru vyučovacího procesu rozlišuje Kalhouz (2002) tyto typy učebnic:

- učebnice v užším slova smyslu zaměřené především na osvojování učiva,
- cvičebnice sloužící k procvičování učiva,
- čítanky, mezi které můžeme považovat i atlasy.

Specifickým typem učebnice pro zeměpis je atlas. Atlas je soubor map, který slouží jako zdroj geografických informací z fyzickogeografické, socioekonomické a regionální geografie pro vybranou oblast (Česká republika, Evropa, Asie, ...).

Ve výchovně vzdělávacím procesu je učebnice v interakci se všemi složkami, tedy s učitelem, žákem i učivem. Ovlivňuje tak jednotlivé prvky tohoto procesu. Z výše uvedených informací vyplývá, že je skutečně nutné klást na školní učebnice velký důraz, protože slouží velkému množství žáků i učitelů a na její kvalitě a způsobu užívání závisí efektivita vyučovacího procesu. Nevyhovující zpracování učebnic může podle Kalhouze (2002) bránit úspěšnému dosažení stanovených cílů.

Obr. 1: Postavení učebnice v edukačním procesu (Maňák, Švec, 2003)

3.2 Historie učebních textů

Vývoj učebnic a učebních textů je spojen s vyučovacím procesem obecně. Nejvyspělejší civilizace se snažily tehdejší poznatky zapisovat a předávat dalším generacím. Průcha (2002) řadí učebnici k nejstarším produktům lidské kultury, která byla používána starověkými národy Asyřanů, Babyloňanů, Egypťanů či Číňanů již několik tisíc let před našim letopočtem. I v antickém Řecku a Římě byly zřejmě učebnice součástí procesu vyučování ve školách. Průcha (2002) uvádí, že z období antického Říma se dochovala minimálně jedna rozsáhlá učebnice, ve které je svědectví, že se již v této době běžně používaly učebnice a existovala specializovaná nakladatelství.

K výraznému rozvoji učebnic a knih obecně došlo po vynálezu knihtisku. Do té doby se musely knihy přepisovat ručně, což bylo nákladné a zdlouhavé. 17. století proto znamená zlom v tvorbě učebnic. Průcha (2002) uvádí, že by obyvatelé České republiky měli být hrdí na to, že Jan Amos Komenský byl jedním ze zakladatelů didaktiky a teorie tvorby školních učebnic. Mezi jeho nejvýznamnější pedagogická díla patří *Dveře jazyků otevřené* (*Janua linguarum reserata*, 1631) a *Svět v obrazech* (*Orbis sensualium pictus*, 1658). Druhá uvedená kniha je pokroková v množství a uspořádání verbálních a obrazových komponent, které známe z dnešních učebnic. Komenský se nevěnoval jen

tvorbě učebnic, v jeho díle *Velká didaktika (Didactica magna, 1638)* se zabývá teorií tvorby učebnicových textů, které jsou stále aktuální. „A co si silně přeji a důrazně žádám: knihy musí překládat všechno srozumitelně a přístupně, tak aby žákům jistě podávaly světlo, s jehož pomocí mohou sami porozumět všemu i bez učitele“ (J. A. Komenský, *Velká didaktika*, 1958, str. 170–171 in Průcha, 2002, str. 270).

Pojetí didaktiky, které sepsal ve svých dílech J. A. Komenský, bylo opravdu zlomové a tak propracované, že některé jeho zásady či myšlenky přetrvávají dodnes. Vývoj učebnic však neustál, většinou odpovídaly potřebám doby. K velkému rozvoji a ke zvýšení kvality učebnic u nás došlo po roce 1989. Vznikají specializovaná nakladatelství, která vydávají po vzoru západních sousedů moderní učebnice a vlivem internetu a rychlejšího šíření informací jsou aktuálnější i obsahy učebnicových textů.

3.3 Funkce učebnic

Průcha (1998) definuje funkci učebnice jako roli, předpokládaný účel, který učebnice jako didaktický prostředek plní v reálném edukačním procesu. Stejně jako existují rozdílné definice učebnice, rozlišují jednotliví autoři i různé funkce. Například Petlák (2004) uvádí, že funkce učebnic a školních knih se často redukuje jen na jejich vzdělávací funkci. Je však potřebné poznat i jiné další funkce, které významně ovlivňují průběh a výsledky učební činnosti žáků. Například Kalhous a Obst (2002), rozlišují na základě struktur cílů výuky dva základní druhy funkcí učebnic, které lze poté dále dělit:

- funkce didaktické: informativní – zprostředkování informací o učivu formativní – vytváření vnitřních hodnot žáků metodologické – žáci by si měli osvojit metody poznání,
- funkce organizační: funkce plánovací, motivační, řídicí proces výuky, kontrolní a sebekontrolní.

Na funkce učebnic jde také nahlížet v jejich vztahu k subjektům, jež je využívají. Z tohoto hlediska Průcha (1998) rozlišuje dvě základní funkce:

- funkce učebnic pro žáky – učebnice je zdrojem poznatků, ale i jiných složek vzdělání jako jsou dovednosti, postoje, hodnoty aj.,
- funkce učebnic pro učitele: učebnice slouží jako pramen, s jehož využitím učitel plánuje obsah učiva, ale i jeho prezentaci aj.

Průcha (2002) ze svých předešlých publikací (Průcha, 1985a, 1987a) vymezuje tři základní funkce učebnice, a to nejen na pro teoretický účel, ale i pro praktický dopad. Na základě zastoupení těchto funkcí lze vyhodnocovat didaktickou vybavenost učebnic. Jsou to funkce:

- prezentace učiva, učebnice slouží jako zdroj informací,
- řízení učení a vyučování, učebnice je současně didaktickým prostředkem, který řídí žákovo učení a také učitelovo vyučování,
- organizační (orientační), jak učebnice informuje uživatele o svém využívání.

Dosud nejpodrobnější klasifikaci funkcí učebnic, zpracovanou D. Zujevem, uvádí J. Průcha (1998). Zujev ve své taxonomii rozlišil osm funkcí:

- informační funkce: spočívá v tom, že učebnice vymezuje obsah vzdělávání v určitém předmětu či oboru vzdělávání, a to i pokud jde o rozsah a dávkování informací určených k osvojování pro žáky,
- transformační funkce: je dána tím, že učebnice poskytuje přepracování (didaktickou transformaci) odborných informací z určitého vědního oboru, z určité technické či jiné oblasti tak, aby tyto transformované informace byly přístupné žákům,
- systematizační funkce: učebnice rozčleňuje učivo podle určitého systému do jednotlivých ročníků či stupňů školy a vymezuje posloupnost jednotlivých částí učiva,
- zpevňovací a kontrolní funkce: učebnice umožňuje žákům pod vedením učitele osvojovat si určité poznatky a dovednosti, procvičovat je (upevňovat) a eventuálně i kontrolovat (pomocí úkolů aj.) jejich osvojení,
- sebevzdělávací funkce: učebnice stimuluje žáky k samostatné práci s učebnicí a vytváří u nich učební motivaci a potřeby poznávání,
- integrační funkce: učebnice poskytuje základ pro chápání a integrování těch informací, které žáci získávají z různých jiných pramenů,
- koordinační funkce: učebnice zajišťují koordinaci při využívání dalších didaktických prostředků, které na ni navazují,

- rozvojově výchovná funkce: učebnice přispívá k vytváření různých rysů „harmonicky rozvinuté osobnosti“ žáků (to je například k formování estetického vkusu,...).

Z funkčního hlediska jsou podle Průchy (2002) učebnice:

- kurikulárním projektem, protože učebnice funguje jako model výuky zahrnující nejen obsah učiva, ale i jeho uspořádání do ucelené struktury. Představuje realizaci obecného didaktického systému (kurikula) do konkrétní podoby,
- zdrojem obsahu vzdělávání pro žáky, což již vyplývá ze základního cíle učebnice, transformace informací z vědeckého poznání do sdělitelné podoby žákům,
- didaktickým prostředkem pro učitele, pro něž slouží především při prezentaci učiva, řízení vyučování, řízení učení žáka a organizaci práce s učebnicí.

Do popředí se v didaktice, potažmo v učebnicích, dostává motivace. Klade se důraz na to, aby byl žák vnitřně motivován před učením nových poznatků. Měl by být natolik motivován, aby měl sám touhu po vědění, touhu po získání nových vědomostí. I učebnice může být zdrojem motivace, a to v podobě zajímavého textu nebo obrázku. Podle Mikka (2007) je hlavním cílem školního vzdělávání vyvolání touhy po vědění.

Tab. 1: Hlavní charakteristiky funkcí učebnic

FUNKCE	CHARAKTERISTIKY
motivační	ilustrovaná
	zajímavá
	obsahující problémové úlohy
	snadno čitelná
informační	snadno čitelná
	související s každodenním životem
	vědecky správná
systematizační	strukturovaná
koordinační	strukturovaná
	související s ostatními učebnicemi
diferenciační	stupňovaná obtížnost
řídící	návody k učení
rozvíjející učební strategii	podpora samostatného myšlení
sebehodnotící	otázky a testy
vzdělávání k hodnotám	personifikace

Převzato z Mikk, 2007, str. 18.

3.4 Strukturní komponenty učebnic

Učebnici lze charakterizovat jako záměrně uspořádaný obsah učiva tak, aby učebnice plnila svou funkci a je přizpůsobena určitým specifikám. Wahla (1983) stručně popisuje strukturu učebnice jako vnitřní členění a vnitřní stavbu, která je charakteristickým znakem každé učebnice. Strukturní komponenty učebnic výstižně definuje D. D. Zujev (podle J. Průcha, 1998) jako určitý blok prvků, který je v těsném vzájemném vztahu s jinými komponenty učebnice (s nimiž v souhrnu vytváří systém, má přesně vymezenou formu a své funkce realizuje pomocí svých vlastních prostředků). Klasifikací strukturních složek se věnovalo mnoho autorů a vzniklo tak velké množství jejich dělení. Často používané je dělení dle Bednaříka (podle Průcha 1998):

A. VÝKLADOVÉ SLOŽKY

1. Výkladový text

- 1.1 výchozí text
- 1.2 objasňující text
- 1.3 popis pokusu
- 1.4 základní text
- 1.5 aplikační text
- 1.6 shrnující text
- 1.7 přehled učiva

2. Doplnující text

- 2.1 úvodní text
- 2.2 text určený k četbě
- 2.3 dokumentační text

3. Vysvětlující text

- 3.1 vysvětlivky
- 3.2 text k obrázkům

B. NEVÝKLADOVÉ SLOŽKY

1. Procesuální aparát

- 1.1 otázky a úkoly k zpevnění vědomostí
- 1.2 otázky a úkoly vyžadující aplikaci vědomostí
- 1.3 otázky a úkoly k osvojení vědomostí
- 1.4 návody k pokusům
- 1.5 návody k činnosti
- 1.6 odpovědi a řešení

2. Orientační aparát

- 2.1 nadpisy
- 2.2 výhmaty
- 2.3 odkazy
- 2.4 grafické symboly
- 2.5 rejstříky
- 2.6 obsah

3. Obrazový materiál

- 3.1 obrazy nahrazující věcný obsah výkladových komponentů
- 3.2 obrazy rozvíjející věcný obsah výkladových komponentů
- 3.3 obrazy doplňující věcný obsah výkladových komponentů

A. Wahla (1983) dále předkládá vlastní taxonomii strukturních komponentů učebnice, jejíž správnost dokumentuje osmi empirickými analýzami téměř stovky učebnic zeměpisu tehdejší ČSSR a několika dalších států. Rozlišuje tyto základní komponenty učebnic:

1. Informační složka učebnice

- textová složka (verbální prezentace – úvodní, výkladový a doplňující text, poučky a pravidla, shrnutí, poznámky a vysvětlivky, příklady apod.),
- netextová složka (neverbální prezentace).

2. Imperativní složka učebnice (učební úlohy)

3. Orientační složka učebnice (obsah, nadpisy, předmluva, rejstřík apod.)

Pro účely analýzy a následného hodnocení učebnic slouží měření didaktické vybavenosti učebnic. Toto měření se věnuje didaktické vybavenosti, obsahově se hodnotí především mírou shody s kurikulárními dokumenty. Lépe či více vybavené učebnice jsou předurčeny k efektivnějšímu procesu učení, ovšem stále záleží na žákově schopnosti umět s učebnicí pracovat a porozumět jejímu záměru. Pro měření didaktické vybavenosti rozlišuje Průcha (2002) tyto komponenty:

1. Aparát prezentace učiva

A – verbální komponenty

- výkladový text prostý
- shrnutí učiva k tématům
- doplňující texty
- slovníček pojmů

B – obrazové komponenty

- umělecká ilustrace
- nauková ilustrace
- fotografie
- atd.

2. Aparát řídicí učení

A – verbální komponenty

- předmluva
- otázky a úkoly za lekcí
- otázky a úkoly za tématy
- explicitní vyjádření cílů učení
- sebehodnocení výkonů žáků
- odkazy na jiné zdroje informací atd.

B – obrazové komponenty

- grafické symboly určité části textu
- užití zvláštní barvy pro části textu
- užití zvláštního písma pro části textu

3. Aparát orientační

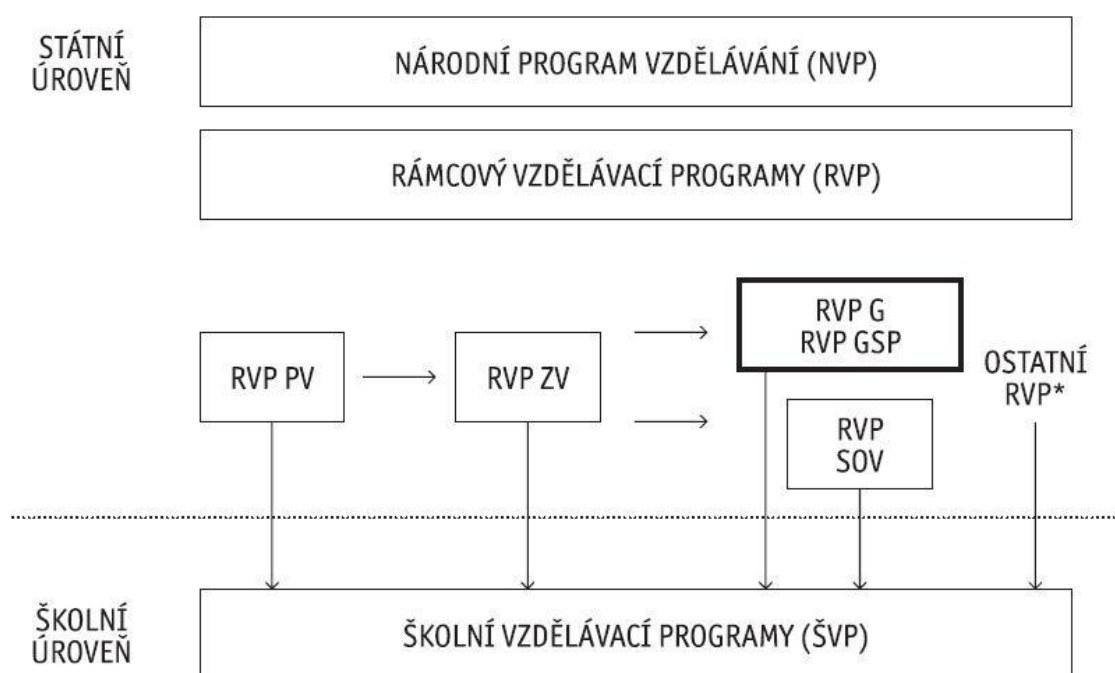
- obsah učebnice
- členění učebnice
- marginálie
- rejstřík (věcný, jmenný)

U jednotlivých autorů se klasifikace liší, obecně lze však rozdělit komponenty na textové (verbální) a mimotextové (nonverbální, grafické). Jejich podíl je v učebnicích různý a vypovídá o jejich didaktické vybavenosti.

4 Postavení tématu místní krajina a terénní výuka v RVP

4.1 Kurikulární reforma a RVP

V lednu roku 2005 vešel v platnost zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání 561/2004 Sb. Tento zákon zavedl do českého vzdělávacího systému novou formu kurikulárních dokumentů, upravujících vzdělávání od tří do 19 let věku žáků. Kurikulární dokumenty vznikají na dvou úrovních, státní a školní. Zanikají tak dříve používané jednotné učební osnovy.

Obr. 1: Systém kurikulárních dokumentů v ČR platný od r. 2007 (zdroj: RVP G, 2007)

Dokumenty na státní úrovni vytváří Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Jsou to rámcové vzdělávací programy pro jednotlivé typy škol (předškolní, základní a střední) a Národní program vzdělávání. Rámcové vzdělávací programy jednotlivých etap vzdělávání na sebe navazují a úzce spolu souvisí. Rámcové vzdělávací programy vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje tzv. klíčové kompetence. Klíčové kompetence představují soubor vědomostí, dovedností, schopností, hodnot a postojů, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do

společnosti a budoucí uplatnění v životě (VÚP, 2007a). Podle záměrů svých autorů Rámcové vzdělávací programy (VÚP, 2007b):

- vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě,
- vycházejí z koncepce celoživotního učení,
- formulují očekávanou úroveň vzdělávání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání,
- podporují pedagogickou autonomii škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání.

Principy RVP (VÚP, 2007a):

- jsou určeny pro tvorbu ŠVP,
- stanovuje základní vzdělávací úroveň pro všechny absolventy,
- specifikuje úroveň klíčových kompetencí, které by měli žáci dosáhnout,
- vymezuje závazný vzdělávací obsah (očekávané výstupy),
- zařazuje jako závaznou součást vzdělávání průřezová témata,
- podporuje komplexní přístup k realizaci vzdělávacího obsahu, možnosti jeho propojování a volbu různých metod a forem výuky vzhledem k individuálním potřebám žáků,
- umožňuje modifikaci vzdělávacího obsahu pro vzdělávání žáků se speciálními potřebami a žáků mimořádně nadaných,
- jsou závazné pro školy v následující etapě vzdělávání při stanovování požadavků přijímacího řízení.

Přes všechny popsané charakteristiky Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání je třeba říct, že RVP zůstávají otevřenými dokumenty, které předpokládají jejich úpravy podle měnících se potřeb společnosti, ale i zkušeností učitelů a samozřejmě podle měnících se potřeb žáků (VÚP, 2007b).

Kurikulární dokumenty na druhé úrovni vznikají na jednotlivých školách. Každé školské zařízení má povinnost vytvořit si vlastní školní vzdělávací program (dále jen ŠVP), podle kterého je v dané instituci realizováno vzdělávání (VÚP, 2007b). Tento

system umožňuje jednotlivým školám realizovat vyučování, samozřejmě v rámci vymezeného vzdělávacího programu, podle svých finančních, personálních, kapacitních a jiných možností, s přihlédnutím k potřebám žáků. Organizace učebního předmětu zeměpis je tedy, stejně jako ostatních předmětů, v plné kompetenci konkrétní školy.

4.2 Cíle gymnaziálního vzdělávání

Jedním z úkolů gymnázií je vytvoření dostatečně motivujícího a studijního prostředí, ve kterém by měl žák získat klíčové kompetence pro své budoucí uplatnění v praxi. Gymnázium by mu mělo nabídnout takové studium, které jej připraví pro další studium, ale i pro zapojení do práce. Absolvent by měl mít dostatečný středoškolský přehled, ale také by měl mít snahu své dosavadní vědomosti zlepšovat a dále uplatňovat. Cíle gymnaziálního vzdělávání jsou (VÚP, 2007a):

- vybavit žáky klíčovými kompetencemi na úrovni, kterou předpokládá RVP G,
- vybavit žáky širokým vzdělanostním základem na úrovni, kterou popisuje RVP G,
- připravit žáky k celoživotnímu učení, profesnímu, občanskému i osobnímu uplatnění.

Vzdělávací obsah na čtyřletých gymnáziích a na vyšším stupni víceletých gymnázií je v RVP G orientačně rozdělen do **osmi vzdělávacích oblastí**. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory (VÚP, 2007a):

- jazyk a jazyková komunikace (český jazyk a literatura, cizí jazyk, další cizí jazyk),
- matematika a její aplikace (matematika a její aplikace),
- člověk a příroda (fyzika, chemie, biologie, geografie, geologie),
- člověk a společnost (občanský a společenskovední základ, dějepis, geografie),
- člověk a svět práce (člověk a svět práce),
- umění a kultura (hudební obor, výtvarný obor),
- člověk a zdraví (výchova ke zdraví, tělesná výchova),
- informatika a informační a komunikační technologie (informatika a informační a komunikační technologie).

Škola si sama určuje, jak vzdělávací oblasti rozdělí do předmětů, jejich plnění je však povinné. Konkrétní učivo ale zadané není, je opět na škole, resp. na učiteli, co a do jaké hloubky bude vyučovat. Každá vzdělávací oblast má očekávané výstupy, takže by absolventi gymnázií měli mít minimálně stejnou úroveň vědomostí, dovedností a schopností. Dále je u každé vzdělávací oblasti uvedeno, jak rozvíjí jednotlivé klíčové kompetence. Z rozdělení je patrné, že geografie spadá do dvou vzdělávacích oblastí, a to: Člověk a příroda a Člověk a společnost.

4.3 Místní region a terénní výuka v RVP

Vzdělávací obsah předmětu geografie na gymnáziích je rozdělen do několika větších celků, u kterých jsou uvedeny očekávané výstupy a učivo. Celků je pět, a to: přírodní prostředí, sociální prostředí, životní prostředí, regiony, geografické informace a terénní vyučování.

Téma místní region spadá do oblasti regiony, u které jsou následující očekávané výstupy (VÚP, 2007a):

- rozlišuje na konkrétních územních příkladech mikroregionální, regionální, státní, makroregionální a globální geografickou dimenzi,
- vymezí místní region (podle bydliště, školy) na mapě podle zvolených kritérií, zhodnotí přírodní, hospodářské a kulturní poměry mikroregionu a jeho vazby k vyšším územním celkům a regionům,
- zhodnotí polohu, přírodní poměry a zdroje České republiky,
- lokalizuje na mapách hlavní rozvojová jádra a periferní oblasti České republiky, rozlišuje jejich specifika,
- lokalizuje na mapách makroregiony světa, vymezí jejich hranice, zhodnotí jejich přírodní, kulturní, politické a hospodářské vlastnosti a jednotlivé makroregiony vzájemně porovná.

Učivo pro místní region je rozděleno do dvou témat, a to: možnosti rozvoje mikroregionu a strategické a územní plánování. Minimální množství vědomostí o místním regionu tedy definují očekávané výstupy z tématu regiony.

Terénní výuka je zařazena do celku geografické informace a terénní vyučování. V tomto vzdělávacím obsahu jsou vymezeny tyto očekávané výstupy (VÚP, 2007a):

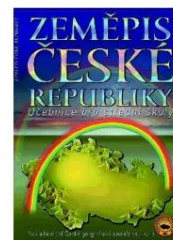
- používá dostupné kartografické produkty a další geografické zdroje dat a informací v tištěné i elektronické podobě pro řešení geografických problémů,
- orientuje se s pomocí map v krajině,
- používá s porozuměním vybranou geografickou, topografickou a kartografickou terminologii,
- vytváří a využívá vlastní mentální schémata a mentální mapy pro orientaci v konkrétním území,
- čte, interpretuje a sestavuje jednoduché grafy a tabulky, analyzuje a interpretuje číselné geografické údaje.

Konkrétním učivem pro terénní výuku je podle RVP pro gymnázia: geografická exkurze a terénní cvičení, praktická topografie, orientace, bezpečnost pohybu a pobytu v terénu, postupy při pozorování, zobrazování a hodnocení přírodních a společenských prvků krajiny a jejich interakce.

5 Srovnání vybraných učebnic geografie pro místní region

Žádná specializovaná učebnice geografie místního regionu pro střední školy není schválena Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy, tak se s žádnou nemůžeme setkat ve školách. Toto téma je bráno pouze okrajově, ne příliš podrobně v kapitole Česká republika. Očekávané výstupy pro téma místní region uvádí RVP pro gymnázia, ale výstupy jsou nekonkrétní a ne příliš obsáhlé. Na základních školách je situace jiná, zde je schváleno několik učebnic o místním regionu, které jsou určeny pro I. i II. stupeň. Jsou to např.: *Tady jsem doma, aneb Poznej dobře svoje bydliště* (Kühnlová, H., 1998), *Místo, kde žijeme* (Matušková, A., 2010), *Místo, kde žijeme* (Matušková, A., Šmolíková, B., 2010), *Místo, kde žijeme* (Smolová I., Szczyrba, Z., 2008). Je škoda, že pro gymnázia takové učebnice neexistují, pomohly by rozšířit znalosti, pochopit vztahy v místním regionu, kde si je žák dokáže lépe představit. Uvádím srovnání tří učebnic pro střední školy, které se tomuto tématu částečně věnují.

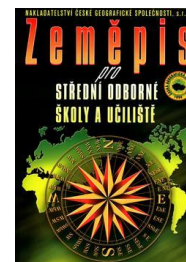
*Holeček, M. a kol. (2003): Zeměpis České republiky, učebnice pro střední školy
Praha: Nakladatelství České geografické společnosti*

Tato hojně využívaná učebnice popisuje nejprve celou Českou republiku z pohledu přírody, obyvatelstva a hospodářství. V další části se zabývá regiony, jsou zde na jednu stranu charakterizovány jednotlivé kraje. Kraj můžeme brát v širším vymezení jako místní region, ovšem z jedné stránky se toho moc nedozvíme. Hluběji se místním regionem zabývají dvě kapitoly: *Místní region* a *Rozvojové dokumenty naší obce*. První kapitola je předkládána spíše jako projekt, v textu jsou uvedeny instrukce, jak při realizaci projektu postupovat. V kapitole *Rozvojové dokumenty naší obce* se autor zabývá územním a strategickým plánováním obcí, kde je obecně uvedeno, jak se má správně při rozvoji obce postupovat.

Holeček, M. a kol. (2004): **Zeměpis pro střední odborné školy a učiliště**

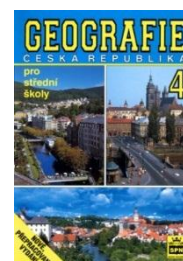
Praha: Nakladatelství České geografické společnosti

Tato učebnice je vůbec první, která plně odpovídá učebním osnovám určeným typům škol. Zahrnuje tematické oddíly: *Hlavní změny na mapě světa, Globální problémy lidstva, Krajina a životní prostředí, Zeměpis cestovního ruchu, Význam zeměpisu v praxi a Zeměpis místní oblasti*. V poslední kapitole se tedy autor zabývá problematice místního regionu. Učivo zde není probíráno podle jednotlivých složek, ale je zpracováno prakticky a zaměřuje se hlavně polohu regionu, tradice a kulturu v minulosti a současnosti.

Kastner, J. a kol. (1999): **Geografie pro střední školy 4, Česká republika**

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, a.s.

V této učebnici od jiného autora je nakonec učiva zařazena kapitola *Poznej dobře místo, kde žiješ!*. V ní se autor snaží, aby žáci pochopily problémy a vztahy v jejich blízkém okolí a aby o nich dokázali diskutovat. Autor se také snaží, aby měli žáci co nejvíce vědomostí o svém okolí.

Struktura těchto učebnic poslouží v další kapitole jako podklad pro návrh struktury učebního textu v této práci.

6 Návrh struktury učebního textu

Obsahová struktura učebního textu uvedeného v následující části, byla vytvořena na základě srovnání a analýzy učebnic zeměpisu. Při tvorbě struktury byly také zohledněny očekávané výstupy uvedené v RVP pro gymnázia a didaktické zásady tvorby učebních textů. V souladu se strukturou a pořadím vyučovaných celků v učivu geografie ČR jsou nejdříve charakterizovány složky fyzické geografie, poté socioekonomické geografie. Dále jsou vyčleněny kapitoly o administrativním uspořádání a o možnostech rozvoje kraje. Na závěr je předložen projekt, který ověřuje znalosti a dovednosti získané studiem učebního textu. Očekávané výstupy pro jednotlivá témata jsou uvedeny v Příloze 3. Text je koncipován tak, aby jedna kapitola vyplnila jednu vyučovací hodinu, celkem tedy 24 vyučovacích hodin a případná realizace projektu. Struktura učebního textu bude vytvořena následovně:

1. Vymezení regionu
2. Přírodní podmínky
3. Obyvatelstvo a sídla
4. Hospodářství
5. Administrativně správní uspořádání
6. Regionální rozvoj
7. Projekt

Všechny učebnice používané ve školství v České republice musí být opatřeny schvalovací doložkou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Ve schvalovacím řízení se hodnotí následující kritéria (MŠMT, 2009):

- celkový soulad učebnice s obecnými a kurikulárními dokumenty a rámcovými vzdělávacími programy (soulad s ústavou, vzdělávacími cíli, očekávanými výstupy),
- odborná správnost obsahu učebnice (odborná správnost textu, obrázků, jazyková správnost),
- přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků (obtížnost textu, obsahová správnost, technické zpracování učebnice),

- metodické a didaktické zpracování učebnice (vyváženost základních poznatků, motivační úroveň textu, podpora samostatné aktivity žáků, uplatnění mezipředmětových vztahů a průřezových témat).

7 Návrh učebního textu

GEOGRAFIE KRÁLOVÉHRADECKA

Milí studenti, dostala se vám do rukou učebnice geografie místního regionu, tedy pro vás Královéhradeckého kraje. Většina z vás zde žije, chodí do školy, nakupuje, podniká různé výlety, má zde své příbuzné i kamarády a mnozí z vás spojí s tímto regionem i budoucnost. Je to oblast, se kterou jsme v každodenním kontaktu, ovlivňuje nás a my ji. Proto je důležité, abyste region dobře znali, a právě s tímto záměrem je tato učebnice vytvářena. Je spousta informací, které dobře znáte již ze základní školy nebo z vlastních zkušeností, ale určitě se v této učebnici dozvíte mnoho nových, zajímavých a důležitých informací, které vám budou v budoucím životě přínosné a užitečné. Text vás uvede do problematiky kraje tak, abyste mu dobře porozuměli.

Učebnice vás postupně seznámí s vymezením regionu, přírodními podmínkami, obyvatelstvem a sídly kraje, hospodářstvím, administrativním členěním a regionálním rozvojem. Na závěr si své znalosti ověříte při zpracovávání samostatného projektu. Učebnice je pro názornost a přehlednost doplněna obrázky, grafy a tabulkami, učivo jednotlivých kapitol je odděleno barevně. Součástí jsou otázky a úkoly, které jsou různého typu. Na některé budete znát odpověď hned, některé odpovědi si budete muset déle promyslet či použít i jiné zdroje informací. Právě problémové otázky a úkoly vyžadují a snad také vyvolají aktivní přístup k učivu, samotné čtení a prohlížení obrázků tolik účinné nebude. Čím více budete aktivní, čím více se budete zajímat a chtít se dozvědět něco nového o místě, kde žijete, tím více se toho naučíte. Doporučuji všechny informace vyhledávat v atlase či v případě zájmu rozšířit si znalosti v dalších zdrojích. O krásách Královéhradeckého kraje se zmiňuje již Bohuslav Balbín, dovolím si začít úryvkem jeho díla

Autor

Bohuslav Balbín o Královéhradeckém kraji

Představuje – jak se může pozorovatel snadno přesvědčit – svazek nebo kytici květů, s touto podobou jej můžeme srovnat. Na vrcholku kytice se rozkládají dost velké květy v čáře od Poděbrad až k pramenům Labe, snítky květů a samotná nejnižší a nejužší část svazku představuje končinu od Bohdanče a Náchoda až k pramenům Moravy, jež v tomto kraji pramení. Můžeme jej tedy vhodně vypoodobnit obrazem rozkvetlé kytice. Poněvadž města a význačnější část kraje je majetkem královen, které dostávaly toto věno při korunovaci, vypadá to, jako by králové odevzdávali Královéhradecký kraj jako svazek květů do rukou královen.

Takto poeticky přirovnává Královéhradecký kraj ke květu Bohuslav Balbín, královéhradecký barokní spisovatel, ve svém encyklopedickém díle Rozmanitosti z historie Království českého. V 17. století byly samozřejmě hranice kraje odlišné od těch dnešních (Morava nepramení na území Královéhradeckého kraje), ale jistou podobnost tvaru kraje s květem rostliny lze s trochou představivosti nalézt i dnes. A nyní už přejdeme k učivu samotnému...

I. VYMEZENÍ REGIONU

Z úrodné polabské nížiny až k nejvyššímu bodu České republiky se rozprostírá Královéhradecký kraj. Výrazná vertikální členitost umožňuje život velkému množství nejrůznějších rostlin a živočichů. Na území najdeme nejen množství přírodních památek, ale i dědictví člověka.

Královéhradecký kraj leží v severovýchodní části Čech, tvoří jej pět okresů: Hradec Králové, Jičín, Náchod, Trutnov a Rychnov nad Kněžnou. Sousedí na jihu s Pardubickým, na západě se Středočeským a na severozápadě s Libereckým krajem. Vznikl reformou v roce 2000, do té doby byl součástí Východočeského kraje. Spolu s Libereckým a Pardubickým krajem tvoří region soudržnosti **Severovýchod** (NUTS 2), který jako jediný v ČR je složen ze tří krajů. Hranice kraje je z více než třetiny tvořena státní hranicí s Polskem (v délce 208 km). Osu celého kraje tvoří horní tok řeky **Labe** s největšími přítoky Úpy, Metuje, Orlice zleva a Bystřice a Cidliny zprava.

Rozlohou **4759 km²** se řadí na 9. místo v pořadí krajů a představuje 6 % rozlohy celé ČR. Nejvyšším bodem kraje je **Sněžka** (1602 m n. m.), která je zároveň nejvyšším bodem celé ČR. Naopak nejnižším bodem je koryto řeky Cidliny za Chlumcem nad Cidlinou (202 m n. m.), kde opouští území kraje. Z celkové rozlohy kraje zaujímá zemědělská půda 58 %, 31 % lesy, zbylých 11 % tvoří vodní plochy, zastavěné plochy a ostatní plochy.

Historicky je administrativním sídlem **Hradec Králové**, který je centrem obchodu, kultury, služeb i vzdělanosti. Nejsevernější obcí je Malá Úpa v okrese Trutnov, nejjihnější je obec Kostelecké Horky v okrese Rychnov nad Kněžnou, nejzápadnější obcí

Obr. 1: Znak Královéhradeckého kraje

Obr. 2: Poloha Královéhradeckého kraje v rámci ČR

jsou Rokytná v okrese Jičín a nejvýchodnější obcí jsou Bartošovice v Orlických horách v okrese Rychnov nad Kněžnou. Vzdálenost krajského města s Prahou je 112 km, nejbližší sousední krajské město jsou Pardubice vzdálené pouhých 20 km a poslední sousední krajské město Liberec je vzdáleno zhruba 100 km.

Obr. 3: Geografická mapa Královéhradeckého kraje

Příhraniční obce v okresech Náchod, Trutnov a Rychnov nad Kněžnou jsou součástí euroregionu **Glacensis**, jehož účelem je podpora přeshraniční spolupráce, podpora regionálního rozvoje a péče o kulturní dědictví na obou stranách státní hranice.

Na stránkách <http://www.euro-glacensis.cz> můžeš nalézt konkrétní projekty probíhající na území euroregionu.

Tab. 1: Vybrané charakteristiky krajů ČR v roce 2011

Kraj	Rozloha (km ²)	Podíl v %	Počet obyvatel	Podíl v %	Hustota obyvatelstva na 1 km ²
Hlavní město Praha	496	0,63	1 241 664	11,82	2 503
Středočeský	11 015	13,97	1 279 345	12,18	116
Jihočeský	10 056	12,75	636 138	6,06	63
Plzeňský	7 561	9,59	571 709	5,44	76
Karlovarský	3 315	4,20	303 165	2,89	91
Ústecký	5 334	6,76	828 026	7,88	155
Liberecký	3 163	4,02	438 600	4,17	139
Královéhradecký	4 759	6,03	553 856	5,27	116
Pardubický	4 519	5,73	516 411	4,92	114
Vysočina	6 796	8,62	511 937	4,87	75
Jihomoravský	7 195	9,12	1 166 313	11,10	162
Olomoucký	5 267	6,68	638 638	6,08	121
Zlínský	3 963	5,02	589 030	5,61	149
Moravskoslezský	5 427	6,88	1 230 613	11,71	227
ČESKÁ REPUBLIKA	78 866	100,00	10 505 445	100,00	133

Královéhradecký kraj vyplňuje severovýchod Čech, je tvořen pěti okresy. Představuje 6 % rozlohy a 5 % počtu obyvatel ČR.

Otázky a úkoly:

1. S kterými kraji sousedí Královéhradecký kraj?
2. Kolik má ČR krajů?
3. Co to jsou regiony NUTS 2? Jaké jsou důvody jejich vymezení?
4. S použitím GPS stanice nebo internetu určete přesnou polohu vaší školy (bydliště, zaměstnání rodičů).
5. Jaké jsou výhody a nevýhody polohy Královéhradeckého kraje?
6. V atlase vyhledej všechny hraniční přechody na území Královéhradeckého kraje.
7. Vyhledej některé další euroregiony na území ČR.

II. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY

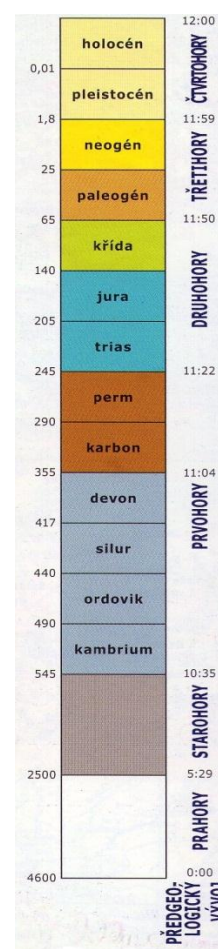
Nesmírné přírodní bohatství Královéhradeckého kraje je způsobeno pestrou geologickou minulostí, činností vodních toků, zastoupením různých vegetačních stupňů, odlišným podnebím v jednotlivých částech kraje, ale také přeměnou krajiny člověkem.

1. Geologický vývoj

Na území České republiky zasahují dvě základní geologické jednotky – **Český masiv** a **Západní Karpaty**, které jsou součástí daleko větších geologických struktur. Královéhradecký kraj leží celý v **Českém masivu**. Působení na povrch a jeho utváření probíhá od starohor až do současnosti.

Český masiv je součástí **hercynského** (variského) vrásnění probíhajícího v Evropě v prvohorách - v devonu a karbonu. V tomto období vznikají na území kraje **Krkonoše i Orlické hory**, které byly vyšší, než je známe dnes. Erozi postupně došlo k jejich zarovnávaní a snižování, tento proces pokračuje i dnes. Především v karbonu vzniká z přesliček, plavuní a kapradin černé uhlí (Žacléřsko-svatoňovický revír), v permu dochází k vulkanické činnosti v oblasti Vraních a Javořích hor.

V období **druhohor** zvaném křída vzniká mořskou sedimentací **Česká křídová tabule**. Mořská transgrese zasahovala téměř celé území kraje, jen nejvyšší pohoří nebyla pod hladinou tehdejšího moře. Uložený materiál má maximální mocnost 600 až 700 m a jedná se především o pískovce, slínovce či jílovce. Na některých místech České křídové tabule vznikly erozí typické útvary – **pískovcová skalní města**, např. Prachovské skály, Adršpašsko-teplické skály aj.

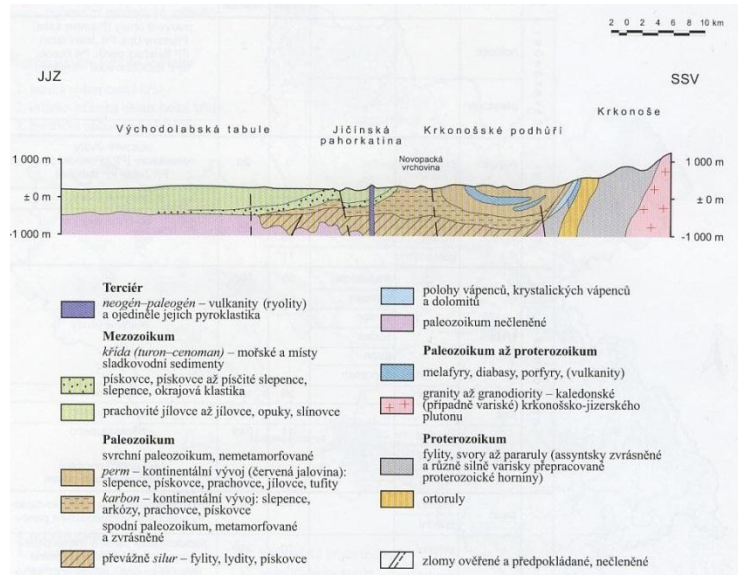
Obr. 4 : Geologické útvary

V **třetihorách** dále probíhá **zarovňávání povrchu**, vyvíjí se říční síť do dnešní podoby. Na území nezasahovala žádná mořská transgrese, území bylo výhradně souší.

Horské zalednění proběhlo ve **čtvrtohorách** (pleistocénu), a to jen na území **Krkonoš**, což dokazují četné tvary ledovcové modelace. Existence rozsáhlého pevninského ledovce v severní Evropě způsobila **střídání dob ledových**.

Zastoupení všech tří druhů hornin je důkazem pestré geologické minulosti kraje. Nejrozšířenějšími

horninami na území jsou **sedimenty** prvohorního a druhohorního stáří – pískovce, jílovce, slepence, **usazeniny** kvarterní – písky, štěrky, spraše, hlubinné **vyvěřeliny** (žuly),

Obr. 5: Geologický řez Královéhradecka (bez kvarterních sedimentů)

které tvoří jádro Krkonoš a horniny přeměněné – ruly, svory, fylity. Sopečnou činnost dokládají naleziště melafyrů ve Vraních a Javořích horách.

Na ložiska **nerostů** (minerálů) je kraj také poměrně bohatý, nejdůležitější jsou naleziště pyropů (českých granátů), achátů, ametystů, pyritů, chalkopyritů, fluoritů.

*V okolí Černého dolu u Vrchlabí jsou naleziště vzácných nerostů, ve kterých byly poprvé nalezeny sloučeniny arsenu a mědi – arsenidy. Jedním z těchto nerostů je **novákit** (název podle profesora Jiřího Nováka).*

Královéhradecký kraj leží v Českém masivu, ve kterém probíhá vývoj od starohor až dodnes. Proto můžeme nalézt tvary i horniny vytvořené v jednotlivých geologických érách.

Otázky a úkoly:

1. Kdy probíhalo hercynské vrásnění na území ČR?
2. Jaké důsledky mělo střídání dob ledových?

3. Jmenujte příklady hornin vyvřelých, usazených a přeměněných.
4. Vysvětlete pojmy transgrese, eroze, denudace, hornina a minerál.

2. Tvary reliéfu

Povrch Královéhradeckého kraje se vyznačuje výraznou **vertikální členitostí**. Rozdíl mezi nejvyšším bodem (Sněžka, 1602 m) a nejnižším bodem (koryto Cidliny, 202 m) je největší mezi všemi kraji. Hornaté pohraničí s Polskem se svažuje jižním a západním směrem do vnitrozemí.

Obr. 6: Model reliéfu Krkonoš

Dvě největší pohoří kraje se nacházejí při hranicích s Polskem, na severu to jsou Krkonoše a na východě Orlické hory. **Krkonoše**, naše nejvyšší pohoří, byly vyzdviženy hercynským vrásněním v prvohorách a následně byly vrásy tektonickými pohyby rozlámány. Jedná se

tedy o vrásnozломové pohoří tvořené starohorními až prvohorními vyvřelými a přeměněnými horninami. Na samotné státní hranici s Polskem se nachází nejvyšší bod celé České republiky – **Sněžka, 1602 m n. m.** Je výraznou dominantou východní části Krkonoš, cílem turistických tras i lanové dráhy. Z 20 nejvyšších vrcholů ČR se

Tab. 2: Pět nejvyšších vrcholů Krkonoš

Název vrcholu	Nadmožská výška
Sněžka	1602 m
Luční hora	1555 m
Studniční hora	1554 m
Vysoké kolo	1509 m
Stříbrný hřbet	1490 m

v Krkonoších nachází hned 15. Svým územím zasahují Krkonoše i do Libereckého kraje, v obou krajích jsou významným cílem zimní i letní

turistiky. Prvohorního stáří jsou i **Orlické hory**. Rozkládají se na území dvou okresů – Náchod a Rychnov nad Kněžnou, nejvyšším vrcholem je Velká Deštná (1115 m n. m.). Obě pohoří jsou oddělena Broumovským výběžkem, který byl plochou pánví mezi pohořími.

Obr. 7: Sněžka

Tvary **ledovcové** modelace jsou zastoupeny výhradně v Krkonoších. Pro Krkonoše jsou typické **kary** – prohlubně ze tří stran obklopené strmými stěnami (Velká a Malá kotelní jáma, Velké a Malé Studniční jámy), **trogy** – údolí přemodelované ledovcem (Obří důl, Labský důl) a **morény**.

Obr. 8: Obří důl

V pískovcích České křídové tabule byla selektivním působením vody, větru a mrazu vytvořena **pískovcová skalní města**. Jejich četnost na území ČR je ve světě ojedinělá. Jen na území Královéhradeckého kraje se jich nachází několik:

Prachovské skály, Přihrazské skály, Adršpašsko-teplické skály (největší ve střední Evropě), Broumovské stěny, stolová hora Ostaš aj. Česká

Obr. 9: Stolová hora Ostaš

křídová tabule je největší zásobárnou vody v Českém masivu.

Nedokonalé a jednoduché **krasové útvary** jsou roztroušeny v severní části kraje, ale na území kraje se nenachází žádná zpřístupněná jeskyně. Nejbližší jsou Bozkovské dolomitové jeskyně v okrese Semily v Libereckém kraji.

Nedaleko obce Bílá Třemešná u Dvora Králové nad Labem se nachází jeskyně zvaná Skryše. V ní se údajně před pronásledovateli ukrýval J. A. Komenský.

Součástí krajiny jsou také útvary vytvořené činností člověka – **antropogenní**. Antropogenní reliéf je významnou složkou kulturní krajiny a vzniká plánovitě nebo neplánovaně. Plánovanou činností vznikají tvary s různými funkcemi a jsou jimi např. **těžební** (lom Černý Důl, lom Kocbeře, Správcický písniček), **průmyslové** (průmyslové zóny), **zemědělské**, **vodohospodářské** (vodní kanál Alba, přivaděč z Úpy do nádrže Rozkoš), **sídelní** (podzemní systém chodeb Josefov, skládka odpadů ve Rtyni v Podkrkonoší), **dopravní** (náspy u dálnice D11, letiště Hradec Králové), **vojenské** (vojenská pevnost Dobrošov u Náchoda), **oslavné** (mohyla Hanče a Vrbaty v Krkonoších), **rekreační** (koupaliště, sportovní hřiště).

Obr. 10: Mohyla Hanče a Vrbaty

Královéhradecký kraj je nesmírně bohatý na přírodní, ale i antropogenní tvary reliéfu. Nalezneme zde doklady činnosti ledovce, větru, mrazu, vody i endogenních sil.

Otázky a úkoly:

1. V jaké nadmořské výšce se nachází vaše obec?
2. Kdy probíhalo zalednění Krkonoš a jaký typ ledovce se tam nacházel?
3. V turistické mapě vyhledejte pět nejvyšších vrcholů Krkonoš.
4. Srovnajte nadmořské výšky Krkonoš a Orlických hor.
5. Jak vzniká pískovcové skalní město?
6. Nachází se ve vašem okolí rozhledna? Pokuste se vyhledat a pojmenovat nejvyšší body reliéfu v okolí.
7. Jaké výhody a nevýhody skýtají antropogenní tvary reliéfu?
8. Vyjmenujte některé antropogenní tvary v okolí vašeho města.

3. Nerostné suroviny

Nerostné suroviny jsou v kraji omezené a nerovnoměrně rozšířené. Z energetických surovin se nacházejí ložiska **černého uhlí** v Žacléřsko-svatoňovickém revíru (Žacléřsko, Svatoňovicko, Radvanicko), kde se těžilo již od konce 18. století až do 90. let 20. století, kdy byly doly kvůli neefektivnosti těžby zavřeny. Z celorepublikového hlediska představoval vytěžený objem černého uhlí pouhá 2 %.

Ze **stavebních surovin** je nejdůležitější těžba vápence (Černý Důl), dolomitu (Dolní Lánov), písků a štěrkopísku (v okolí Hradce Králové), sklářských písků (Jičínsko) a pískovců (lom v Kocbeřích u Dvora Králové nad Labem). Tradiční je těžba a zpracování pískovce v Hořicích.

Obr. 11: Nákladní lanovka dopravující kusový vápenec z Černého Dolu do závodu v Kunčicích nad Labem

V Hořicích se nachází Střední průmyslová škola kamenická a sochařská, nejstarší škola svého druhu v Evropě.

V současné době se **rudu již netěží**. Měděný důl Jívka ve Verněřovicích byl uzavřen, těžba železné rudy a polymetalických rud v Krkonoších také neprobíhá. O historii intenzivní těžby polymetalických rud svědčí systém dolů, štol a chodeb v Obřím dole pod Sněžkou.

Bílá odrůda kocbeřského křemenného pískovce byla vybrána pro opravu lícového zdiva Karlova mostu v Praze.

Těžba nerostných surovin probíhala převážně v minulosti, v současnosti se těží pouze stavební suroviny.

Otázky a úkoly:

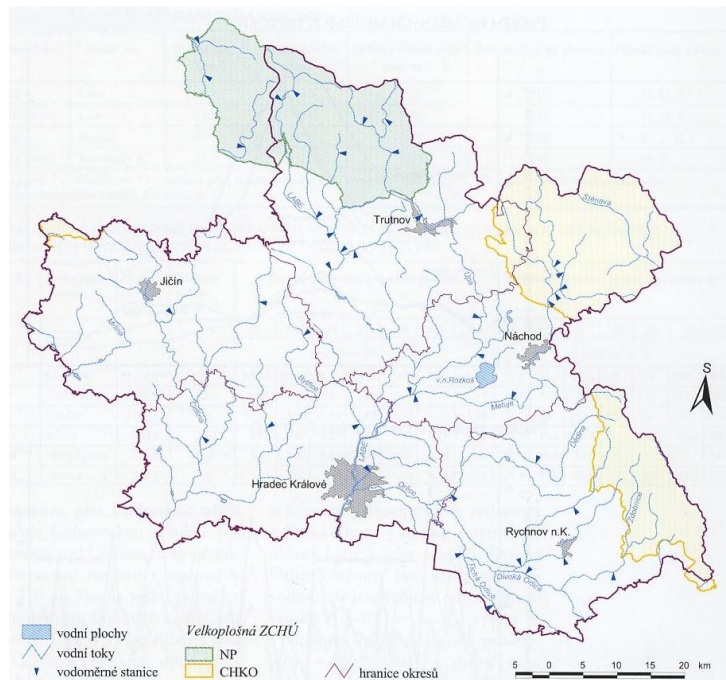
1. V jakém období vznikalo černé uhlí?
2. Jaké použití má dolomit?

3. Co to jsou polymetalické rudy? K čemu se využívají?

4. Které suroviny se v Královéhradeckém kraji těžily v minulosti?

4. Hydrologie

Obecně v České republice platí tzv. třetinové pravidlo, 1/3 celkového objemu dešťové vody je odvedena řekami, 1/3 se vsákne do země a 1/3 se vypaří. Většina území kraje je odvodňována Labem do **Severního moře**, jen řeka Stěnaava v Broumovském výběžku odvádí vodu do Odry a patří tedy k úmoří Baltského moře. Po hřebenech Krkonoš na státní hranici probíhá hranice úmoří Baltského a Severního moře. Naše nejvyšší pohoří představuje významnou pramennou oblast, pramení zde evropsky významná řeka Labe a další menší toky (Úpa, Metuje).

Obr. 12: Hydrologická síť Královéhradeckého kraje

zde evropsky významná řeka Labe a další menší toky (Úpa, Metuje).

Labe pramení na Labské louce ve výšce 1384 m n. m., ústí estuáriem v Hamburku do Severního moře. Celková délka toku je 1154 km, na území kraje 110 km. Horní tok se vyznačuje velkým a nevyrovnaným spádem, vyskytuje se na něm několik vodopádů (Pančavský, Pudlavský, Labská kaskáda). Po opuštění Krkonoš se spád toku vyrovnává, řeka se stačí k jihu, protéká středem kraje a její vodnost se postupně zvyšuje přibíráním přítoků. Největšími přítoky jsou zleva Úpa, Metuje a Orlice, zprava Bystřice a Cidlina.

V roce 1968 byla provedena úprava pramene, aby bylo ujasněno, kde přesně v rašeliništi Labe pramení. Okolo jsou umístěny kovové desky s erby měst, kterými Labe protéká.

Největším pravostranným přítokem Labe s plochou povodí přes 2000 km² je **Orlice**. Vzniká soutokem Tiché a Divoké Orlice u Týniště nad Orlicí a vlévá se do Labe v Hradci Králové.

Na horním toku Labe byly po rozsáhlých záplavách na konci 19. století vystavěny dvě přehradní nádrže s účelem ochrany před dalšími povodněmi – Labská a Les Království. **Labská** se nachází pod Špindlerovým Mlýnem, její technický stav je špatný. Dále po toku, 4 km nad Dvorem Králové nad Labem, byla v letech 1910 – 1919 v pseudogotickém stylu vystavěna přehrada **Les Království** (též Tešnov). Plní ochrannou i hydroenergetickou funkci a je zapsána jako národní kulturní památka. Protipovodňovou ochranu plní také vodní nádrž **Rozkoš** u České Skalice, vybudovaná na přivaděči z Úpy. Využívá se také k rybolovu a rekreaci. Pro napájení rybníku, mlýnů a pil byl vystavěn umělý kanál **Alba**, spojující řeky Bělá a Dědina u Třebechovic pod Orebem.

Přírodním rizikem regionu jsou **povodně**, při kterých dochází k výraznému zvýšení vodní hladiny v řekách způsobené náhlým zvýšením průtoku. Hlavní příčiny jsou tři, i když se jedná o souhru více faktorů najednou. Krátké intenzivní lijáky a průtrže způsobují tzv. bleskové povodně.

Taková povodeň zasáhla v roce 1998 území v povodí Bělé a Dědiny v okrese Rychnov nad Kněžnou. Hladiny těchto toků se zvedly až o tři metry, povodeň si vyžádala 6 lidských životů. Druhou příčinou jsou trvalé a vydatné srážky frontálního původu. Tento typ povodně

Obr. 13: Přetékající přehrada Les Království v roce 2000

postihl v roce 1997 část východních Čech (Nové Město nad Metují), avšak největší škody napáchal na Moravě. Rychlé oteplení a následné tání sněhové pokrývky v horských oblastech způsobují povodně na jaře. Takto vzniklá povodeň zasáhla horní tok Labe v březnu 2000.

Podpovrchovou vodu dělíme na vodu prostou a minerální. Oba druhy jsou zastoupeny v Královéhradeckém kraji. Česká křídová tabule je největší zásobárnou

podzemní **vody**. V její okrajové části, Úpsko-metujské tabuli, se čerpá stolní voda, dodávaná do obchodů pod značkou Toma Natura. V Náchodě-Bělovsi vyvěrá **minerální pramen** Ida, která byla dříve stáčená.

Krkonoše jsou důležitou pramennou oblastí, kde pramení evropsky významná řeka Labe i další vodní toky. Pro regulaci toku byly na Labi vystavěny přehrady, ke zlepšení průtoku Labe byla také vybudována vodní nádrž Rozkoš, nazývaná „východočeské moře“.

Otázky a úkoly:

1. Kde se do Labe vlévá Úpa, Metuje, Orlice a Cidlina?
2. Jaký typ říční sítě mají největší řeky v kraji?
3. Víte, odkud čerpá vaše město pitnou vodu?
4. Dá se některým povodním předcházet a mírnit způsobené škody? Jak?
5. Je ve vašem okolí čistička odpadních vod? Zjistěte, jak funguje.

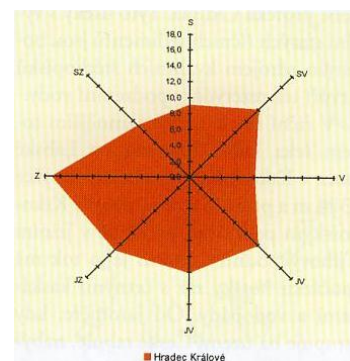

Obr. 14: Kaple nad pramenem Ida v Náchodě-Bělovsi

5. Charakter podnebí

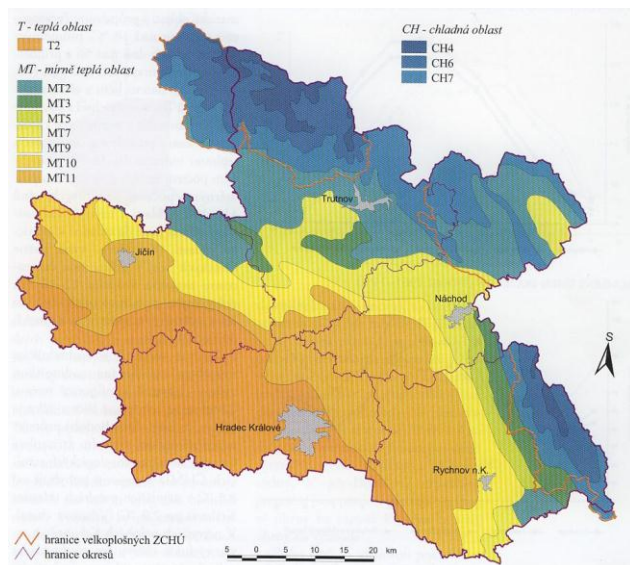
Královéhradecký kraj leží v **mírném podnebném pásu** s převládajícím západním prouděním, které přináší vzduchové hmoty od Atlantského oceánu. Typické je střídání čtyř ročních období a přechod mezi oceánským a kontinentálním podnebím. Rozhodujícím činitelem ovlivňujícím podnebí je nadmořská výška a reliéf, menší vliv mají vodní plochy, zastavěné plochy, vegetační pokryv.

Rozložení teplot je ovlivněno **nadmořskou výškou**, teplota klesá o 0,65 °C na každých 100 metrů nadmořské výšky (tzv. vertikální teplotní gradient). Nejchladnějším místem kraje je tedy Sněžka s průměrnou roční teplotou 0,2 °C, tato hodnota je nejnižší v celé republice. Například Hradec Králové s nadmořskou výškou 278 m n. m. má průměrnou roční teplotu 9,8 °C. Rozmezí průměrných ročních teplot v kraji je tedy **od 0 °C do 10 °C**. Nejteplejším měsícem je červenec, naopak nejstudenějším je leden. Obecně lze říct, že teplota stoupá od severu k jihu, od horských oblastí do vnitrozemí.

Obr. 15: Průměrná četnost větrů za období 1960–1991

Pro rozložení srážek je určující nadmořská výška a poloha vůči převládajícímu proudění (návětrný a závětrný efekt). Vyšší srážkové úhrny na návětrných svazích hor jsou způsobeny nuceným stoupáním a následným ochlazováním vzduchu s dostatečnou vlhkostí. Naopak na závětrných svazích jsou srážky nižší. Úhrn

Obr. 16: Klimatické oblasti Královéhradeckého kraje srážek na Sněžce se pohybuje okolo **1300 mm** za rok, vysoké úhrny jsou také v Orlických horách. Sněžka je také místo s nejvyšším počtem dnů se sněhovou pokrývkou (186 dnů) a s maximální naměřenou rychlostí větru (216 km/h při orkánu Kyrill v roce 2007). Z horských oblastí směrem do vnitrozemí se úhrny srážek snižují, Hradec Králové má úhrny okolo **500 mm** za rok. Letní srážkové maximum nastává v červnu, červenci a srpnu, naopak nejnižší úhrny připadají na leden, únor a březen.

Podle chodu meteorologických prvků byla z dlouhodobých měření sestavena mapa klimatických oblastí České republiky. Na území kraje zasahují všechny tři hlavní oblasti: **teplá, mírně teplá a chladná**. Teplá oblast vyplňuje jihozápad kraje (Hradec Králové, Nový Bydžov), mírně teplá oblast představuje přechod do horských oblastí (Krkonošské a Orlické podhůří) a nejchladnější oblasti jsou na hřebenech Krkonoš.

Na území kraje se nachází 29 automatizovaných meteorologických stanic.

Určujícím pro počasí na mešním území je tedy nadmořská výška. Její rozdíl je na území kraje velký, jsou zde tedy i velké rozdíly v chodu teplot i úhrnu srážek. Nízké teploty a vysoké srážky jsou typické pro horské oblasti, postupem do nižších nadmořských výšek se průměrná teplota zvyšuje a úhrn srážek snižuje.

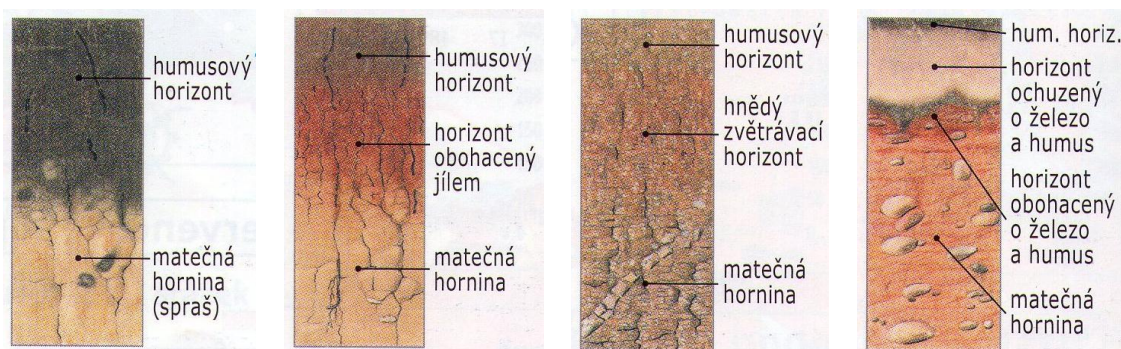
Otázky a úkoly:

1. Kde se na území kraje nacházejí nejsušší a nejteplejší oblasti?
2. Vypočítejte teoretickou teplotu na Sněžce, je-li v Trutnově (414 m n. m.) 15 °C.
3. Znáte nejbližší meteorologickou stanici a její klimatické charakteristiky?
4. Co to jsou tzv. ledoví muži nebo medardovské deště?
5. Na stránkách www.chmi.cz vyhledejte, kde se nad Evropou nacházejí tlakové útvary. Co z těchto obrázků můžeme vyčíst?

6. Půdní pokryv

Půda tvoří nejsvrchnější část zemské kůry, vzniká dlouhodobým zvětráváním a působením půdotvorných činitelů, kterými jsou matečná hornina (substrát), reliéf, podnebí, činnost organismů, podzemní voda a působení člověka. Tyto faktory spolu s půdním druhem a půdním typem určují úrodnost půdy a její zemědělské využití.

Půdní typy zastoupené na území kraje jsou v různém stadiu vývoje, vznikají na různých substrátech a probíhají v nich různé procesy. Nejrozšířenějším typem půdy jsou **hnědé lesní půdy** vyskytující mimo nížin ve všech typech členitějšího reliéfu s maximálními srážkami do 900 mm za rok. Nad substrátem se vnitropůdním zvětráváním vytvořila vrstva hnědého zvětralého horizontu, nejsvrchnější vrstvu tvoří humus. Neúrodnější půdní typ, **černozem**, se vyskytuje v jihozápadní, nejsušší a nejteplejší části kraje (Jičín, Nový Bydžov) a je intenzivně zemědělsky využíván. Obsahuje totiž vysokou vrstvu humusu, která způsobuje nejvyšší úrodnost. Problém

Obr. 17: Půdní typy (zleva černozem, hnědozem, hnědá lesní půda a podzol).

černozemí je jejich občasné vysychání. V pahorkatinách jsou hojně zastoupeny **hnědozemě**, které jsou proti vysychání méně náchylné. Díky vysoké vrstvě humusu a

humusu obohaceného o jíly představují hodnotné zemědělské půdy, na kterých se pěstuje převážně náročné obiloviny (pšenice, ječmen) a cukrovka. V okolí vodních toků (Labe, Cidlina, Orlice) jsou typické mladé náplavové půdy - **nivní půdy**. Ty jsou převážně využívány jako louky. V nejvyšších a nejchladnějších částech kraje jsou zastoupeny **podzolové půdy**. Minimální množství humusu způsobuje nízkou úrodnost, zemědělsky jsou využívány jako louky a pastviny.

Půdní druh se určuje na základě zrnitostního složení. Lehké **píscité půdy** se vyskytují v okolí řek, **hlinitopíscité až píscitohlinité** půdní druhy vznikají na zvětralinách žul Českého masivu, jsou hojně využívány v zemědělství. V okolí Jičína jsou nejčastějším a také pro zemědělství nejvhodnějším půdním druhem **hlinité** půdy. V horských oblastech vznikly **skelety** – hrubozrnné, kamenité, nevhodné pro obhospodařování.

Intenzivní využívání půdy pro zemědělské účely a odlesňování půdy člověkem způsobují narušování přirozeného půdního pokryvu, který je potom náchylnější pro působení eroze. Tekoucí voda a vítr odnáší neúrodnější, svrchní část půdy, která je poté méně úrodná.

Meliorace je souhrn technických opatření zlepšující kvalitu a úrodnost půdy, která klesla v důsledku předchozích nevhodných zásahů člověka, např. odvodňování půd, zamokření půd nebo vápnění kyselých půd.

O úrodnosti půd rozhoduje půdní druh a půdní typ. Neúrodnější oblasti se nacházejí v Polabí a podél Cidliny. Pro zemědělství nevhodné půdy jsou v horských oblastech.

Otázky a úkoly:

1. Proč jsou černozemě neúrodnější? Co se na nich pěstuje?
2. Jakými konkrétními způsoby lze zlepšit úrodu půdy?
3. Jak se od sebe liší půdní typy a půdní druhy?
4. Na zahradě vaší školy nebo na vaší zahradě odeberte vzorky zeminy a pokuste se určit, o jaký půdní typ se jedná.

7. Živá příroda

Současný stav biosféry je výsledkem vývoje rostlinných a živočišných druhů, do kterého postupně začal zasahovat člověk. Převládajícím pásmem jak v České republice, tak v Královéhradeckém kraji jsou **smíšené opadavé lesy**, jen na nejvyšší vrcholky

Krkonoš zasahuje severská **alpínská vegetace**. Lesy tvoří více než třetinu rozlohy kraje, většina současných lesních porostů byla uměle vysazena a neodpovídá původní přirozené skladbě lesa. Rozšíření a skladba jednotlivých druhů rostlin a zvířat závisí na nadmořské výšce, typu reliéfu a převládajícím klimatu. Velmi silně se uplatňují zákonitosti horizontální pásmovitosti a vertikální stupňovitosti vegetace.

Rozdílnou nadmořskou výškou vznikají **výškové vegetační stupně**. Výrazná výšková členitost umožňuje výskyt téměř všech vegetačních stupňů rozšířených v České republice.

Tab. 3: Přehled vegetačních stupňů

Vegetační stupeň	Charakteristické znaky, výskyt
Údolní nivy	Lužní lesy, okolí řek, zemědělsky využívané; olše, vrba
Dubový	Okraje nížin, zemědělsky využívané; dub, jasan
Bukovo-dubový	Podíl listnatých lesů 10 %, Česká tabule; dub, buk, habr
Dubovo-bukový	Pahorkatiny, vyšší podíl lesů, nižší zemědělské využití
Jedlovo-bukový	Vysoká lesnatost, Krkonoše, Orlické hory; jedle, buk, smrk
Smrkovo-jedlovo-bukový	Dříve lesnatost až 95 %, nyní devastace; smrk, jedle, buk
Smrkový	Hranice lesa, smrkové monokultury; Krkonoše
Klečový	Nad hranicí lesa v Krkonoších, nesouvislé porosty, kleč

Azonální uspořádání (neodpovídající vertikální stupňovitosti) ovlivňuje především reliéf a typ podloží. Do území kraje zasahují všechny tři fytogeografické oblasti. V nejteplejší oblasti kraje v okolí Labe a Cidliny se nachází **teplomilná** květena, mezi kterou řadíme např. sasanka hajní, borůvka černá, šťavel kyselý, plicník tmavý, prvosěnka jarní, lilie zlatohlávek a další.

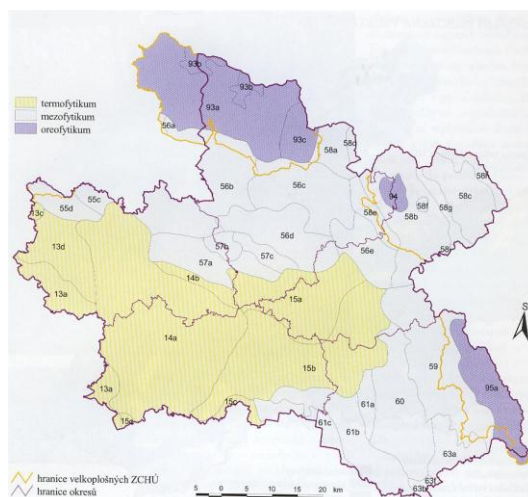

Obr. 18: Prvosěnka jarní

Roviny a pahorkatiny v centrální části kraje tvoří přechodná oblast mezi teplomilnou a horskou květenou – tzv. **mezofytikum**, do kterého řadíme např. lipnici hajní, svízel vonný, rozrazil lékařský, metličku křivolakou.

Obvodová horská pásma náleží do oblasti **horské** (chladnomilné) květeny. V Krkonoších nad 1200 m n. m. roste borovice kleč nebo ostružiník moruška, na rašeliništích kromě rašeliníků najdeme borůvku bahenní, suchopýr pochvatý, vřes obecný nebo ostřici mokřadní. Na nejvyšších vrcholech najdeme alpský stupeň zastoupený sporou vegetací s několika druhy trav a lišejníků.

Fauna regionu je díky vertikální členitosti také rozmanitá a odpovídá fauně středoevropské. Nalezneme zde mnoho druhů obratlovců (zajíc, jelen, srnec, muflon, liška prase divoké, sysel, křeček, veverka, tchoř a další), obojživelníků a plazů (ještěrka, užovka, skokan, ropucha), ryb (pstruh, kapr, okoun, štika), ptáků (bažant, koroptev, holub, sýkora, labuť) a hmyzu (roháč, tesařík, lýkožrout, pilatka, chráněný druh motýla – huňatec žlutopásný krkonošský). Ve vrcholových partiích Krkonoš se můžeme setkat s horskou faunou, kterou představuje krom jiných i mnoho chráněných druhů. Na území Královéhradeckého kraje se můžeme setkat i s africkou faunou, ale pouze v Zoologické zahradě ve Dvoře Králové nad Labem ☺.

Obr. 19: Fytogeografické členění Královéhradeckého kraje

Obr. 20: Huňatec žlutopásný krkonošský

V CHKO Broumovsko byl na začátku roku 2013 vyfocen rys ostrovid, jedná se pravděpodobně o první obrazový záznam tohoto ohroženého druhu v této oblasti.

Rostlinstvo je uspořádáno do výškových vegetačních stupňů od nížinného po subalpínský. Kromě zonálních společenstev jsou četně zastoupeny i společenstva azonální. Zvířena patří ke středoevropské fauně, typické zástupce vidíte všude kolem sebe.

Otázky a úkoly:

1. Jmenujte typické zástupce fauny mírného pásu.
2. Jaký typ dřevin je nejčastější ve vašem okolí?
3. Do jaké fytogeografické oblasti patří okolí vašeho bydliště?
4. Co je to biokoridor?
5. Co ovlivňuje výskyt rostlin?

8. Ochrana životního prostředí

V České republice má ochrana přírody hlubokou tradici, po vzniku samostatné republiky jí definuje zákon č. 114/1992 Sb. Rozloha chráněných území v Královéhradeckém kraji přesahuje 20 %, nachází se na něm 1 národní park (NP), 3 chráněná krajinná území (CHKO), 3 národní přírodní památky (NPP), 5 národních přírodních rezervací (NPR), 65 přírodních památek (PP) a 38 přírodních rezervací (PR).

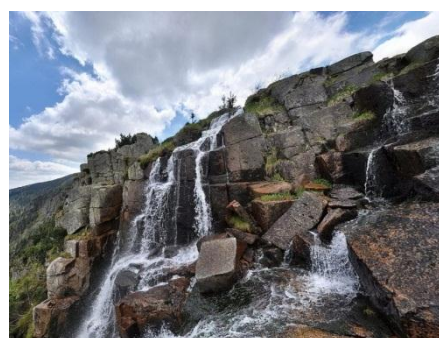
Krkonošský národní park (KRNAP) je jediným národním parkem na území kraje, byl vyhlášen v roce 1963 (1. NP v ČR), má rozlohu 363 km² (z toho 246 km² v Královéhradeckém kraji a zbylých 117 km² v kraji Libereckém). Rozsáhlé území se vzácnými ekosystémy málo narušenými činností člověka jsou významným územím v evropském měřítku. Předmětem

Obr. 21: Znak KRNAPu

ochrany jsou ledovcové tvary, četná rašeliniště, vodopády, vzácná fauna i flora. Ve vrcholových partiích se vyskytuje ostrůvek alpské vegetace uprostřed Evropy.

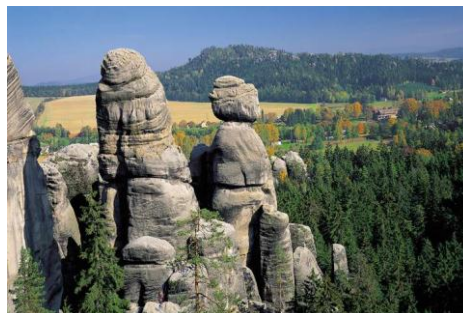
V Krkonoších se nacházejí endemické druhy rostlin (jestřábník, jeřáb krkonošský) i živočichů (plž vřetenovka krkonošská, motýl huňatec žlutopásný krkonošský), místa s nejvzácnějšími rostlinami se nazývají zahrádky (Čertova, Krakonošova, Schustlerova). Krkonoše jsou jednou z nejatraktivnějších lokací cestovního ruchu a právě vysoká návštěvnost je spolu

Obr. 22: Pančavský vodopád

s průmyslovými imisemi největším problémem národního parku. Správa NP Krkonoše sídlí ve Vrchlabí.

Největší chráněné území v kraji představuje **CHKO Broumovsko** s častým výskytem tvarů v pískovcových kvádrech. Harmonickou krajinu tak vytvářejí skalní města, stolové hory a další výtvořiny neživé přírody spolu s církevními stavbami a prvky kulturní krajiny.

Obr. 23: Adršpašské skály

Na hranicích Královéhradeckého kraje s polským Kladskem se rozprostírá **CHKO Orlické hory**. Tento zachovalý horský celek se zaoblenými hřbety a příkrými údolími řek je dotvářen lidovou architekturou. Prameniště horských bystřin jsou nejcennějšími oblastmi s výskytem vzácných druhů rostlin a živočichů. Místo, kde Divoká Orlice proráží horský hřeben, se nazývá Zemská brána a je významným turistickým cílem. V důsledku průmyslových imisí došlo k odlesnění návětrných svahů, kde byly poté vysazeny nepůvodní porosty. Zůstávají však také původní především bukové zalesnění.

Obr. 24: Zemská brána

Na území kraje zasahuje také **CHKO Český ráj**, nejstarší CHKO v České republice. Oblast je známá svými skalními útvary v druhohorních pískovcích, symbolem oblasti jsou neovulkanické vrchy se zříceninou hradu Trosky.

Obr. 25: Hrad Trosky

Maloplošná chráněná území (NPP, NPR, PP a PR) sice představují jen 1 % rozlohy kraje, ale objekty vytvořené přírodou i člověkem mají regionální význam a jsou součástí přírodní krajiny, kterou je nutné chránit. V královéhradeckém jich nalezneme 111, jsou to např. Babiččino údolí, Žehuňský rybník, Polické stěny, ...

Cílem **biosférických rezervací** je vytvoření celosvětového chráněných území, v nichž by se trvale zabezpečilo zachování přirozených rostlinných a živočišných společenstev. Vyhláší je UNESCO a do této skupiny patří i Krkonoše. Krkonošská rašeliniště jsou také chráněna Ramsarskou úmluvou o mokřadech.

Obr. 26: Černohorské rašeliniště

Různé cíle mají další typy chráněných lokalit či objektů, jako jsou ochranná pásma, ochranné lesy, přírodní parky, památné stromy, ochrany zdrojů vody.

Přes 20 % území kraje představují chráněná území, 4 velkoplošná a 111 maloplošných. Předmětem ochrany jsou nejrůznější tvary reliéfu, kde jsou vyloučeny nebo regulovány zásahy do přírody. Nejvýznamnější z nich je KRNAP, který je součástí celosvětového systému ochrany rostlinných a živočišných společenstev.

Otázky a úkoly:

1. *Jak může škodit chráněnému území turistický ruch? Víte, jaká jsou pravidla chování v národním parku?*
2. *Jaké znáte chráněné druhy rostlin a živočichů?*
3. *Jaké jsou hlavní rozdíly mezi velkoplošnými a maloplošnými chráněnými územími?*
4. *Nachází se ve vaší obci památný strom?*
5. *Vyhledejte na internetu nebo v ostatních zdrojích, co je to Natura 2000.*
6. *Najděte v mapě nejbližší maloplošnou chráněnou oblast od vaší školy a popište ji spolužákům.*

III. OBYVATELSTVO A SÍDLA

Rovinaté oblasti při řece Labi a jeho přítoků byly díky svým příznivým přírodním podmínkám osídleny již ve starší době kamenné. Oproti tomu nepřístupné hornaté pohraničí bylo osídleno později až s rozvojem těžby kovů a drahých kamenů.

1. Vývoj osídlení

Člověk začal osídlovat území Královéhradeckého kraje ve **starší době kamenné** (750–250 tis. př. n. l.), šlo o osídlení prostorově nesouvislé a kočovné. Obyvatelstvo se soustředilo v nižších nadmořských výškách, v okolí vodních toků (Labe, Cidlina, Bystřice), kde nacházelo příhodné podmínky pro lov zvěře a sběr rostlin. Nálezy v Plotišti nad Labem (nyní součást Hradce Králové) dokazují trvalé osídlení člověkem před 25 tis. lety př. n. l. Jednalo se především o kosterní pozůstatky a pazourkové nástroje.

Obr. 27: Hliněná figurka kance – kultura s vypíchanou keramikou

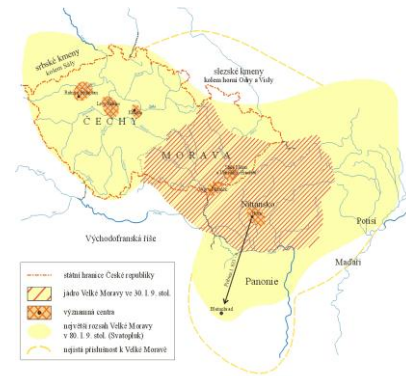
V období **mladší doby kamenné** (neolit, 5 600–3 700 př. n. l.) se lidé začínají usazovat, budují trvalá sídla a živí se zemědělstvím. V tomto období se na území kraje střídají lidé s různou kulturou, vyrábějí keramiku a různé zemědělské i lovecké nástroje.

Zhruba od 5. století př. n. l. přicházejí **Keltové**, kteří v období největšího rozšíření obývají většinu Evropy. Přítomnost Keltů dokazují písemné prameny i pozůstatky keltských opevněných míst (oppida). Po odchodu Keltů v 1. století př. n. l. pronikají na naše území **germánské kmeny** (např. Markomani), kteří zde zůstali až do stěhování národů.

Obr. 28: Amforovitá nálevka – lužická kultura

Stěhování národů (4. až 6. století n. l.) způsobuje rozsáhlou migraci obyvatelstva v celé Evropě, na území dnešní České republiky přicházejí **slovanské kmeny**. Slované trvale obydíují teplejší oblasti u vodních toků, zakládají síť menších zemědělských sídel. Královéhradecký kraj byl součástí **Sámovy říše** a **Velkomoravské říše**, počet obyvatel se poměrně rychle zvyšuje.

Obr. 29: Velkomoravská říše

Na území kraje se postupně vystřídaly tyto kultury: kultura lineární keramiky, vypichované keramiky, lengyelská, nálevkovitých pohárů, kanelovaná keramika, řivnáčská, kulovitých amfor, šňůrové keramiky, zvoncových pohárů, únětická, mohylová, lužická, halštatská, laténská a kobylská.

Od 13. století probíhá **kolonizace** domácím, ale i německým obyvatelstvem. Vzniká tak dvojjazyčné obyvatelstvo. Rozšiřuje se osídlení do dříve nepřístupných oblastí, většinou podél vodních toků se lidé dostávají do podhůří Krkonoš a zakládají nová města (horní města). Počet obyvatel stále roste až do **třicetileté války**, která spolu s nakažlivými nemocemi (mor, tyfus, cholera) a špatnou hygienickou situací ve městech způsobila výrazný pokles počtu obyvatel.

V 18. a 19. století dochází ke **zdvojnásobení** počtu obyvatel v kraji, a to díky změnám v zemědělství (vyšší úroda), zlepšení hygienické situace a rozvoji lékařství. Počet obyvatel v první polovině 20. století byl ovlivněn oběma světovými válkami, Židovským holokaustem a odsunem sudetských Němců. Po odsunu sudetských Němců převládá v celém kraji výhradně české obyvatelstvo. Po druhé světové válce se počet obyvatel opět zvyšuje, a to v určitých populačních vlnách. Jednou z nich jsou tzv. **Husákovy děti**. Od roku 1994 do roku 2012 jsou charakteristické přírůstky či úbytky obyvatel v řádu stovek, populační křivka tedy kolísá.

Husákovy děti je zjednodušené pojmenování generace obyvatel Československa narozené v 70. letech 20. století, kdy zemi „vládnul“ Gustáv Husák. Nejvíce dětí v poválečných dějinách se narodilo v roce 1974.

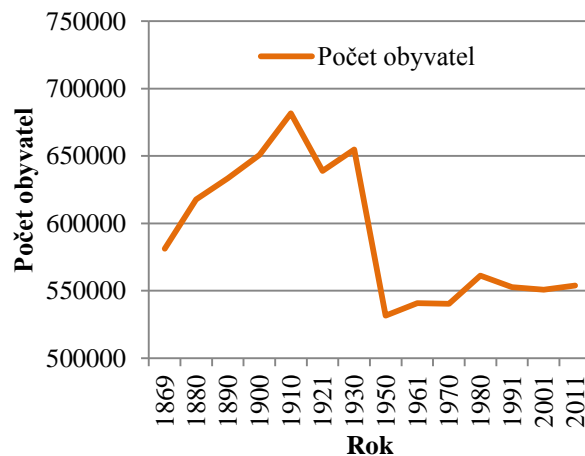
Od mladší doby kamenné osidluje území kraje člověk. Postupně se nerovnoměrné osídlení rozšiřuje a počet obyvatel roste. Pokles počtu obyvatel je způsoben válkami a nemocemi, jejich růst je spojen s urbanizací a následně s propopulační politikou.

Otázky a úkoly:

1. Proč lidé obývali nejprve území v nižších nadmořských výškách a při vodních tocích?
2. Co je to holokaust?
3. Nacházejí se ve vašem městě významné archeologické nálezy?
4. Na základě různých informačních zdrojů zpracujte referát o vývoji osídlení ve vašem městě (okresu).
5. Jak ovlivňovaly vývoj osídlení přírodní a socioekonomické faktory? Ve kterém období se lidé začali stěhovat za prací?

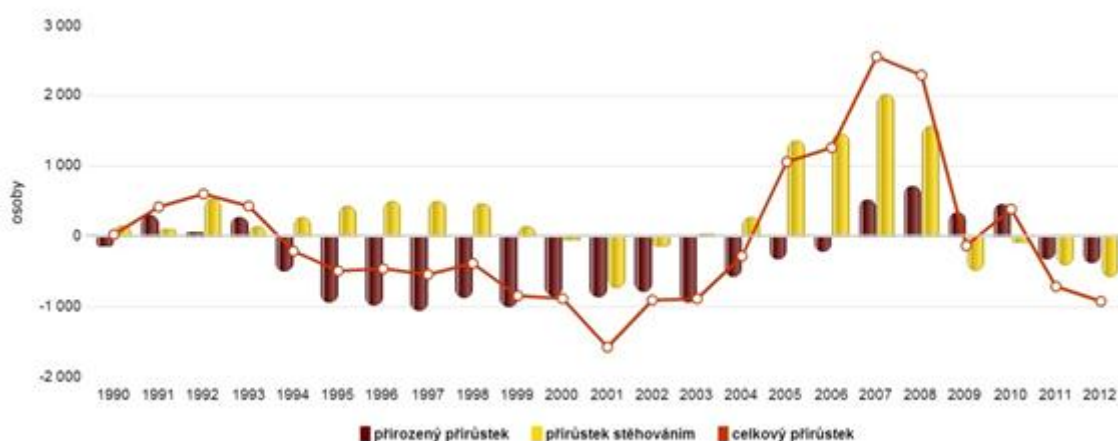
2. Obyvatelstvo

Podle sčítání lidu v roce 2011 měl Královéhradecký kraj **554 tis. obyvatel**. V rámci České republiky se podle počtu obyvatel řadí na 10. místo mezi kraji. Nejlidnatějším okresem je Hradec Králové (163 tis. obyvatel), populačně nejmenší je okres Rychnov nad Kněžnou (79 tis. obyvatel). Průměrná

Obr. 30: Vývoj počtu obyvatel Královéhradeckého kraj

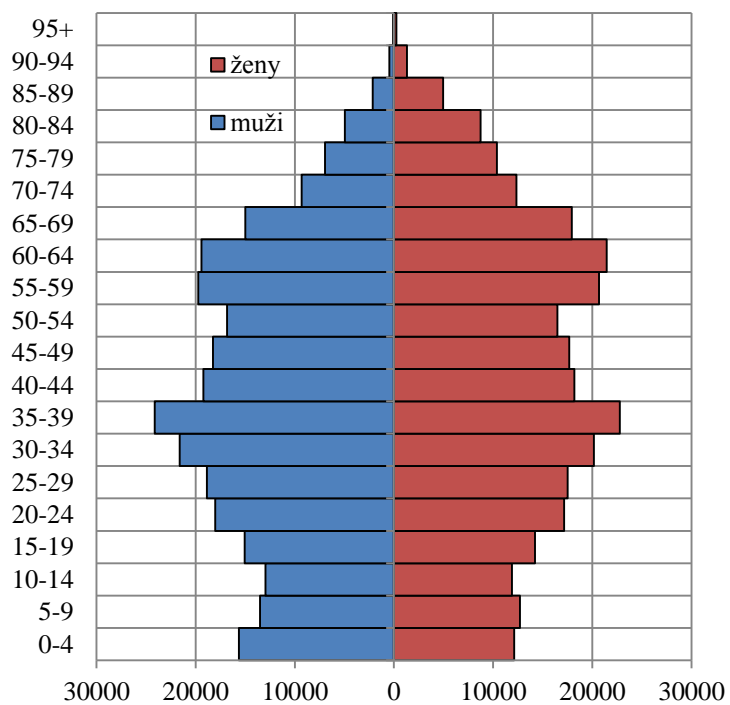
hustota zalidnění kraje je **116 obyv./km²**, ale rozmístění je **nerovnoměrné**. Nejvyšší hustota zalidnění je v okrese Hradec Králové (obecně Polabí), nejnižší v horských oblastech při státní hranici (Trutnov, Rychnov nad Kněžnou). Na celkový počet obyvatel má vliv přirozený pohyb obyvatelstva a mechanický pohyb.

Obr. 31: Celkový přírůstek/úbytek obyvatelstva Královéhradeckého kraje v letech 1990-2012

Přírozený pohyb

(přírozený přírůstek či úbytek) je dán počtem narozených a počtem zemřelých. Přírozený přírůstek byl v období 1994-2012 kladný pouze ve čtyřech letech (2007, 2008, 2009, 2010). V těchto letech tedy převládá počet narozených nad počtem zemřelých. V ostatních letech byl přírozený přírůstek záporný, jedná

Obr. 32: Věková pyramida

se tak o **přírozený úbytek**. Nižší počet narozených je dán především nízkou porodností. Pro zachování prosté reprodukce je potřeba úhrnná plodnost 2,1 dítěte na ženu v reprodukčním období, v Královéhradeckém kraji je však **úhrnná plodnost 1,4**. Důsledkem nízké porodnosti, zlepšení zdravotní péče a pozitivní změny stravovacích

návyků je **stárnutí populace** kraje. V roce 1993 dosahoval průměrný věk obyvatel Královéhradeckého kraje 37,1 let, v roce 2011 již **41,5 let**. V tomto ukazateli je Královéhradecký kraj na druhém místě v pořadí krajů (za Prahou pro rok 2011). Také hodnota naděje dožití při narození je ve srovnání krajů nadprůměrná, **u žen činí 81,3 let** a u mužů **75,5 let** (pro rok 2012). Změny demografických ukazatelů se začaly výrazně měnit od 80. let, k urychlení přispěl pád komunismu, a nyní jsou hodnoty srovnatelné s vyspělými státy západní Evropy.

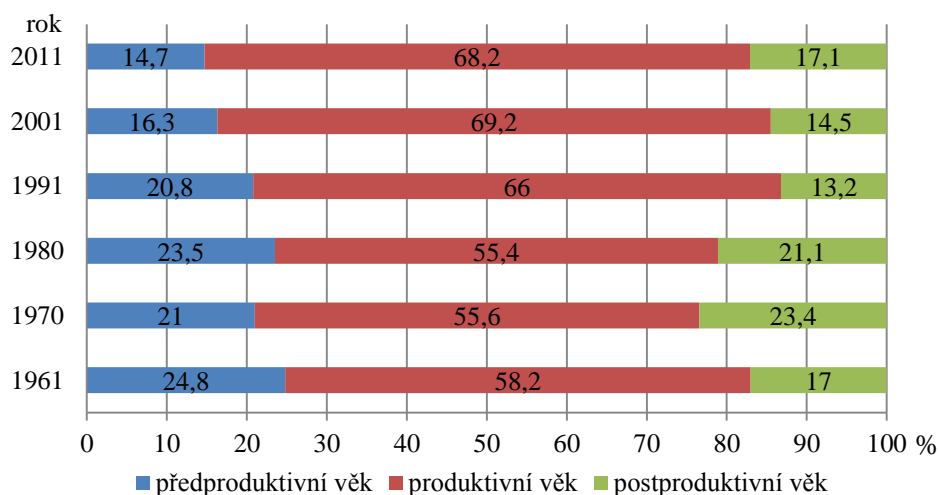

Nejčastější příčinu úmrtí v roce 2011 představovaly nemoci oběhové soustavy (např. infarkty, cévní mozkové příhody apod.) - přes 50 % všech úmrtí.

Ve **věkové struktuře** obyvatel je také vidět stárnutí populace, počet obyvatel v postproduktivním věku (65 a více) je více než obyvatel ve věku předproduktivním (0-14). Obyvatel v produktivním věku je 68,2 % (pro rok 2011).

Mechanický pohyb vyjadřuje počet osob přistěhovaných a vystěhovaných, jejich rozdílem vzniká **migrační saldo**. V letech 2005-2008 bylo migrační saldo kladné, to znamená, že se na území kraje přistěhovalo více lidí, než vystěhovalo. Od roku 2009 do roku 2012 je migrační saldo **záporné**, což spolu s přirozeným úbytkem vede ke snižování počtu obyvatel.

Královéhradecký kraj je **národnostně homogenní**. Podle sčítání lidu v roce 2001 uvedlo přes **95 % obyvatel národnost českou**, zbylá procenta připadala na národnost slovenskou, německou, polskou, romskou a ostatní. Podle posledního sčítání lidu v roce 2011 se k české národnosti přihlásilo 96 % lidí, kteří na otázku odpověděli. Vedle občanů České republiky žijí v kraji i menší skupinky občanů Ukrajiny, Slovenska, Polska či Vietnamu.

Obr. 33: Vývoj věkové struktury v letech 1961 – 2011

Nejvíce zastoupeným náboženským vyznáním je **římskokatolická církev**. Počet věřících v Královéhradeckém kraji je **pouze 10 %**, ostatní jsou bez náboženského vyznání nebo jej nevedli. Královéhradecký kraj patří do souboru krajů s **vyšší vzdělanostní strukturou** obyvatelstva. Úplné středoškolské, vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání v populaci od 15 let úspěšně ukončilo 42 % obyvatel.

Tab. 4: Vybrané charakteristiky kraje v absolutních počtech

Demografický údaj	Rok 2011
Narození	5 452
Zemřelí	5 748
Přistěhovalí	4 070
Vystěhovalí	4 458
Sňatky	2 347
Rozvody	1 459
Žen na 100 mužů	103,4

Tab. 5: Absolutní počty cizinců na území Královéhradeckého kraje

Státní občanství	Rok 2011
Ukrajina	4 819
Slovensko	2 334
Polsko	1 911
Vietnam	1 611
Ruská federace	273
Ze zemí EU 27	5 581
Celkem	14 078

Královéhradecký kraj má střední hustotu zalidnění, osídlení je však nerovnoměrné. Přirozený úbytek i záporné migrační saldo v posledních letech

způsobují pokles počtu obyvatel. Obyvatelstvo je národnostně homogenní s nízkým počtem věřících a dochází v ní ke stárnutí populace.

Otázky a úkoly:

1. Co je to demografická revoluce? V jaké fázi se nachází Královéhradecký kraj?
2. Vypočítej hustotu zalidnění ve tvém okrese a porovnej ji se sousedními okresy.
3. Srovnej kojeneckou úmrtnost kraje se státy západní Evropy. Co vyjadřuje a o čem svědčí?
4. Ve statistické ročence Královéhradeckého kraje vyhledejte, kolik se narodilo dvojčat, jaká je nejčastější příčina úmrtí a jaký je hrubý domácí produkt na 1 obyvatele.
5. Nachází se v místě vašeho bydliště kostel či jiná religiózní památka? Které církvi patří?
6. V tabulce s počty cizinců vyhledejte, kolik žilo na území kraje obyvatel Vietnamu. Proč jich zde žije takové množství?
7. Máte-li ve třídě spolužáka pocházejícího z jiného státu, požádejte jej, aby vás seznámil s jeho kulturou, jazykem a zvyky.

3. Sídelní struktura

Pro sídelní systém Královéhradeckého kraje je charakteristická **hustá síť menších měst a vesnic (do 10 000 obyvatel) a malá vzdálenost mezi nimi**. Města začala vznikat ve 12. a 13. století na obchodních stezkách, v oblastech s příhodnými klimatickými podmínkami a při toku řek. Na soutoku Labe a Orlice založil roku 1225 český král Přemysl Otakar I. hrazené město, které se stalo správním sídlem východních Čech. Jeho název – Hradec Králové – odkazuje i na skutečnost, že se jednalo o tzv. **věnné město** českých královen. Věnná města odkazovali čeští králové svým manželkám, patřil mezi ně i

Tab. 6: Velikostní struktura obcí Královéhradeckého kraje

Počet obyvatel v obci	Počet obcí	Obyvatel v obcích	Podíl na obyvatelstvu kraje (%)
Do 199	103	13 799	2,5
200 – 499	173	55 829	10,1
500 – 999	93	62 420	11,3
1000 – 1999	36	48 731	8,8
2000 – 4999	21	59 382	10,7
5000 – 19999	19	168 583	30,4
20000 – 49999	2	51 622	9,3
50000 a více	1	93 490	16,9

Dvůr Králové nad Labem, Jaroměř, Trutnov a Nový Bydžov. Ve stejném období vznikla i další významnější města kraje, např. Jičín, Náchod, Broumov a další.

S rozvojem **industrializace** (18. až 19. století) se začíná měnit vliv a funkce jednotlivých měst. Lidé se začínají stěhovat do měst, kde se soustřeďuje průmysl nebo jsou na železniční trase (=urbanizace), a města bez průmyslu nebo bez železničního spojení upadají a ztrácejí svůj význam. Svě již tak dominantní postavení posiluje Hradec Králové, ale lidé se koncentrují i v textilních manufakturách v Náchodě a Broumově, ve sklářských továrnách nebo v potravinářském průmyslu (hlavně cukrovarnictví a pivovarnictví).

Před druhou světovou válkou dochází k moderní urbanistické přestavbě Hradce Králové činností architekta **Josefa Gočára**, po druhé světové válce je urbanizace řízena vládou, urychluje se odliv obyvatel z vesnic do měst. Pro nově příchozí obyvatele jsou stavěna **sídliště** (nejprve betonová, pak panelová) a města získávají celé nové čtvrtě a jejich plocha se rapidně zvětšuje (Trutnov-Zelená louka, Moravské a Slezské předměstí v Hradci Králové). Po roce 2000 dochází k zateplování panelových domů (program Zelená úsporám) a sídliště tak přestávají být šedá a neatraktivní, dostávají modernější vzhled.

Obr. 34: Panelový dům s moderním vzhledem

Od 2. poloviny 90. let se začínají obyvatelé měst stěhovat z centra města do jeho zázemí. Tento proces nazýváme **suburbanizace** a důsledkem je stagnace počtu obyvatel v městech a mírný růst počet obyvatel v předměstích nebo v okolních vesnicích. Vznikají tzv. **satelitní města**.

Tab. 7: Deset největších měst v Královéhradeckém kraji k 31. 12. 2011

	Město	Počet obyvatel		Město	Počet obyvatel
1.	Hradec Králové	93 490	6.	Vrchlabí	12 665
2.	Trutnov	30 957	7.	Jaroměř	12 618
3.	Náchod	20 665	8.	Rychnov nad Kněžnou	11 325
4.	Jičín	16 576	9.	Nové Město nad Metují	9 784
5.	Dvůr Králové n. L.	16 101	10.	Nová Paka	9 335

Vymezení pojmu **město** není jednoznačné. Uplatňuje se pravidlo historicko-právní, to znamená, kdy byla obec povýšena na město více než velikostní kritérium a potom existují města s velmi nízkým počtem obyvatel. Příkladem může být Pec pod Sněžkou, která má 655 obyvatel (k 31. 12. 2011), a přesto je městem.

Na území kraje je celkem **448 obcí**, z nichž k 31. 12. 2011 mělo **48 statut města** a 10 statut městyse. Podíl městského obyvatelstva dosáhl celkem 67,3 %. Hlavním centrem kraje je statutární město Hradec Králové s 93 490 obyvateli, druhým největším městem s 30 957 obyvateli je město Trutnov. Nejméně urbanizován je okres Jičín, kde žije i nejvíce obyvatel v obcích do 500 obyvatel (více než pětina). V kraji činil tento podíl 12,6 % obyvatel. Průměrná rozloha obce je 1 062 ha a průměrný počet obyvatel v obci dosáhl 1 236 osob.

Nejnovějším městem na území kraje (k 20. 3. 2013) je Vysoké Veselí v okrese Jičín a nejnovějším městysem je Černý Důl u Vrchlabí.

Funkce obcí se v průběhu vývoje lišily. Funkcí venkovských sídel byla dominantně funkce **zemědělská**, v posledních desetiletích však nabývá na významu funkce **obytná** a rekreační. Od 60. let lidé z velkých měst zakládají na vesnicích chaty a chalupy a vzniká tzv. **druhé bydlení**. V městech se také funkce měnily, nejprve hrála důležitou roli funkce vojenská (hradby, opevnění), poté funkce středisek průmyslu, center územní správy a funkce obytná. Většina měst má však **polyfunkční ráz**, jsou

Obr. 35: Chalupa v Podkrkonoší

střediskem průmyslu, kultury, vzdělání, obchodu, služeb, osídlení i zábavy. Některá města mají jednu převládající funkci, jsou to především lázeňská města (Janské Lázně, lázně Velichovky) nebo střediska cestovního ruchu (Špindlerův Mlýn, Pec pod Sněžkou).

Hustá sídelní síť se začala tvořit ve 12. a 13. století, změnu v sídelní struktuře znamenala třicetiletá válka. S rozvojem industrializace se lidé začínají stěhovat za

prací do měst. V dobách komunismu se podporuje urbanizace, od 90. let 20. století se lidé začínají stěhovat do zázemí měst.

Otázky a úkoly:

1. *Ve kterém roce vzniklo vaše město?*
 2. *Co je to městys?*
 3. *Jaké jsou výhody a nevýhody bydlení ve městě a vesnici?*
 4. *Uveďte příklady historických měst, která ztratila svůj význam v období urbanizace.*
 5. *Všimněte si, kde se ve vašem městě staví nové domy. Nachází se v okolí vašeho bydliště satelitní město?*
 6. *Je vaše město polyfunkční nebo má jednu dominující funkci?*
-

IV. HOSPODÁŘSTVÍ

Královéhradecký kraj má průmyslově-zemědělský charakter s hlubokou tradicí. V republikovém srovnání má význam především textilní průmysl, zastoupení ovocných sadů a cestovní ruch. Každý Čech by měl vystoupat na nejvyšší vrchol své země a právě nejen za tímto cílem směřují do Královéhradeckého kraje tisíce turistů ročně.

1. Vývoj hospodářství

Tradiční ruční dílny v podhorských oblastech i závody ve větších městech se staly základem hospodářství již před nástupem industrializace. Zavádění parních strojů, elektrické energie a sériové výroby dalo vzniknout významným továrnám v Královéhradeckém kraji, který patřil do **průmyslového severu** Rakouska-Uherska. V období první republiky patřilo celé Československo mezi přední průmyslově vyspělé státy. Útlumovým obdobím byla celosvětová **hospodářská krize** ve 30. letech 20. století. Za druhé světové války byly některé textilní nebo strojírenské továrny dočasně přeorientovány na **zbrojní výrobu**.

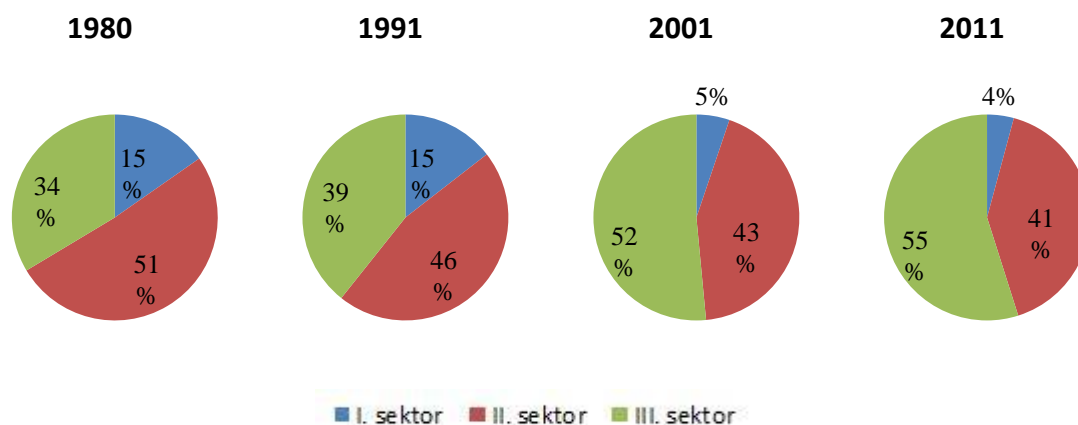
Politické změny v roce 1948 představovaly hluboký zásah do vývoje národního hospodářství. Většina podniků byla zestátněna, vznikla zemědělská družstva (JZD) a tím prakticky **zanikl soukromý sektor**. Z dříve vyspělé na západ orientované země se stala stagnující **ekonomika s trhem orientovaným na SSSR**. Nejdůležitějším a nejvíce podporovaným odvětvím je těžký průmysl. Dochází také k technickému a technologickému **zaostávání**.

Ke zlepšení situace dochází **po listopadu 1989**, český trh se stává otevřeným pro zahraniční kapitál, dochází k prodeji státních podniků do soukromých rukou (**privatizace**), uvolňují se ceny (**liberalizace**) a česká měna se stává volně směnitelnou. Tento proces nazýváme **transformace ekonomiky**. Cílem transformace je zvýšení kvality výrobků, větší diverzifikace (rozčlenění) průmyslu, zlepšení ekologické situace, technologický vývoj na základě výzkumu a zvýšení efektivity výroby.

Pro svůj nenásilný charakter (vyjma 17. listopadu) jsou události listopadu 1989 nazývány jako sametová revoluce (na Slovensku něžná revolúcia).

Důležitou součástí transformace byly **přímé zahraniční investice**. Kapitál evropských i světových obchodních partnerů umožňuje stavbu nových průmyslových zón tzv. na zelené louce nebo modernizaci výrobních postupů a závodů (např. Škoda Auto ve Vrchlabí a Kvasinách). Důsledkem přesunu pracovních sil mezi jednotlivými sektory (hlavně ze sekundárního do terciéru) je zvyšování **nezaměstnanosti**, protože v terciér nemohl pojmout všechny zaměstnance ze zpracovatelského průmyslu.

Obr. 36: Vývoj zaměstnanosti podle sektorů v Královéhradeckém kraji

Královéhradecký kraj byl za Rakouska-Uherska součástí průmyslového severu, mezi válkami patřila celá Česká republika k nejvyspělejším státům světa. Toto postavení začala ztrácet po nástupu komunismu, došlo k výraznému zaostávání. Změna nastala až po roce 1989, po transformaci ekonomiky začala Česká republika opět prosperovat.

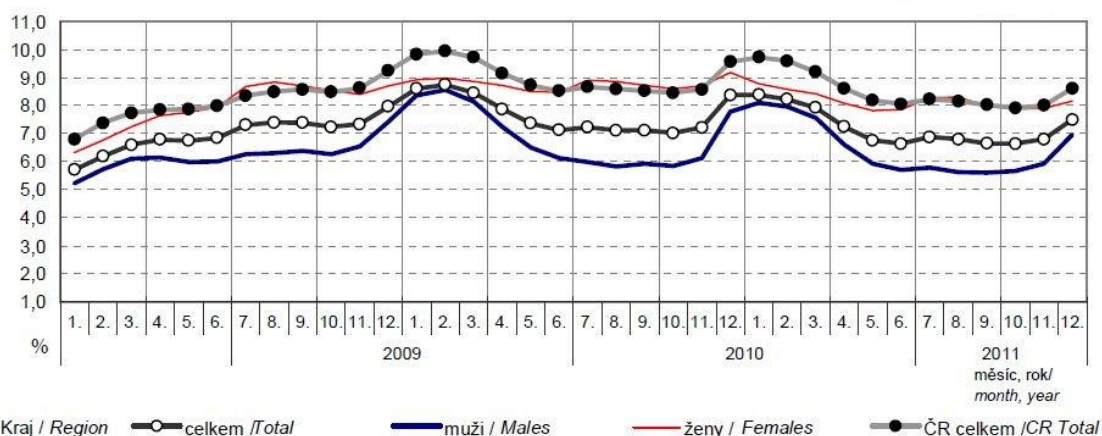
Otázky a úkoly:

1. Se kterými státy nejvíce obchodovalo Československo? Jak se to měnilo v historii?
2. Nachází se ve vašem okolí továrna, kterou vlastní zahraniční firma?
3. Zkuste odhadnout, jaký je rozdíl v sektorové zaměstnanosti mezi Královéhradeckým krajem a Prahou?
4. V odborných zdrojích nalezněte více informací o tzv. české privatizaci.

2. Vývoj a rozmístění průmyslu

Z 252 tisíc zaměstnanců kraje bylo v roce 2011 přes **40 % zaměstnáno v průmyslu** a stavebnictví, dohromady označovaného jako II. sektor národního hospodářství.

Zastoupení průmyslových odvětví se s transformací ekonomiky měnilo. Především klesl význam těžkého průmyslu a zaměstnanci přešli do jiných odvětví nebo do sektoru služeb. 75 % ze všech zaměstnanců pracuje ve **zpracovatelském průmyslu**. Dlouhou tradici má ve východních Čechách průmysl textilní, i když mnoho závodů již ukončilo svou činnost. Dalšími důležitými odvětvími jsou v Královéhradeckém kraji průmysl strojírenský, textilní, gumárenský a potravinářský.

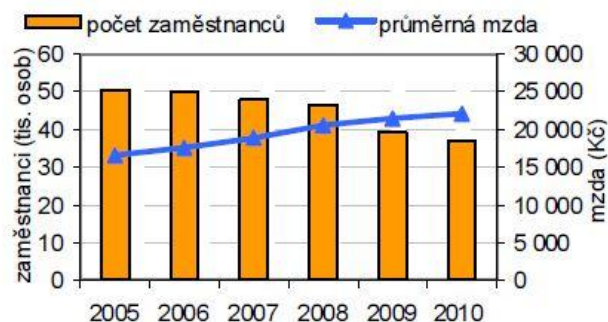
Obr. 37: Míra registrované nezaměstnanosti v Královéhradeckém kraji

Do prvního sektoru hospodářství spadá **lesnictví, rybolov, těžba nerostných surovin** a zemědělství (viz další kapitola). Lesní pozemky jsou majetkem soukromníků, obcí nebo státního podniku Lesy České republiky, které jsou významným zaměstnavatelem kraje. Předmětem jejich činnosti je správa lesních pozemků, jejich ochrana, ale také lesní pedagogika (vzdělávání o lese přímo v prostředí lesa). Chovem ryb určených ke konzumaci se zabývají menší stanice, např. sádky Opočno, Rozkoš, Hynčice, Lázně Bělohrad a Holohlavy. **Těžbou vápence** a jeho následným zpracováním se zabývá firma Krkonošské vápenky Kunčice. Význam těžebního průmyslu klesá nejen v kraji, ale i v celé České republice.

Průměrná hrubá měsíční mzda v roce 2010 v Královéhradeckém kraji činila 20 779 Kč. Celorepublikový průměr je 23 903 Kč.

Zpracovatelský průmysl zahrnuje mnoho dílčích odvětví. **Strojírenský průmysl** je jedním z nich a v Královéhradeckém kraji je zastoupen především dvěma výrobními závody automobilů společnosti Škoda Auto (ve Vrchlabí a v Kvasinách), mnoho strojírenských závodů nalezneme v Hradci Králové. **Výroba autodílů a příslušenství pro automobily** probíhá v Jičíně (Ronal, Continental Automotive), v Dolní Kalné u Vrchlabí, ve Dvoře Králové nad Labem (Trèves). V Trutnově (Tyco Electronics), v Hradci Králové, ve Vrchlabí (Elektromont), v Náchodě (Atas) a v Nové Pace se soustřeďuje průmysl **elektrotechnický a optický**. Stále významným odvětvím v kraji je průmysl **textilní, kožedělný a oděvnický**. V pohraničí bylo textilních závodů více, dnes nejvýznamnějšími jsou Juta a. s. (Dvůr Králové nad Labem), Veba (Broumov), Mileta (Hořice), ZKS miltex (Miletín) a Sněžka (Náchod). **Chemický průmysl** je zastoupen výrobou pryžových a plastových výrobků především v Hradci Králové a Náchodě

Obr. 38: Vývoj počtu zaměstnanců a průměrné mzdy v Královéhradeckém kraji

Škoda Auto ve Vrchlabí vyrábí od roku 2013 pouze převodovky pro celý koncern Volkswagen.

(Rubena), v Rudníku (Avon) a v Červeném Kostelci, v Jaroměři (Tanex), Libáni (Plastimat) a výrobou chemických barev v Novém Městě nad Metují (Detecha).

Potravinářský průmysl zajišťuje výrobu potravin, zpracování masa a mléčných výrobků, nápojů a tabákových výrobků. Menší výrobní závody jsou umístěny v místech spotřeby po celém území kraje vyjma horských oblastí. Mezi největší zpracovatele

Obr. 39: Pivovar Krakonoš v Trutnově

mas patří Masokombinát Jičín a zpracovatele mléka firma Promil (Nový Bydžov). Pro velká města dodávají pečivo

Pekárny a cukrárny Náchod a Hradecké pekárny s. r. o., existuje také mnoho drobných pekáren.

Tradiční je i **výroba piva**, jedná se především o regionální výrobce, např. Krakonoš (Trutnov), Tambor (Dvůr Králové nad Labem), Hradecký Votrok (Hradec Králové) a Novopacké pivo (Nová Paka). Jediným, ale významným zástupcem průmyslu **výroby papíru a celulózy** je KRPA Hostinné. Dlouhou tradici má výroba klavírů Petrof v Hradci Králové.

Obr. 40: Klavír značky Petrof

Tab. 8: Osm největších zaměstnavatelů v průmyslu Královéhradeckého kraje pro rok 2010

Název firmy	Převažující činnost	Kategorie počtu zaměstnanců	Město
Continental Automotive s.r.o.	Výroba příslušenství pro motorová vozidla	5 000 – 9 999	Jičín
JUTA a.s.	Výroba technických a průmyslových textilií	2 000 – 2 499	Dvůr Králové n. L.
RUBENA a.s.	Výroba pryžových výrobků	1 500 – 1 999	Hradec Králové
Marius Pedersen a.s.	Shromažďování a sběr odpadů	1 000 – 1 499	Hradec Králové
ARROW International a.s.	Výroba lékařských a dentálních nástrojů a potřeb	1 000 – 1 499	Hradec Králové
Povodí Labe s. p.	Shromažďování, úprava a rozvod vody	1 000 – 1 499	Hradec Králové
VEBA a.s.	Tkaní textilií	1 000 – 1 499	Broumov
Tyco Electronics	Výroba elektrických rozvodných a kontrolních zařízení	1 000 – 1 499	Trutnov

Hutnictví železa a neželezných kovů nemá v kraji tradici (nenachází se zde surovinová základna), a tak zde není rozvinuto.

V Královéhradeckém kraji má zásadní postavení zpracovatelský průmysl. Tradiční je průmysl textilní a gumárenský, mezi největší zaměstnavatele patří automobilový průmysl, strojírenství, elektronika a elektrotechnika. Potravinářský průmysl má závody především u větších měst.

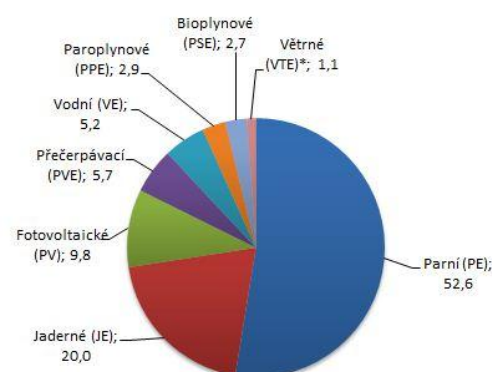
Otázky a úkoly:

1. Jmenuj lokalizační faktory jednotlivých průmyslových odvětví.
2. Jaké jsou příčiny poklesu textilní výroby?
3. Na internetu vyhledejte, jaké produkty vyrábějí firmy uvedené v textu.
4. Do jakého odvětví patří závody ve vašem městě? Jaké výrobky se tam vyrábějí?
5. Jmenujte firmy potravinářského průmyslu s lokálním významem ve vašem okolí.
6. Které průmyslové odvětví nejvíce znečišťuje životní prostředí?

3. Zdroje energií

Výroba elektrické energie je součástí druhého sektoru národního hospodářství. Elektrická energie je v České republice vyráběna především v tepelných a jaderných elektrárnách. V současné době se ve vyspělých zemích nejen v Evropě klade důraz na využívání **alternativních zdrojů** energie.

Česká republika také podíl z těchto zdrojů zvyšuje, při vstupu do EU se zavázala, že do roku 2010 bude podíl alternativních zdrojů na výrobě energie mixu alespoň 8 %. Do roku 2020 chce tento podíl zvýšit až na **13,5 %**. Také se v energetice zvyšuje konkurence vstupem zahraničních firem obchodujících s elektřinou a polostátní firma ČEZ přestává být monopolní.

Obr. 41: Struktura zdrojů elektrické energie (%)

Jaderná elektrárna se na území kraje nenachází a ani neexistují plány na výstavbu nové. **Tepelná elektrárna** se v Královéhradeckém kraji nachází jedna, která je komplexem dvou provozoven. První se nachází v městské části **Trutnov-Poříčí**, byla uvedena do provozu v roce 1957, spaluje hnědé uhlí a má celkový instalovaný výkon 165 MW. Teplem

Obr. 42: Elektrárna v Trutnově-Poříčí

Kombinované elektrárny (kogenerační) využívají energii paliva tak, že část energie z páry je nejprve využita pro výrobu el. energie a poté i pro dodávku tepla do sítí. Jedná se tak o efektivnější využití energie paliv.

zásobuje město Trutnov, ale i značnou část jeho okolí. Druhou částí je teplárna **Dvůr Králové nad Labem**, která byla spuštěna ještě o dva roky dříve. Její výkon je 18,3 MW a zásobuje teplem Dvůr Králové a jeho okolí, 11 % tepla jde na vytápění bytů. Obě elektrárny jsou tzv. kombinovaného typu. Vyrábějí elektrickou i tepelnou energii.

Do elektráren s **alternativními** zdroji řadíme elektrárny vodní, větrné, fotovoltaické (solární), bioplynové (spalující biomasu). **Vodní elektrárny** jsou zastoupeny na horním rohu řeky Labe, jde o malé vodní elektrárny s instalovaným výkonem do 10 MW, např. Les Království u Dvora Králové nad Labem (2,2 MW),

Smiřice (2,4 MW), Předměřice nad Labem (2,6 MW), Hradec Králové – Hučák (0,75 MW).

V obci Nový Hrádek v předhůří Orlických hor byly vystavěny čtyři více než 40metrové **větrné elektrárny**, které byly kvůli vysoké hloučnosti zastaveny a poté v roce 2012 odstraněny. Jiné větrné elektrárny na území kraje nejsou. Dobré větrné podmínky pro stavbu elektráren jsou v horských oblastech, ale jak Krkonoše, tak i Orlické hory jsou chráněnými územími, kde takovéto stavby nevyrostou.

Tématem diskuzí jsou v poslední době také **fotovoltaické** neboli

solární elektrárny. K výraznému nárůstu počtu fotovoltaických elektráren došlo v královéhradeckém kraji (stejně jako v celé České republice) po roce 2009. Důležitou

Obr. 43: Vodní elektrárna Hučák
V Hradci Králové

Obr. 44: Fotovoltaická elektrárna ve Smiřicích

pobídkou pro vznik fotovoltaik bylo nastavení garantovaných cen pro výkup elektrické energie, aby se zvýšil podíl

elektráren

s alternativními zdroji.

Ta byla nastavena ve

stejně výši pro malé

střešní systémy i pro

velké pozemní

elektrárny. To vedlo

k nekoordinované

zástavbě polí

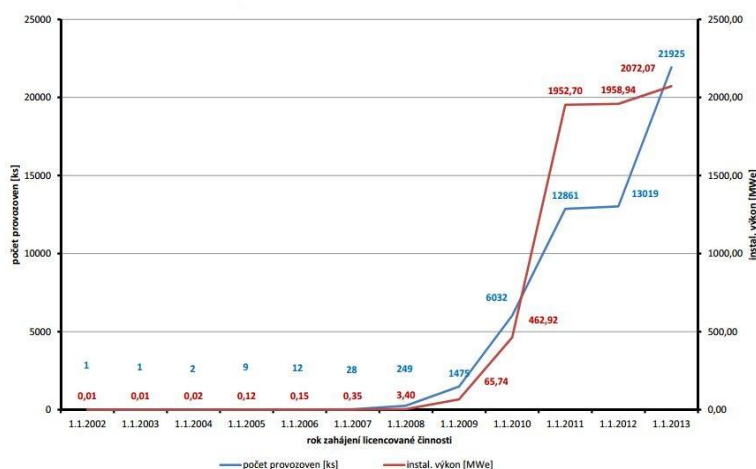
slunečními panely,

které na mnoha místech změnilo ráz přírodní krajiny. V Královéhradeckém kraji jsou největší fotovoltaické elektrárny ve Smiřicích (6,1 MW), v Choustníkově Hradišti u Dvora Králové nad Labem (6 MW), Vysoké Veselí u Jičína nebo v Myštěvsi u Nového Bydžova. Dalším alternativním zdrojem se stala **biomasa** (souhrn látek všech organismů s energetickým využitím). Bez přístupu vzduchu se z organických zbytků vytvoří bioplyn, jehož spalováním se generuje elektrická energie nebo teplo. Počet bioplynových stanic v kraji stále roste, největší jsou v Jaroměři, u Rychnova nad Kněžnou, v Králíkách u Nového Bydžova.

Na výrobě elektrické energie a tepla se podílí tepelná elektrárna v Trutnově-Poříčí, zvyšuje se podíl tzv. alternativních elektráren. Mezi ně patří hydroelektrárny na Labi, fotovoltaické, větrné a bioplynové elektrárny.

Otázky a úkoly:

1. V odborných zdrojích zjistěte, na jakém principu pracují tepelné, jaderné a elektrárny z obnovitelných zdrojů.
2. Představte si, že se má ve vašem okolí stavět větrná elektrárna. Byli byste pro nebo proti její výstavbě?
3. Jste odpůrcem nebo zastáncem jaderné energie? Diskutujte ve třídě.
4. Nachází se ve vašem okolí rozlehlá fotovoltaická elektrárna? Líbí se vám?
5. Kterou elektrárnu s obnovitelnými zdroji podporujete a proč?

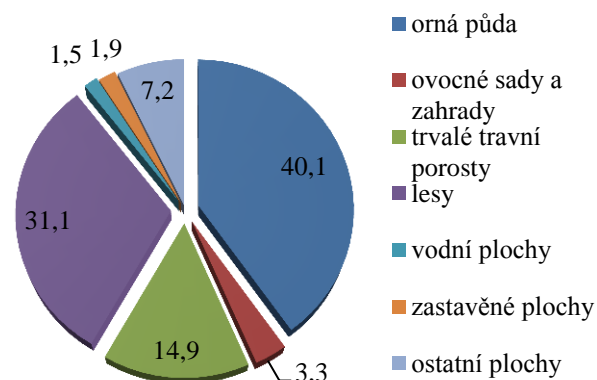

Obr. 45: Vývoj počtu fotovoltaických elektráren, stav k 1. 1. 2013

4. Zemědělství

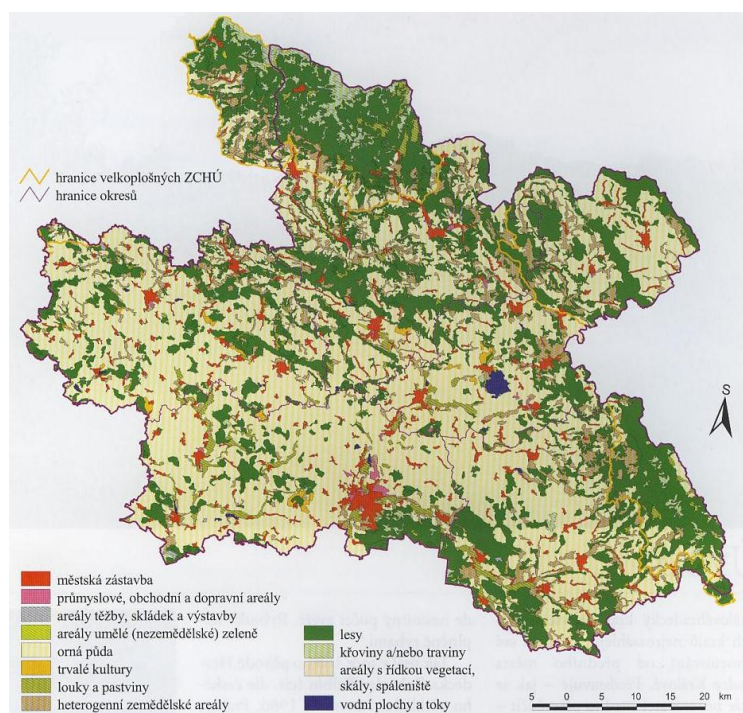
Půdní fond dělíme podle využití na zemědělskou půdu, lesy a ostatní plochy. **Zemědělská půda** slouží k: zemědělskému využití, pěstování plodin a pastvě zvířat. Největší podíl na zemědělské půdě má půda orná, menší podíl mají pastviny, louky, vinice a ovocné sady. Podíl ovocných sadů na rozloze kraje je jeden z nejvyšších v republice. **Lesy** pokrývají přes 30 % území Královéhradeckého kraje a mají různé složení, i když převažují jehličnaté monokultury. **Ostatní plochy** jsou především zastavěné plochy (sídla, průmyslové zóny), vodní plochy, komunikace a těžební prostory.

I v **zemědělství** došlo v posledních letech k výrazným změnám. V období komunismu byl hlavním vlastníkem půdy stát a jednotná zemědělská družstva (JZD), cílem zemědělské výroby byla **soběstačnost** ve všech základních

Obr. 46: Využití půdy v Královéhradeckém kraji v roce 2011

jeden z nejvyšších v republice. **Lesy** pokrývají přes 30 % území Královéhradeckého kraje a mají různé složení, i když převažují jehličnaté monokultury. **Ostatní plochy** jsou

Obr. 47: Krajinný pokryv Královéhradeckého kraje

produktech. Snaha o maximální produkci se negativně projevila v rozšíření plodin do nevhodných podmínek, vyčerpání půdy, větší náchylnosti k erozi a nadužívání hnojiv, které vedlo ke znečištění životního prostředí, především podzemních vod. Po roce 1990 dochází k **restituci** půdy do rukou soukromníků, kteří nyní vlastní přes 85 % zemědělské půdy. Zlepšují se technologie (moderní technika, efektivnější hnojiva) a tím pádem **klesá počet zaměstnanců** v zemědělství. Pěstují se vhodné plodiny pro jednotlivé oblasti. Mění se také struktura půdního fondu, klesá rozloha orných ploch a stoupá rozloha luk a pastvin (**extenzifikace**).

Zemědělství dělíme na živočišnou a rostlinnou výrobu. **Rostlinná výroba** (pěstování užitkových plodin) zabezpečuje produkci plodin pro přímou spotřebu obyvatelstva nebo jako krmivo pro hospodářská zvířata. Úrodnost půdy a její výnos je nejvyšší v jižních částech kraje a v Polabí (Hradec Králové, Nový Bydžov, Jičín). Nejvíce osevních ploch zaujímají **obiloviny** (přes 50 %), konkrétně pšenice a méně ječmen. Z okopanin se pěstují brambory a řepa cukrovka. Z olejnin má dominantní postavení **řepka** (25 % ze všech osevních ploch), pěstuje se také mák a v menším množství hořčice. Pro krmné účely se pěstuje kukuřice, jetel a vojtěška, pro konzumní účely se ze zeleniny pěstuje mrkev, zelí a cibule, z ovoce jahody. Z ovocných stromů a keřů jsou nejvíce zastoupeny **jabloně a rybíz**, mnohem méně jsou zastoupeny hrušně, višně, třešně a švestky.

Tab. 9: Hektarové výnosy plodin v Královéhradeckém kraji (v t)

Plodina	2011
Pšenice	5,83
Ječmen	4,93
Brambory	31,46
Cukrovka	67,65
Řepka	2,82
Zelí	40,89
Cibule	28,20

V královéhradeckém kraji se sklídí nejvíce rybízu z celé České republiky.

V **živočišné výrobě** se uplatňuje především chov skotu, prasat a drůbeže. S pasoucími se stády krav se můžeme setkat v podhůří Krkonoš i Orlických hor. Vepři i drůbež jsou chovány pro maso ve velkokapacitních výkrmnách poblíž míst spotřeby. Od roku 2005 do roku 2010 došlo k více než 50% nárůstu chovu drůbeže a 40% poklesu stavu prasat.

V posledních letech se rozvíjí **nové formy zemědělského hospodaření**. V Královéhradeckém kraji najdeme hned několik **farem**, kde se pasou ovce, kozy či jiná zvířata, ze kterých farmáři vyrábí domácí výrobky bez použití chemických látek (máslo, vejce, sýry, jogurty). Oblíbené je **ekologické zemědělství**,

Obr. 48: Pastva dobytka v podhůří Orlických hor

které je šetrné k životnímu prostředí a ve kterém se nepoužívají umělá hnojiva. Výrobky ekologického zemědělství jsou ovšem o dražší. Poměrně novým pojmem je **agroturistika**, známá především z Rakouska či Švýcarska. Ta přináší člověku poznání života v přírodních podmínkách ve venkovských (horských) oblastech. Pro farmáře může znamenat doplňkový příjem financí.

Podle zaměření zemědělské výroby a podílu rostlinné a živočišné složky byly vytvořeny tzv. výrobní oblasti. V Královéhradeckém kraji se nachází tři ze čtyř těchto oblastí a jsou jimi: **řepařská, bramborářská a horská oblast**. V každé této oblasti jsou díky rozdílným přírodním a socioekonomickým podmínkám pěstovány jiné plodiny.

I v zemědělství došlo k zásadním změnám po roce 1989. Rostlinná a živočišná výroba je v kraji poměrně vyrovnaná. Z rostlinné produkce jsou nejdůležitější obilniny, olejniny a také sklizeň některých druhů ovoce. V živočišné produkci se uplatňuje především chov skotu, prasat a drůbeže. Rozvíjí se nové formy zemědělství.

Otázky a úkoly:

1. *Jaké zemědělské plodiny se pěstují ve vašem okolí?*
2. *Odhadněte, kterých potravin spotřebují obyvatelé kraje více než ve vyspělých státech západní Evropy a kterých méně.*
3. *Navštivte nějakou farmu nebo farmářský trh a ochutnejte jejich produkty. Poznáte rozdíl?*
4. *V čem jsou výhody a nevýhody chovu drůbeže ve velkovýkrmnách?*
5. *Zjistěte, do jaké výrobní oblasti spadá vaše město.*
6. *Kde jsou nejúrodnější půdy v kraji? Proč jsou úrodné?*

5. Doprava a spoje

Základem infrastruktury Královéhradeckého kraje je kombinace **silniční a železniční dopravy**, která je umožněna hustou sítí silnic a železnic. Tato síť vznikala již za Rakouska-Uherska. Pro průmyslové oblasti na severu monarchie byla dopravní dostupnost nutností, a tak se postupným propojováním měst vytvořila hustá síť železnic a dopravních cest.

Železniční doprava vyniká především v dopravě osob i nákladů na větší vzdálenosti. Svoji hustotou 0,139 km/km² patří kraj v rámci České republiky k nadprůměrným. Na území kraje se nenachází dvoukolejná trať, elektrifikovány jsou úseky Jaroměř

– Hradec Králové (a dále do Pardubic) a Týniště nad Orlicí – Hradec Králové – Chlumec nad Cidlinou (a dále do Velkého Oseku), což představuje asi 15 % ze všech tratí. Železnice prochází všemi významnými městy kraje, může jí tedy využít většina obyvatel. Dominantní postavení v železniční dopravě má Hradec Králové, do

kterého cestující dojíždějí hlavně za prací a do škol z blízkého i širšího okolí. **Nejvytíženější trasy** vedou z Liberce (na území kraje od Borovnice), Trutnova, Týniště nad Orlicí a Pardubic do Hradce Králové. Méně využívané a ztrátové jsou vedlejší železnice v periferních oblastech, jejich provoz je **ekonomicky neefektivní**. Na území regionu se nacházejí dva železniční hraniční přechody. Pro nákladní a osobní dopravu přechod Meziměstí/Mioszów a pouze pro nákladní přepravu přechod

Tab. 10: Délka silnic, dálnic a železnic V Královéhradeckém kraji (v km)

Dálnice	17
Silnice I. třídy	444
Silnice II. třídy	893
Silnice III. třídy	2 417
Délka silnic a dálnic	3 770
Délka železničních tratí	715

Obr. 49: Mapa železnic Královéhradeckého kraje

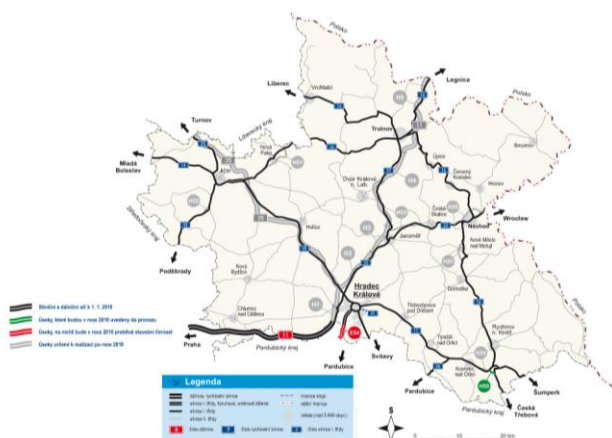
Královec/Lubawka. Problémem železniční dopravy jsou zastaralé železnice, dovolující nízké přepravní rychlosti, i zastaralé vlakové soupravy. Zlepšení kvality dopravy by mohli přinést soukromí přepravci, kteří by mohli na trať vyrazit už v roce 2015.

Železniční tratě Trutnov – Svoboda nad Úpou a Trutnov – Královec o celkové délce 30 km provozuje akciová společnost Viamont.

Silniční doprava je využívána cestujícími především na krátké vzdálenosti a zahrnuje individuální automobilovou, autobusovou, městskou hromadnou a nákladní automobilovou dopravu. Hustota silniční sítě v regionu je 0,79 km/km² a mírně převyšuje celostátní průměr. Velký rozvoj individuální automobilové dopravy nastal v 90. letech 20. století, později dochází k nárůstu nákladní kamionové dopravy na střední a větší vzdálenosti. Silniční síť je také zastaralá, její přetížení vede ke snižování kvality povrchu silnic a ke zhoršení ovzduší v okolí nejvytíženějších tras. Nevyhovující je také počet dálnic a rychlostních silnic nebo chybějící obchvaty měst.

V Královéhradeckém kraji vede pouze **17 km dálnic**, jedná se o úsek dálnice D11 z Prahy do Hradce Králové. Další významné trasy spojují paprskovitě Hradec Králové s Libercem, Náchodem, Trutnovem nebo to jsou okružní trasy spojující podhůří Krkonoš a Orlických hor.

Obr. 50: Stav silnic a dálnic v Královéhradeckém kraji K 1. 1. 2010

V regionu se nachází celkem 6 automobilových hraničních přechodů s Polskem, nejfrekventovanějším z nich je Náchod-Běloves. Plánovaná dálnice D11 by měla dále z Hradce Králové pokračovat do Jaroměře, Trutnova a do Polska. Její dostavba by určitě pomohla zlepšit dopravní situaci v kraji.

V královéhradeckém kraji je registrováno téměř 250 000 osobních automobilů. Automobil tak vlastní 45 % všech obyvatel včetně dětí.

Letecké doprava má v kraji zanedbatelný význam. Bývalé vojenské letiště v Hradci Králové slouží nyní jako veřejné vnitrostátní a neveřejné mezistátní letiště. Jeho budoucnost není jasná. Malá letiště slouží hlavně k rekreačnímu létání, vyhlídkovým letům a zemědělským účelům. Pro občany Královéhradeckého kraje tak nabývá na významu mezinárodní letiště v Pardubicích, které odbavilo v roce 2012 přes 120 tis. cestujících.

Ostatní druhy dopravy mají v kraji doplňkový charakter nebo nejsou vůbec realizovány.

Nebývalého rozmachu dosáhla **doprava zpráv a informací** (spoje). Mobilní telekomunikace, internet, rozhlasová i televizní média postupně přispěly k rychlému přenosu informací a k zapojení kraje do globalizujícího se světa.

Téměř 70 % obyvatel Královéhradeckého kraje využívalo v roce 2012 internet.

Nejdůležitějším druhem dopravy je kombinace železniční a silniční dopravy. Nejvytíženější trasy spojují Hradec Králové s městy v okolí. Problém silnic a železnic je zastaralost a nízká kvalita přepravy. Ostatní druhy dopravy mají jen doplňkovou funkci. Moderní technologie přispěly k rychlému šíření informací.

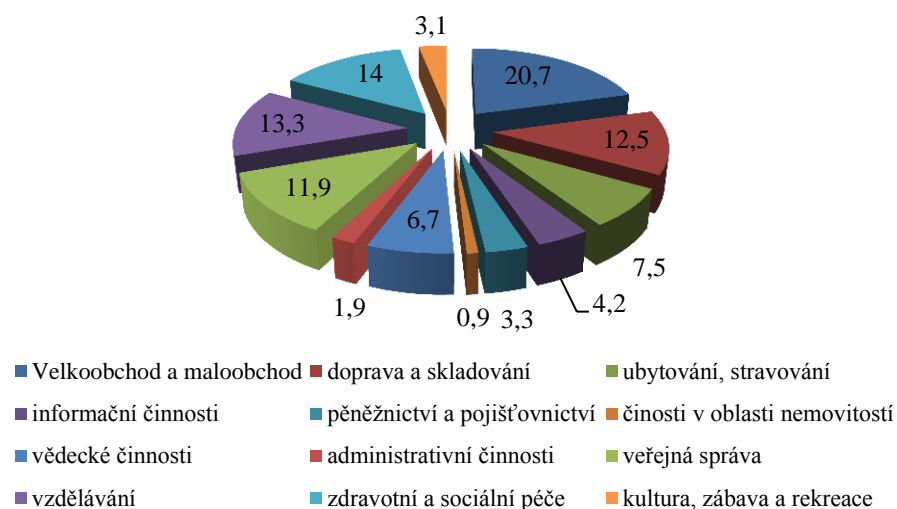
Otázky a úkoly:

-
1. Jaké druhy dopravy znáte? Které z nich jsou využívány v kraji?
 2. Jmenujte výhody a nevýhody jednotlivých druhů dopravy.
 3. Které železniční tratě jsou v kraji neefektivní a proč?
 4. Je vaše bydliště dostupné železniční nebo městské hromadné dopravě?
 4. Proč je na území kraje nedostatečné množství dálnic? Na čem závisí jejich výstavba?
-

6. Služby

Služby zahrnují nevýrobní složky hospodářství a tvoří spolu s cestovním ruchem a dopravou tzv. **terciér**. Podíl zaměstnanců v terciéru je ukazatelem vyspělosti. Podíl

zaměstnanců terciéru na území kraje mírně stoupá, v roce 2012 bylo v kraji zaměstnáno v terciéru téměř **55 %** ekonomicky aktivního obyvatelstva. Terciér prošel od transformace ekonomiky dynamický vývojem, zaměstnal pracovníky uvolněné z průmyslové výroby a přispěl tak k výraznému snižování nezaměstnanosti. Zkvalitnila se síť služeb, začaly vznikat i služby nové. Obecně platí, že čím je sídlo větší, tím poskytuje více služeb. V Královéhradeckém kraji má zásadní postavení Hradec Králové.

Obr. 51: Struktura ekonomicky aktivního obyvatelstva zaměstnaného ve službách

Služby zahrnují tato dílčí odvětví: velkoobchod, maloobchod, opravy, doprava a skladování, ubytování, stravování, informační a komunikační činnosti, finančnictví a pojišťovnictví, činnosti v oblasti nemovitostí, vědecké činnosti, administrativní činnosti, veřejná správa, vzdělávání, zdravotní a sociální péče, kultura, zábava a rekreace. Zaměstnanci v těchto odvětvích tedy poskytují nejrůznější služby ostatním obyvatelům. V obslužné sféře došlo také ke **změně v rozmístění** jednotlivých služeb. Nejlépe je to patrné u malých i větších obchodů a prodejen. Do roku 1989 se nacházely hlavně ve středu měst, v okrajových částech měst byly počty obchodů nedostačující. Po roce 1990 se začínají stavět nové hypermarkety, supermarkety a nákupní centra v okrajových částech obcí, někdy i za administrativní hranicí obce. Příkladem může být

obchodní centrum Futurum v Hradci Králové, nákupní oblast v Hradci Králové-Březhradě nebo nákupní zóna Krkonošská v Trutnově.

V **Hradci Králové** nalezneme nejširší zastoupení služeb, spádovou oblast můžeme vymezit jako celý Královéhradecký kraj. Nachází se zde Fakultní nemocnice Hradec Králové (počet zaměstnanců se pohybuje okolo 4 000), Klicperovo divadlo, Univerzita

Obr. 52: OC Futurum Hradec Králové

Hradec Králové, Studijní a vědecká knihovna, Muzeum východních Čech, Filharmonie Hradec Králové, nákupní centra, multikino, sportovní stadiony, nově otevřené koupaliště a mnoho dalších služeb. Chybí zde snad jen sídlo některých významných celorepublikových institucí a mezinárodní letiště.

Důležitými centry služeb jsou **města nad 5 000** obyvatel, kterými jsou bývalá okresní města a obce s rozšířenou působností. Zde najdeme základní i střední školy, nemocnice či polikliniky, kina, divadla, muzea, finanční i jiné poradenství, nákupní centra i centra sociální péče. Slabé zastoupení služeb mají obce s méně než 5 000 obyvateli, jedinou možností těchto obyvatel je dojíždka do větších měst.

Ve službách je zaměstnána více než polovina ekonomicky aktivního obyvatelstva a podíl stále stoupá. Rozsah služeb se zmenšuje s velikostí měst, nedostatečné zastoupení služeb je na vesnicích.

Otázky a úkoly:

1. *Jaký podíl služeb na zaměstnanosti má Praha? Bude vyšší nebo nižší než v Královéhradeckém kraji?*
2. *Které z dílčích odvětví služeb se nacházejí ve vašem městě?*
3. *Která nejdůležitější služba podle vás chybí ve vašem městě?*
4. *Na internetu vyhledejte, jaká výzkumná a vědecká pracoviště se nacházejí na území kraje.*

7. Cestovní ruch a rekreace

Královéhradecký kraj nabízí **mnoho turistických cílů a příležitostí k rekreaci** nejen pro české návštěvníky. Nachází se v něm přírodní atraktivity, technické a historické

památky, hrady a zámky, střediska pro zimní i letní rekreaci, lázně a mnohé další. Některá místa a střediska mají **mezinárodní význam**, a proto se můžeme často setkávat se skupinkami cizinců. Nejvíce zahraničních turistů přijíždí z Německa, Polska, Nizozemska, Slovenska, ale i z ostatních evropských i mimoevropských zemí. Na pobyty turistů jsou připraveny hotely a jiná ubytovací zařízení, počet lůžek v kraji dosahuje téměř 50 000 a ubytovací kapacita je mezi kraji nadprůměrná.

Průměrná doba pobytu v Královéhradeckém kraji v roce 2011 byla 4,7 dnů.

Podle regionalizace cestovního ruchu jsou vymezeny turistické regiony složené z menších **turistických oblastí**. Tato území vyplňují celé území kraje a nalezneme jich celkem 7: Český ráj, Krkonoše – střed, Krkonoše – východ, Podzvičinsko, Kladské pomezí, Hradecko a Orlické hory a Podorlicko.

Z přírodního hlediska je nejhodnotnější **Krkonošský národní park**. Právě sem směřuje nejvíce zahraničních i domácích turistů po celý rok. V zimním období využívají mnohá lyžařská střediska

Tab. 11: 5 nejnavštěvovanějších turistických cílů Královéhradeckého kraje v roce 2010

Objekt	Počet návštěvníků
ZOO Dvůr Králové nad Labem	455 tis.
Zámek Dětenice	168 tis.
Galerie Zdeňka Buriana, Dvůr Králové n. L.	110 tis.
Státní zámek Ratibořice	96 tis.
Hrad Kost	63 tis.

(Špindlerův Mlýn, Pec pod Sněžkou, Černá hora) a v letním období upřednostňují pěší turistiku a cykloturistiku třeba na nejvyšší horu České republiky nebo k prameni Labe. Další hojně navštěvované přírodní cíle jsou **chráněné krajinné oblasti** (Český ráj, Broumovsko, Orlické hory).

Z historických památek jsou nejnavštěvovanější **hrady** (Kost, Potštejn, Staré hrady, Pecka) a **zámky** (Dětenice, Náchod, Nové Město nad Metují, Hrádek u Nechanic, Opočno, Častolovice, Karlova Koruna, Ratibořice).

Obr. 53: Barokní komplex Kuks

Zámek Dětenice s vyhlášenou středověkou krčmou navštívilo v roce 2010 přes 160 tis. návštěvníků,

Obr. 54: Hrad Kost

dějiště nejslavnějšího díla Boženy Němcové, zámek Ratibořice a Babiččino údolí, navštívilo v roce 2010 téměř 100 tis. turistů. Turisticky atraktivní je také barokní komplex staveb a sousoší **Kuks** v údolí Labe. Dominantou areálu je hospital (bývalý zaopatřovací ústav pro vojenské vysloužilce) s kostelem a dále sochy Ctností a Neřestí Matyáše Bernarda Brauna, který se také podílel na realizaci nedalekého Betléma, jehož sochy jsou považovány za nej kvalitnější díla českého barokního sochařství.

Obr. 55: Ratibořice – sousoší babičky s dětmi

Na území regionu se nenachází žádná památka UNESCO, centra některých měst jsou chráněna jako **městské památkové rezervace** (Jičín, Josefov, Hradec Králové a Nové Město nad Metují). Technickou památkou a národní kulturní

Obr. 56: Nové Město nad Metují

památkou je vodní nádrž **Les Království**, která patří k nejhezčím v celé České republice.

K rekreaci a ozdravným účelům slouží **lázně**, jsou jimi Janské Lázně, Lázně Bělohrad a lázně Velichovky. Nový fenomén celé České republiky v rekreaci je **golf**. Golfových hřišť se nachází na území kraje hned 7, jejich výstavba začala po roce 1990, do té doby zde neexistovalo ani jedno. Nejnavštěvovanějším místem Královéhradeckého kraje zůstává po několik let **Zoologická zahrada a Safari ve Dvoře Králové nad Labem**, specializující se na africkou zvířenu.

Obr. 57: Safari ve Dvoře Králové n. L.

Téměř každé město je něčím významné, proslulé a turisticky atraktivní, např. Hořice – město kamenné krásy či výroba Hořických trubiček, Miletín – rodiště Karla Jaromíra Erbena nebo výroba Miletínských modlitbiček, Třebechovice pod Orebem – muzeum betlémů, Vamberk – muzeum krajky, Náchod – zámek a vojenské pevnosti, Jaroměř-Josefov – podzemní chodby, Hradec Králové – hvězdárna a planetárium, Jičín – město pohádek a další. Pro podhůří Krkonoš a Orlických hor jsou typické chaty a chalupy jako tzv. **druhé bydlení** pro obyvatele velkých měst.

Královéhradecký kraj je nadprůměrný z hlediska návštěvnosti, mezinárodní význam má Krkonošský národní park. Čeští i zahraniční turisté mohou obdivovat chráněná území hrady, zámky, centra měst nebo zoologickou zahradu. Fenomémem poslední doby je golf či lázeňství.

Otázky a úkoly:

1. *Jaké možnosti cestovního ruchu nabízí vaše město? Zeptejte se v informačním centru města a přineste do třídy letáky a brožury o možnostech cestovního ruchu ve vašem okolí.*
2. *Vyhledejte, na co se specializují lázně uvedené v textu.*
3. *Jak pozitivně a negativně ovlivňuje cestovní ruch navštěvovanou oblast?*
4. *Připravte třídenní turisticky atraktivní program v okolí vašeho bydliště pro skupinku cizinců.*

V. ADMINISTRATIVNĚ SPRÁVNÍ USPOŘÁDÁNÍ

Současné administrativně správní uspořádání je výsledkem spousty reform panovníků státních útvarů na našem území. V podstatě se jednalo o krajské zřízení, které reformami měnilo počty krajů, jejich názvy, územní rozsah a jejich pravomoci.

1. Správní vývoj

Vývoj správního a územního uspořádání České republiky začal na přelomu 13. a 14. století, kdy vznikla **stavovská zřízení**. Panovník tehdy rozdělil území českých zemí do 12 krajů, které spravovaly šlechtické rody a měly správní a soudní pravomoci. Tak byl vytvořen základ územního rozdělení českých zemí, které se postupně měnilo do dnešní podoby. Karel IV. ustavuje země Koruny české, v období vlády Habsburků je svrchovanost zemí omezena a je obnoveno **zřízení zemské**.

Za vlády Marie Terezie proběhla reforma krajské správy a vzniká **25 krajů**. Na území dnešního Královéhradeckého kraje zasahovaly dva tehdejší – Hradecký a Bydžovský kraj. Po revolučním roce 1848 je potřeba změna organizační struktury státní správy pro efektivnější výběr daní. V tehdejší Rakousku tak vznikají **politické okresy**, které jsou základním článkem státní správy, a **soudní okresy**, které představovaly základní článek samosprávy. V tomto období existuje ve východních Čechách kraj Jičínský, který je zrušen v roce 1868 stejně jako ostatní kraje.

Po první světové válce byly neúspěšně zavedeny župy, které byly vystřídány **zemským zřízením** (země Česká, Moravskoslezská, Slovenská a Podkarpatská Rus). V období druhé světové války jsou pohraniční oblasti kraje s převážně německy mluvícím obyvatelstvem součástí Třetí říše. Toto území je označováno jako **Sudety** a v jeho obcích platila systém správy jako v hitlerovském Německu.

Po roce 1948 je obnoveno 13 krajů (na území kraje Hradecký kraj) a vznikají místní a okresní národní výbory. Počet krajů je redukován na 7 reformou z roku 1960. Jedním ze sedmi krajů byl Východočeský, který fungoval až do roku 2000.

V roce **2000** vzniká nový systém krajů, který známe dnes. Ústavním zákonem vstoupilo v platnost dělení státního území na vyšší územní samosprávné celky, pro které je přijato tradiční pojmenování – kraje. Z Východočeského kraje vzniká kraj Královéhradecký a Pardubický. Reformou z roku 2003 zanikají okresy. Část jejich pravomocí přebírají kraje a nově vzniklé **obce s rozšířenou působností** (pověřené obce III. typu).

V současnosti dělíme veřejnou správu na státní správu a samosprávu. Základními územními samosprávnými celky jsou obce, vyšší územní samosprávné celky jsou kraje. Zrušené okresy mají stále význam např. pro statistické účely.

I přes spoustu reforem administrativního uspořádání má historii dělení na kraje a okresy. V roce 2000 vzniká administrativní systém krajů, který známe dnes, a definitivní podobu administrativního uspořádání dala reforma z roku 2003, kdy zanikly okresy a vznikly ORP.

2.Správní obvody obcí s rozšířenou působností

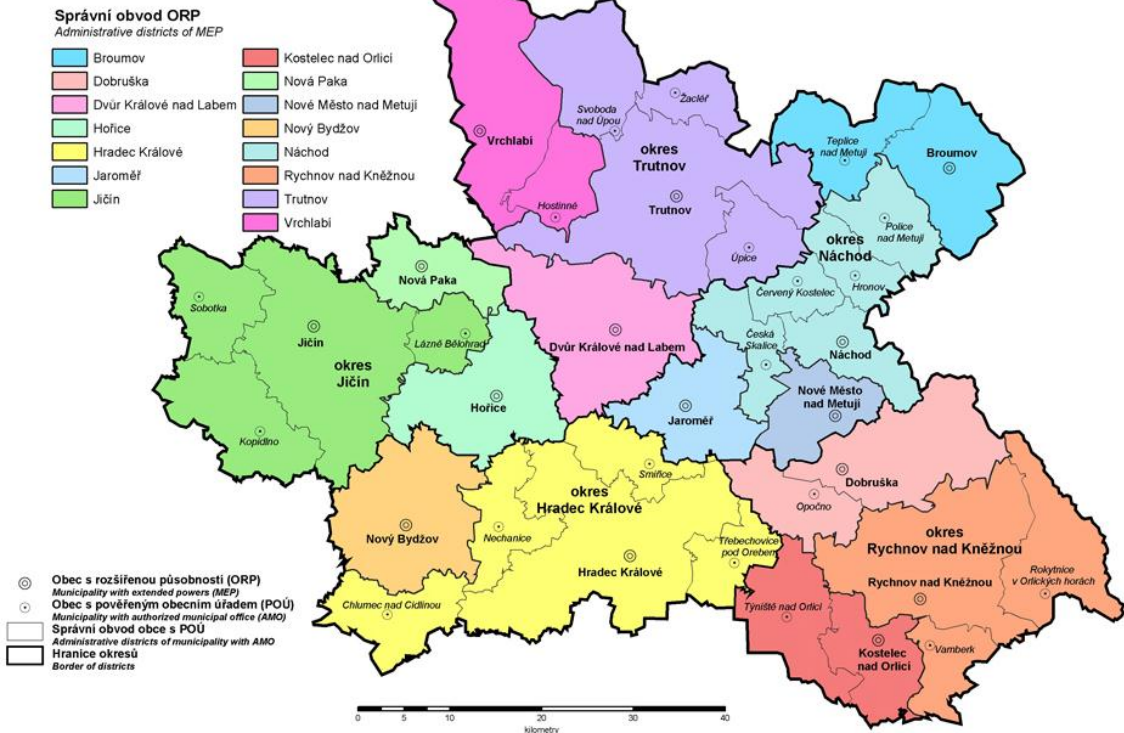
Jak jste se dozvěděli v minulé kapitole, reformou v roce 2003 zanikly okresy a vznikly „malé okresy“ – **obce s rozšířenou působností** (ORP). Okresy se ovšem nadále používají pro různé účely, avšak jejich pravomoci přešly na kraje nebo na obce s rozšířenou působností.

Hlavním cílem reformy byla decentralizace veřejné správy a zlepšení její dostupnosti. Mimo ORP vznikly také pověřené obecní úřady (obce II. typu), které představují hierarchicky nižší stupeň státní správy v rámci přenesené působnosti. Správní obvody pověřených obecních úřadů a správní obvody obcí s rozšířenou působností jsou v některých případech totožné, v jiných případech se správní obvod obce s rozšířenou působností skládá z několika správních obvodů pověřených obecních úřadů. Na území Královéhradeckého kraje existuje **15 správních obvodů** obcí s rozšířenou působností, pověřených obecních úřadů je 35.

Tab. 12: Přehled ORP a jejich základních charakteristik

ORP	Počet				Rozloha v km ²	Hustota Zalidnění (obyv./km ²)	Okres
	obcí	částí obcí	katastrů	obyvatel			
Broumov	14	37	31	16 312	259,39	66,18	Náchod
Dobruška	26	59	50	19 959	279,02	71,91	Rychnov nad Kněžnou
Dvůr Králové nad Labem	28	62	52	26 645	257,83	106,58	Trutnov
Hořice	29	60	53	18 305	192,80	97,33	Jičín
Hradec Králové	81	168	152	145 373	677,43	214,24	Hradec Králové
Jaroměř	15	45	36	18 864	138,57	139,78	Náchod
Jičín	77	201	157	48 231	596,66	79,40	Jičín
Kostelec nad Orlicí	22	50	34	24 628	223,48	112,23	Rychnov nad Kněžnou
Náchod	36	110	95	60 384	355,58	173,48	Náchod
Nová Paka	5	34	30	13 166	97,19	138,36	Trutnov
Nové Město nad Metují	13	25	24	13 990	98,10	146,37	Náchod
Nový Bydžov	23	47	43	17 288	214,16	80,53	Hradec Králové
Rychnov nad Kněžnou	32	73	79	33 242	479,38	71,04	Rychnov nad Kněžnou
Trutnov	31	76	97	63 379	595,52	108,76	Trutnov
Vrchlabí	16	27	28	28 150	293,43	97,22	Trutnov

Administrativní členění kraje Administrative breakdown of the region

Obr. 58: Administrativní členění Královéhradeckého kraje

Obce s rozšířenou působností převzaly většinu pravomocí zaniklých okresů. Takových obcí je v Královéhradeckém kraji 15 a jejich správní obvody vyplňují jeho celé území. Hierarchicky nižší jsou pověřené obecní úřady.

Otázky a úkoly:

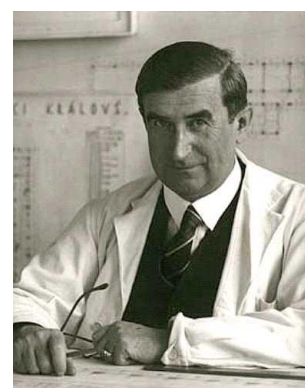
1. Pro jaké další účely zůstávají v platnosti okresy?
2. Jaké výhody mají ORP proti okresům?
3. Vysvětlete rozdíl mezi státní správou a samosprávou.
4. Kolik ORP se nachází v celé České republice?

VI. REGIONÁLNÍ ROZVOJ

I při rozvoji vaší obce je nutné postupovat uváženě, aby nedocházelo k narušování životního prostředí a aby území bylo využíváno co nejefektivněji. Od vstupu ČR do EU je možné čerpat finanční prostředky, které dost výrazně přispěly k rozvoji celého regionu.

1. Územní rozvoj

Při územním rozvoji a rozšiřování zástavby měst a obcí je nutné dodržovat určitá pravidla, normy a zákony, aby nedocházelo k nekoordinovanému a neuváženému růstu obcí. Pro uskutečnění územního rozvoje slouží **územní plán**. Tyto plány pro větší města vznikaly již od počátku 20. století, průkopnickým a nadčasovým byl územní plán Hradce Králové architekta **Josefa Gočára**. Jeho urbanistická koncepce rozvoje Hradce Králové zahrnovala vnější dopravní okruh s radiálami směřujícími do středu města, mezi nimiž se střídají obytné zóny s plochami zeleně.

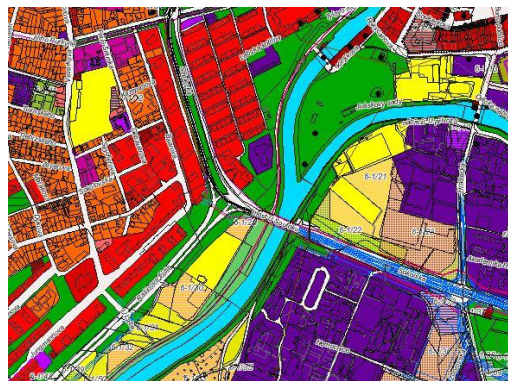
Obr. 59: Josef Gočár

Územní plánování je tedy nástrojem státní správy pro racionální rozvoj daného území a jeho **hlavními úkoly jsou**: stanovení priorit pro zajištění udržitelného rozvoje, zajištění dopravní (silnice, železnice) a technické (voda, odpad, elektřina) infrastruktury, stanovení zón k ekonomickému využití, obytných a průmyslových zón vždy s ohledem na ochranu přírodních a kulturních hodnot, prevence katastrof, rekultivace znečištěného životního prostředí, rozvoj vzdělanosti a kultury obyvatel, zajištění zdravotní a sociální péče, rozvoj příležitostí pro sport a rekreaci a další. Územní plány se zhotovují pro tři velikostní úrovně.

První kategorií jsou **územní plány velkých územních celků**, které představují území krajů. Územní plán Královéhradeckého kraje definuje mimo jiné rozvojové oblasti, rozvojové osy a specifické oblasti. Rozvojové oblasti a rozvojové osy jsou vymezovány v

územích, v nichž z důvodů soustředění aktivit mezinárodního, republikového a regionálního významu existují zvýšené požadavky na změny v území. Specifické oblasti jsou především území s ochranou přírodních a kulturních hodnot významem přesahující území obce. Tyto plány jsou vyhotovovány z pravidla v měřítku 1: 10 000 nebo 1: 25 000.

Druhou a nejčastější velikostní úrovní územního plánu jsou **územní plány obcí**. Územní plán není pro obce povinný, avšak každé obci se vyplatí ho vlastnit. O pořízení územního plánu rozhoduje obecní zastupitelstvo a návrh na jeho pořízení může podat i občan obce. Územní plány obcí jsou zhotovovány v měřítku 1: 5 000 nebo 1: 2 880.

Obr. 60: Výřez územního plánu Hradce Králové

Nejpodrobnější plány jsou **regulační plány pro části obcí**. Vyhotovují se pro např. příměstské lokality, kde se předpokládá rozsáhlá výstavba. Měřítka takových plánů jsou 1: 1 000 nebo dokonce 1: 500.

Novějším dokumentem pro plán rozvoje je tzv. **strategický plán**. Strategické plány začaly vznikat od 2. pol. 90. let 20. století a jsou dlouhodobým koncepčním dokumentem, který stanovuje cíle, priority a cesty při řešení klíčových otázek rozvoje města. Podle velikosti zpracovávaného území se rozdělují na **státní, krajské a městské**. Na státní úrovni definuje strategii rozvoje Národní rozvojový plán (především pro účely EU), na úrovni kraje vzniká strategie rozvoje kraje a města zpracovávají strategie rozvoje města. Časté jsou také sdružení obcí tzv. **mikroregiony**, které zpracovávají strategie rozvoje pro několik sdružených obcí

	Strengths	Opportunities
Pozitivní body	Silné stránky	Příležitosti
	S	O
Negativní body	Weaknesses	Threats
	Slabé stránky	Hrozby
	W	T
	Vnitřní podmínky	Vnější podmínky

Obr. 61: Schéma SWOT analýzy

najednou. Příkladem mikroregionu může být: sdružení Podzvičinsko, mikroregion Smiřicko, Novobydžovsko, Černilovsko, svazek obcí Metuje a další.

Tvorba strategických plánů se skládá ze tří částí: **analýza, syntéza a prognóza**. V analytické části se provádí komplexní rozbor přírodních prvků, socioekonomických jevů, historických, kulturních, infrastrukturních a dalších zvláštností daného území. K syntéze dílčích cílů se nejčastěji používá SWOT analýza, která stručně a přesně vyhodnocuje silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby regionu. Poslední a klíčovou částí strategie rozvoje města je prognóza budoucího vývoje. V této části jsou navrženy jednotlivé splnitelné a konkrétní kroky, kterými by mělo dojít k realizaci strategie rozvoje. Doba realizace strategického dokumentu je většinou 5–10 let.

Při územním rozvoji se postupuje podle promyšlené koncepce rozvoje. Vznikají rozsáhlé dokumenty – územní plány nebo strategické plány. Ty jsou vytvářeny na městské, krajské a státní úrovni.

Otázky a úkoly:

1. *Připravte si referát o životě a díle Josefa Gočára.*
 2. *Patří vaše obec do nějakého mikroregionu či dobrovolného svazku obcí?*
 3. *Vyhledejte, v jakých konkrétních oblastech spolupracují mikroregiony.*
 4. *Na stránkách vašeho města najdete územní plán a pokuste se najít zamýšlené obytné, obchodní a průmyslové zóny.*
 5. *Vytvořte SWOT analýzu vašeho bydliště.*
-

2. Královéhradecký kraj a EU

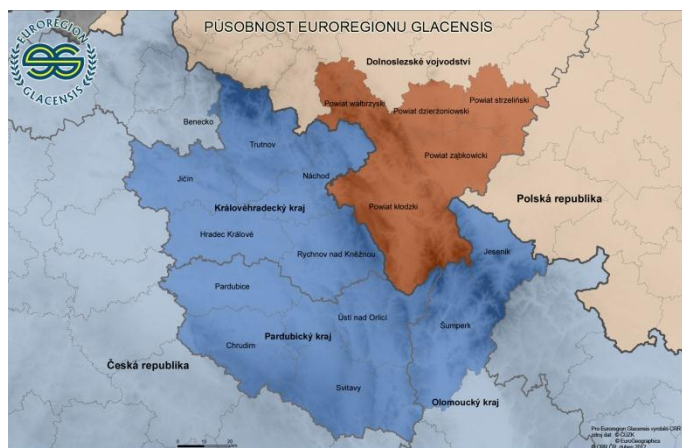
Vstupem České republiky do **Evropské unie** v roce 2004 získal Královéhradecký kraj možnost využití výhod regionální politiky EU. Jednou z forem spolupráce jsou euroregiony, druhou možností je čerpání ze strukturálních fondů. Pro účely EU byly vytvořeny územní statistické jednotky, tzv. NUTS. Úroveň NUTS I v ČR představuje celé území státu, **NUTS II** představují regiony soudržnosti. Kritériem vymezení regionů soudržnosti je počet obyvatel přesahující 1 milion. Jelikož většina krajů nedosahuje této hodnoty, jsou sdružovány po dvou či po třech. Region soudržnosti (NUTS II) **Severovýchod** jako jediný v ČR je vytvořen sdružením tří krajů, a to z Královéhradeckého, Pardubického a Libereckého kraje.

Veškeré informace o Evropské unii najdeš na www.euroskop.cz

Euroregiony jsou nadnárodním sdružením obcí a měst a vznikají za účelem podpory zaostalejších oblastí při obou stranách státní hranice. Cílem je odstraňování nerovností mezi regiony sousedních států vedoucí k postupnému vyrovnávání ekonomického a sociálního rozvoje.

Euroregion Glacensis vznikl podpisem smlouvy v roce 1996 a sdružuje města 3 krajů na české straně a jednoho polského vojvodství. V Královéhradeckém kraji zahrnuje okresy Trutnov, Náchod a Rychnov nad Kněžnou a na polské straně

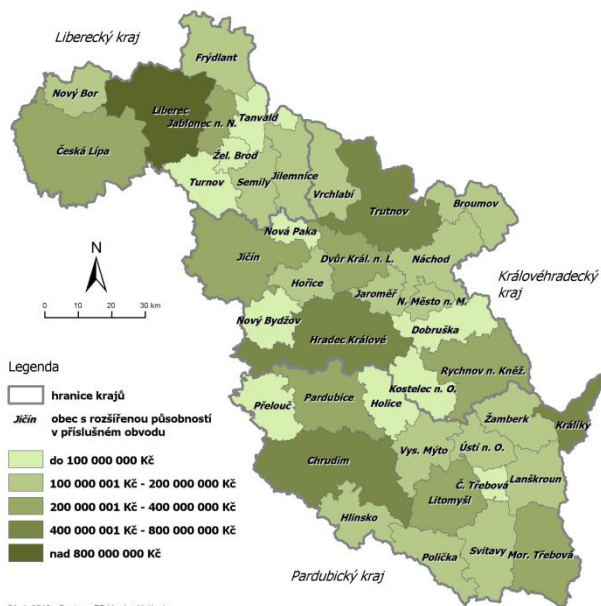

Obr. 62: Působnost Euroregionu Glacensis

okresy Valbřich a Kladsko. Sídlo a sekretariát na české straně se nachází v Rychnově nad Kněžnou. Podpora rozvoje probíhá v oblastech územního plánování, hospodářství a obchodu, zlepšení životního prostředí, výstavba infrastruktur, školství, kultury a sportu.

Druhou možností získání finančních prostředků z EU je čerpání **strukturálních fondů**. Členění na regiony soudržnosti NUTS II bylo nutné pro přijímání financí právě z těchto fondů. Nárok na čerpání mají kraje, jejichž hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele nepřesahuje 75 % průměru celé Unie. Královéhradecký kraj tento průměr nepřekračuje a využívá finanční pomoc na hospodářský rozvoj regionu. V Královéhradeckém kraji jsou využívány oba dva fondy, a to Evropský fond pro regionální rozvoj a Evropský sociální fond.

Evropský fond pro regionální rozvoj má za cíle zlepšování infrastruktury, podporu nových pracovních míst, podpora malého a středního podnikání, rozvoj technologií, ochrana životního prostředí a rozvoj turistiky. Tímto fondem byla z velké části financována např. rekonstrukce náměstí TGM ve Dvoře Králové nad Labem, revitalizace centra Hronova, společenské centrum v Trutnově, sportovní a relaxační centrum v Rychnově nad Kněžnou nebo sportovní areál v Jaroměři.

Obr. 63: Přehled čerpání z Evropského fondu pro regionální rozvoj pro NUTS II Severovýchod

Evropský sociální fond pomáhá obyvatelům efektivněji se zapojit do trhu práce a zvýšit svou cenu na něm. Konkrétní programy podporují zvyšování vzdělanosti obyvatel, pomáhají mladým lidem, lidem s hendikepem a lidem bez zaměstnání.

Obr. 64: Společenské centrum UFFO v Trutnově

Vstup ČR do EU umožnil čerpání výrazné finanční pomoci. Pro přeshraniční spolupráci je vytvořen Euroregion Glacensis, pro regionální rozvoj a pro lepší uplatnění na pracovním trhu slouží Evropské strukturální fondy.

Otázky a úkoly:

1. Kolik jednotek NUTS II se nachází na území ČR?
2. Které kraje v ČR nemají možnost čerpat strukturální fondy EU?
3. Ve třídě diskutujte, jaké výhody a nevýhody přináší Evropská unie
4. Na internetu vyhledejte, jaké projekty ve vašem městě byly realizovány pomocí dotací ze strukturálních fondů EU.
5. Proč jsou příhraniční oblasti zaostalejší než oblasti ve vnitrozemí?

3. Významné osobnosti Královéhradeckého kraje

Královéhradecký kraj je rodištěm mnoha známých osobností, které zanechaly významné stopy v historii českého národa. Oblast jejich působnosti lze rozdělit do činností v literatuře a kultuře, vědě a technice i v politice. Královéhradecký kraj je znám především jako rodiště spisovatelů.

Z historických osobností můžeme vzpomenout vojevůdce **Albrechta z Valdštejna** (1583–1634), který velel císařským vojskům během třicetileté války, **Františka Antonína Šporka** (1662–1738), významného barokního šlechtice a milovníka umění, Matyáše Bernarda Brauna (1684–1738), předního českého barokního sochaře nebo hudebníka **Františka Škroupa** (1801–1862), který složil hudbu k písni *Kde domov můj*, která se stala československou a posléze českou národní hymnou. V Hradci Králové se narodil **Antonín Petrof** (1839–1915), zakladatel továrny na výrobu klavírů a pian světového významu. Svou architektonickou činností výrazně ovlivnil Hradec Králové **Josef Gočár** (1880–1945), zmiňovaný výše v textu.

Ve spojení s Královéhradeckým krajem se vám jistě vybaví bratři Čapkové, Božena Němcová, Alois Jirásek, Karel Jaromír Erben nebo Karel Václav Rais. Jedním ze slavných spisovatelů regionu je rodák z Miletína u Hořic v Podkrkonoší **Karel Jaromír Erben** (1811–1870), jenž proslul sbírkou *Kytice*

Obr. 65: Původní Škroupův zápis písně *Kde domov můj*

Obr. 66: Rodný dům K. J. Erbena

z *pověstí národních*. Svým nejznámějším dílem, *Babičkou*, proslavila ratibořické údolí u České Skalice **Božena Němcová** (1820–1862). I když se nenarodila ve východních Čechách a strávila zde jen část dětství, prostředí jí inspirovalo k tvorbě povídek, ve kterých vzpomíná právě na dětství. V Hronově se narodil prozaik, dramatik a politik **Alois Jirásek** (1851–1930). Mezi jeho nejslavnější díla patří *Staré pověsti české* či román *F. L. Věk*. Venkovskou prózu z Podkrkonoší psal **Karel Václav Rais** (1859–1926). Na gymnáziu ve Dvoře Králové nad Labem studoval **Ivan Olbracht** (1882–1952), tvůrce *Nikoly Šuhaje loupežníka*. **Karel Čapek** (1890–1938), slavnější z bratrů, se narodil v Malých Svatoňovicích nedaleko Trutnova a byl jedním z nejvýznamnějších spisovatelů, dramatiků a novinářů první poloviny 20. století. Jeho starší bratr, **Josef Čapek** (1897–1945), se věnoval jiné kulturní oblasti. Byl malířem, fotografem a knižním ilustrátorem. **Karel Poláček** (1892–1944) se narodil v Rychnově nad Kněžnou a zemřel v koncentračním táboře, v jeho díle *Bylo nás pět* popisuje s humorem maloměstský život. K velkým postavám poválečné literatury patřil **Josef Škvorecký** (1924–2012), který se narodil v Náchodě, ale druhou polovinu života strávil v Torontu, kde také nedávno zemřel.

Obr. 67: Sousoší *Bylo nás pět* v Rychnově nad Kněžnou

Vztah k východním Čechám měl také první český prezident **Václav Havel** (1936–2012), který vlastnil chatu ve vesničce Hrádeček u Trutnova, nějakou dobu byl také zaměstnancem pivovaru v Trutnově.

Obr. 68: Chalupa Václava Havla

Stejně jako celá Česká republika je Královéhradecký kraj rodištěm nebo inspirací významných osobností především literárních tvůrců.

Otázky a úkoly:

1. Vyhledejte místa uvedená v textu v atlase.
2. Znáte nejvýznamnější rodáky vašeho města? Připravte si referát a poučte spolužáky.
3. Které osobnosti současnosti byste zařadili mezi významné? Proč?
4. Existují naučné stezky spojené s některými významnými osobnostmi?

VII. PROJEKT

Zde končí putování Královéhradeckým krajem. Postupně jste prostudovali fyzickogeografické a socioekonomické charakteristiky vašeho bližšího i širšího okolí. Teď je na čase získané vědomosti zúročit a uplatnit je v praxi. Pro tento účel vám poslouží předkládaný projekt.

1. Školní výlet

Vaším úkolem bude připravit **školní výlet** pro vaši třídu. Nečeká vás lehký úkol, příprava výletu není vůbec jednoduchou záležitostí. Podmínky jsou: cesta tam i zpět **vlakem**, délka výletu **3 dny** (2 noci), místo Královéhradecký kraj. Budete rozděleni do **4 až 5 skupin**, k dispozici budete mít počítač s připojením k internetu, turistické mapy, turistické průvodce, atlasy, literární zdroje, případně i další pomůcky. Po dokončení vašich projektů proběhne předvedení, celkové zhodnocení vašich prací a volba vítězného projektu. Vítězný návrh bude realizován, takže se snažte a připravte si **váš vlastní školní výlet!** Zde máte instrukce a úkoly, které máte zajistit:

- vlakové spojení tam i zpět,
- výběr lokality v Královéhradeckém kraji,
- výběr ubytování,
- připravit trasy pro výlety na jednotlivé dny včetně harmonogramu,
- seznámit se s okolím,
- vyhledat turisticky atraktivní cíle v oblasti,
- popsat okolí z hlediska přírodních podmínek (geologie, tvary reliéfu, klima, hydrologie, ochrana životního prostředí a další charakteristiky),
- popsat okolí z hlediska obyvatelstva, sídel a hospodářství (zařazení do okresu, ORP, největší města v okolí, rozšíření nejdůležitějších odvětví průmyslu v okolí, centra služeb, dopravní obsluha a další),
- spočítat finanční náročnost výletu,

- vše sepište do dokumentu v programu MS Word v rozsahu 5-10 stran.

8 Závěr

Předkládaná práce si stanovila čtyři základní cíle. V první části byla charakterizována učebnice jako didaktický prostředek, v části druhé byly popsány změny školství po roce 2004, vysvětleny nově zaváděné pojmy a vymezeno postavení témat místní region a terénní výuka ve středoškolském vzdělávání. Ve třetí části jsou stručně analyzovány středoškolské učebnice místního regionu, na jejichž základě je navrhnutá osnova učebního textu. Ve čtvrté a nejrozsáhlejší kapitole je vytvořen návrh učebního textu pro střední školy, který by potenciálně mohl být využit ve výuce. Text byl sestaven po prostudování odborné literatury a doplněn grafickými komponenty tak, aby byl názornější a přehlednější. Na závěr každé kapitoly jsou uvedeny otázky a úkoly, které mají stimulovat rozvoj klíčových kompetencí žáků. K ověření funkčnosti učebních textů byla použita dotazníková metoda. Zpětnou vazbou byla zjištěna nutnost oprav a úprav v textu i grafickém zpracování. Součástí textu je projekt, který může sloužit k ověření znalosti získaných z učebního textu.

Summary

The present work deals with the creation of a textbook of the local region. The textbook is designed for secondary schools and discusses the Hradec Králové region. Text was developed based on literature search and observes the didactic principles. Textbook informs about the natural, historical, cultural and economic conditions of the region. Text has been verified in teaching and feedback serves to edit the text to final form.

In the theoretical part of the thesis focuses on the development and importance of textbooks, changes in education since 2004, the position and the topic of the local region and field research in education. Based on the comparison of available textbooks of local region for secondary school is designed structure of textbook.

Seznam použité literatury a zdrojů

- BAŠTECKÁ, L.: Královéhradecký kraj. Hradec Králové: Garamon, 2005. 199 s.
- DAVID, P. a SOUKUP, V.: Velká turistická encyklopedie. Praha: Knižní klub, 2009. 328 s.
- DEMEK, J., MACKOVIČIN, P. (editoři) a kol.: Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny. Brno: AOPK ČR, 2006. 582 s.
- FALTYSOVÁ, H.: Královéhradecko. *In:* Mackovičín, P. a Sedláček, M. (eds.): Chráněná území ČR, svazek V. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny; Brno: Ekocentrum, 2002. 409 s.
- HAVEL, J.: Krkonoše. Praha: Olympia, 1969. 152 s.
- HOLEČEK, M. (vedoucí autorského týmu) a kol.: Zeměpis České republiky. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, s. r. o., 2003. 95 s.
- HOLEČEK, M. (vedoucí autorského týmu) a kol.: Zeměpis pro střední odborné školy a učiliště. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, s. r. o., 2004. 120 s.
- Kolektiv autorů: Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007a. 100 s.
- Kolektiv autorů: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1. 9. 2007). Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007b. 126 s.
- LEPIL, O. Teorie a praxe tvorby výukových materiálů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 98 s.
- MAŇÁK, J., Knecht, P.: Hodnocení učebnic. Brno: Paido, 2007. 141 s.
- MAŇÁK, J., Švec, V. Výukové metody. Brno: Paido, 2003. 219 s.
- MIKK, J. Učebnice: budoucnost národa. *In:* MAŇÁK, J. a KNECHT, P. Hodnocení učebnic. Brno: Paido, 2007

PETLÁK, E. Všeobecná didaktika. Bratislav: Iris, c2004. 311 s.

PRŮCHA, J. Moderní pedagogika. 2., přepr. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. 481 s.

PRŮCHA, J. Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky. Brno: Paido, 1998. 148 s. Edice pedagogické literatury.

VLČEK, V. a kol.: Zeměpisný lexikon ČR: Vodní toky a nádrže. Praha: Academia, 1984. 316 s.

WAHLA, A. Terminologický a výkladový slovník didaktiky geografie. Vyd. 1. Ostrava: Pedagogická fakulta v Ostravě, 1983. 204 s.

Internetové zdroje

Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky [online]. Praha, © 2010, 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.ochranaprirody.cz/>

Albeřice [online]. © 2013, 18. 3. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.speleoalberice.cz/>

Bioinstitut CZ [online]. © 2012, 18. 4. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.bioinstitut.cz/>

BusinessInfo.cz - oficiální portál pro podnikání a export [online]. Praha, © 1997-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/>

Centrum pro regionální rozvoj ČR [online]. Praha, © 2011-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.crr.cz/>

CRR - Mapový server. Centrum pro regionální rozvoj ČR [online]. © 2011-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://mapy.crr.cz>

CzechTourism [online]. Praha, © 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.czechtourism.cz/>

ČERNÝ, Václav. *Náhon Alba* [online]. © 2008 - 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.alba.hu.cz/>

České dráhy, a. s. [online]. Praha, © 2009 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cd.cz/>

ČESKÝ HYDROMETEOROLOGICKÝ ÚŘAD. *Portál ČHMÚ* [online]. Praha, © 2009 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: www.chmi.cz

Český statistický úřad [online]. Praha, © 2012, 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/>

Český statistický úřad, *Krajská zpráva ČSÚ v Hradci Králové* [online]. Hradec Králové, © 2012, 18. 4. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home>

ČT24 - Česká televize. *Česká televize* [online]. Praha, © 1996 - 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/>

Dějiny Plotiště. *Plotiště nad Labem* [online]. Hradec Králové, 2009, 19. 4. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.plotiste.info/dejiny-plotist.html>

Deník.cz [online]. © 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.denik.cz/>

Energetický regulační úřad [online]. Jihlava, © 2009 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.eru.cz/>

Euroregion Glacensis [online]. Rychnov nad Kněžnou, 2012, 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.euro-glacensis.cz/>

Euroskop.cz - Věcně o Evropě [online]. Praha, © 2005-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/>

Fakultní nemocnice Hradec Králové [online]. Hradec Králové, © 2011, 10. 4. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.fnhk.cz/>

Golf v ČR a SK [online]. © 2007 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.golfczech.cz/>

Hory Krkonoše [online]. Trutnov, 2008 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.hory-krkonose.cz/>

Hradec Králové [online]. Hradec Králové, 2008, 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.hradeckralove.org/>

Juta a. s. [online]. Dvůr Králové nad Labem, © 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.juta.cz/>

KOKAM, s. r. o. - Kamenolom Kocbeře [online]. © 2009 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.kokam.cz/>

Královéhradecký kraj [online]. Hradec Králové, 2008, 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.kr-kralovehradecky.cz/>

Královská věnná města [online]. Hradec Králové, 2011 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.vennamesta.cz/>

Krkonošské vápenky Kunčice [online]. © 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.kvk.cz/>

Kudy z nudy [online]. © 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/>

Lesy ČR, s. p. [online]. © 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.lesy.cz/>

Letecké služby Hradec Králové [online]. Hradec Králové, © 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.lshk.cz/>

Lexikon tvarů reliéfu. *Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci* [online]. Olomouc, © 2010, 1. 3. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://geography.upol.cz/soubory/studium/e-ucebnice/Smolova-2010/index.html>

MapoMat. *Agentura ochrany přírody a krajiny ČR* [online]. © 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://mapy.nature.cz/>

Mapy.cz [online]. Praha, © 1996-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.mapy.cz/>

Město Dvůr Králové nad Labem [online]. Dvůr Králové nad Labem, © 2010, 12. 4. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.mudk.cz/>

Metodický portál RVP.CZ [online]. Praha, © 2012, 22. 4. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Praha, 2011, 19. 4. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/>

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR [online]. Praha, © 2009 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/>

Národní geoportál INSPIRE [online]. © 2010-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://geoportal.gov.cz/>

Nazeleno.cz – úspory energie, izolace, zdravý životní styl, biopotraviny, ekologie [online]. © 2008 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.nazeleno.cz/>

Oficiální stránky Hospitalu Kuks [online]. © 2013, 22. 4. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.hospital-kuks.cz/>

Pískovcová skalní města a skály. *TREKING.CZ - hory a turistika, VHT, horská a pěší turistika, cykloturistika* [online]. Ostrava, 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.treking.cz/regiony/skalni-mesta.html>

Portál Regionálních Informačních Servisů [online]. © 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/>

Povodí Labe [online]. © 2009, 22. 4. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: www.pla.cz

Regionální geologie České republiky. *Vysoké učení technické v Brně* [online]. Brno, © 2012, 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z:

<http://geotech.fce.vutbr.cz/studium/geologie/skripta/reggeol.htm>

Regionální rada regionu soudržnosti Severovýchod [online]. Hradec Králové, © 2007-2009 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.rada-severovychod.cz/>

Ředitelství silnic a dálnic ČR [online]. Praha, © 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.rsd.cz/>

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. Praha, © 2009-2013, 7. 3. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.scitani.cz/>

Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic. Č. j. 1 052/2009-20 [online]. MŠMT, 14. 7. 2005 [cit. 2011-22-04]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/sdeleni-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-k-postupu-a-stanovenym-podminkam-pro-udelovani-a-odnimani-schvalovacich-dolozek-ucebnicim-a-ucebnim-textum-a-k-zarazovani-ucebnic-a-ucebnich-textu-do-seznamu-ucebnic-c-j-18519-2005-20-platne-o>

Skalní města.cz [online]. © 2006 - 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z:

<http://www.skalnimesta.cz/>

Skupina ČEZ [online]. © 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.cez.cz/>

Správa Krkonošského národního parku [online]. Vrchlabí, © 2010, 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.krnap.cz/>

Střední průmyslová škola kamenická a sochařská v Hořicích [online]. Hořice v Podkrkonoší, © 2008, 22. 3. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.spsks.cz/>

Škoda Auto Česká republika [online]. © 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.skoda-auto.cz/>

Toma Natura - Pramenitá voda. *Regionální značky* [online]. Mukařov, © 2010, 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.regionalni-znacky.cz/broumovsko/cs/certifikovane-produkty/detail/507/toma-natura-pramenita-voda>

VÁVRA, Václav. ÚSTAV GEOLOGICKÝCH VĚD, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita. *Atlas minerálů* [online]. Brno, 2012 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://mineraly.sci.muni.cz/>

Východní Čechy [online]. Pardubice, © 2006-2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.vychodni-cechy.info/>

Zdroje obrázků v učebním textu

Obr. 1: http://www.kr-kralovehradecky.cz/images/img/kraj/znak_barevny_new.gif

Obr. 2: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:2004_Kralovehradecky_kraj.PNG

Obr. 3: [http://notes3.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/6000393263/\\$File/52101111mg.jpg](http://notes3.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/6000393263/$File/52101111mg.jpg) upraveno

Obr. 4: SHOCart, spol. s r. o.: Školní atlas Česká republika a Evropa, str. 6

Obr. 5: Faltysová, H., Mackovičín, P., Sedláček, M.: Královéhradecko, str. 15

Obr. 6: http://www.ergis.cz/krkonose/pict_db/region/img_map/6_1.jpg

Obr. 7: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sn%C4%9B%C5%BEka>

Obr. 8: http://geologie.vsb.cz/geomorfologie/Prednasky/10_kapitola.htm

Obr. 9: <http://www.kralovehradeckyregion.cz/scripts/detail.php?id=36554&newsid=35897&listid=4>

Obr. 10: <http://foto.mapy.cz/32562-Krkonose-mohyla-Hance-a-Vrbaty>

Obr. 11: <http://www.kvk.cz/cs/lanova-draha>

Obr. 12: Faltysová, H., Mackovičín, P., Sedláček, M.: Královéhradecko, str. 31

- Obr. 13:** <http://foto.lukasmaly.net/2000/20000310/?p=Povodn%EC++-+p%F8ehrada+Les+Kr%E1lovstv%ED>
- Obr. 14:** <http://www.panoramio.com/photo/61030920>
- Obr. 15:** Faltysová, H., Mackovičín, P., Sedláček, M.: Královéhradecko, str. 29
- Obr. 16:** Faltysová, H., Mackovičín, P., Sedláček, M.: Královéhradecko, str. 27
- Obr. 17:** SHOCart, spol. s. r. o.: Školní atlas Česká republika a Evropa, str. 10
- Obr. 18:** <http://www.naturfoto.cz/prvosenska-jarni-petrklic-fotografie-7979.html>
- Obr. 19:** Faltysová, H., Mackovičín, P., Sedláček, M.: Královéhradecko, str. 38, upraveno
- Obr. 20:** <http://www.biolib.cz/cz/taxonimage/id199113/?taxonid=567659>
- Obr. 21:** <http://aktualne.centrum.cz/priroda/fotogalerie/foto/209452/?cid=613003>
- Obr. 22:** <http://itras.cz/pancavsky-vodopad/galerie/4765/>
- Obr. 23:** <http://lunahappy.blog.cz/0807/adrspach-skaly>
- Obr. 24:** <http://www.dolnimorava-ubytovani.cz/cz/okoli-dolni-moravy.php>
- Obr. 25:** http://turistickyatlas.cz/vse/misto/6263_trosky.html
- Obr. 26:** <http://itras.cz/cernohorske-raseliniste/galerie/8990/>
- Obr. 27:** <http://www.muzeumhk.cz/kalendar-keramicke-unikaty.html>
- Obr. 28:** <http://ces.mkcr.cz/cz/img.php?imgid=3476>
- Obr. 29:** <http://zakladka-hrou.webnode.cz/a4-trida-zs/vlastiveda/stredovek/velka-morava/>
- Obr. 30:** vlastní zpracování; zdroje dat ČSÚ

- Obr. 31:** http://www.czso.cz/xh/redakce.nsf/i/prirustek_ubytek_poctu_obyvatel_v_kraji_v_obdobi_1990_az_2012
- Obr. 32:** vlastní zpracování; zdroje dat ČSÚ
- Obr. 33:** vlastní zpracování; zdroje dat ČSÚ
- Obr. 34:** http://hk.stomix.cz/zatepleni---panelovy-dum--hradec-kralove--formankova-505-507-r_133.html
- Obr. 35:** <http://www.hotelypenziony.cz/chalupa-v-podkrkonosi>
- Obr. 36:** vlastní zpracování; zdroje dat ČSÚ
- Obr. 37:** Český statistický úřad, Hradec Králové: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2012, str. 18
- Obr. 38:** [http://www.czso.cz/xh/redakce.nsf/i/prumysl_kralovehradeckeho_kraje_a_ekonomicke_subjekty_podle_okresu/\\$File/katalog_firem_VP.pdf](http://www.czso.cz/xh/redakce.nsf/i/prumysl_kralovehradeckeho_kraje_a_ekonomicke_subjekty_podle_okresu/$File/katalog_firem_VP.pdf) str. 4
- Obr. 39:** http://krkonosky.denik.cz/podnikani/krkonose_pivovar_krakonos_20080326.html
- Obr. 40:** <http://www.petrof.cz/klavir-p-237-monsoon.html>
- Obr. 41:** <http://www.csve.cz/clanky/energeticky-mix-cr/485>
- Obr. 42:** <http://www.gteam.cz/?sec=udrzba-epo,-eho,-eti>
- Obr. 43:** [http://www.geolocation.ws/v/W/File%3AJez%20Hu%C4%8D%C3%A1k,%20pohled%20zdola%20\(01\).jpg/-/en](http://www.geolocation.ws/v/W/File%3AJez%20Hu%C4%8D%C3%A1k,%20pohled%20zdola%20(01).jpg/-/en)
- Obr. 44:** http://byznys.lidovky.cz/Foto.aspx?r=firmy-trhy&foto1=ABC315154_smirice.jpg
- Obr. 45:** http://www.eru.cz/user_data/files/licence/info_o_drzitelich/OZE/SLE.pdf str.

- Obr. 46:** vlastní zpracování; zdroje dat ČSÚ
- Obr. 47:** Faltysová, H., Mackovičín, P., Sedláček, M.: Královéhradecko, str. 10, upraveno
- Obr. 48:** <http://www.singletour.cz/maj-v-orlickych-horach>
- Obr. 49:** <http://mapy.kr-kralovehradecky.cz/prumzony/cz/zeleznicni-doprava.htm>
- Obr. 50:** http://www.r35.eu/public/data/file/Plan%20vystavby%202009%20-%202011_Khk.pdf upraveno
- Obr. 51:** vlastní zpracování; zdroje dat ČSÚ
- Obr. 52:** <http://www.hkcity.cz/obchodni-centrum-futurum-hradec-kralove-nove-obchody/>
- Obr. 53:** http://www.padesatpetplus.cz/cs/site/cestovani/tipy-55plus/Poznejte_barokni_Kuks.htm upraveno
- Obr. 54:** <http://www.zamky-hrady.cz/2/kost.htm> upraveno
- Obr. 55:** <http://www.jizdarnalitobor.wbs.cz/Ratiborice.html>
- Obr. 56:** <http://www.novemestonm.cz/pro-turisty/nove-mesto-nad-metuji-a-jeho-okoli.html>
- Obr. 57:** <http://www.ahaonline.cz/clanek/trapasy/1632/dvur-kralove-zoo-slavi-60.html>
- Obr. 58:** Český statistický úřad, Hradec Králové: Statistická ročenka Královéhradeckého kraje 2012, str. 18
- Obr. 59:** http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=1471
- Obr. 60:** http://mapserver.mmhk.cz/tms/hkup/ajax/#c=-640152%252C-1042146&z=0&l=hkup_hv_v1,ku&p=& výřez z mapy
- Obr. 61:** vlastní zpracování

- Obr. 62:** <http://www.euro-glacensis.cz/uzemni-vymezeni-euroregionu.html>
- Obr. 63:** <http://www.rada-severovychod.cz/hodnoceni-vybranych-projektu>
- Obr. 64:** <http://www.promusic.cz/reference/pevne-instalace/spolecenske-centrum-uffo-trutnov-id:145.text> upraveno
- Obr. 65:** <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Skroup-Anthem.jpg>
- Obr. 66:** http://jicinsky.denik.cz/kultura_region/po-naucne-stezce-karla-jaromira-erbena-20120729.html
- Obr. 67:** <http://www.kralovehradeckyregion.cz/scripts/detail.php?id=41289&newsid=46236&listid=4>
- Obr. 68:** <http://www.ahaonline.cz/clanek/musite-vedet/67493/havluv-hradecek-tady-planoval-sametovou-revoluci-a-nakonec-tu-i-zemrel.html>

Seznam příloh

Příloha 1: Přehled klíčových kompetencí pro gymnázia

Příloha 2: Ověřovací dotazníky pro žáky a učitele

Příloha 3: Očekávané výstupy jednotlivých témat učebního textu

Příloha 1:

Kompetence k učení

Žák:

- své učení a pracovní činnost si sám plánuje a organizuje, využívá je jako prostředku pro seberealizaci a osobní rozvoj,
- efektivně využívá různé strategie učení k získání a zpracování poznatků a informací, hledá a rozvíjí účinné postupy ve svém učení, reflektuje proces vlastního učení a myšlení,
- kriticky přistupuje ke zdrojům informací, informace tvořivě zpracovává a využívá při svém studiu a praxi,
- kriticky hodnotí pokrok při dosahování cílů svého učení a práce, přijímá ocenění, radu i kritiku ze strany druhých, z vlastních úspěchů i chyb čerpá poučení pro další práci.

Kompetence k řešení problémů

Žák:

- rozpozná problém, objasní jeho podstatu, rozčlení ho na části,
- vytváří hypotézy, navrhuje postupné kroky, zvažuje využití různých postupů při řešení problému nebo ověřování hypotézy,
- uplatňuje při řešení problémů vhodné metody a dříve získané vědomosti a dovednosti, kromě analytického a kritického myšlení využívá i myšlení tvořivé s použitím představivosti a intuice,
- kriticky interpretuje získané poznatky a zjištění a ověřuje je, pro své tvrzení nachází argumenty a důkazy, formuluje a obhájí podložené závěry,
- je otevřený k využití různých postupů při řešení problémů, nahlíží problém z různých stran,
- zvažuje možné klady a zápory jednotlivých variant řešení, včetně posouzení jejich rizik a důsledků.

Kompetence komunikativní

Žák:

- s ohledem na situaci a účastníky komunikace efektivně využívá dostupné prostředky komunikace, verbální i neverbální, včetně symbolických a grafických vyjádření informací různého typu,
- používá s porozuměním odborný jazyk a symbolická a grafická vyjádření informací různého typu,
- efektivně využívá moderní informační technologie,
- vyjadřuje se v mluvených i psaných projevech jasně, srozumitelně a přiměřeně tomu, komu, co a jak chce sdělit, s jakým záměrem a v jaké situaci komunikuje; je citlivý k míře zkušeností a znalostí a k možným pocitům partnerů v komunikaci,
- prezentuje vhodným způsobem svou práci i sám sebe před známým i neznámým publikem,
- rozumí sdělením různého typu v různých komunikačních situacích, správně interpretuje přijímaná sdělení a věcně argumentuje; v nejasných nebo sporných komunikačních situacích pomáhá dosáhnout porozumění.

Kompetence sociální a personální**Žák:**

- posuzuje reálně své fyzické a duševní možnosti, je schopen sebereflexe,
- stanovuje si cíle a priority s ohledem na své osobní schopnosti, zájmovou orientaci i životní podmínky,
- odhaduje důsledky vlastního jednání a chování v nejrůznějších situacích, své jednání a chování podle toho koriguje,
- přizpůsobuje se měnícím se životním a pracovním podmínkám a podle svých schopností a možností je aktivně a tvořivě ovlivňuje,
- aktivně spolupracuje při stanovování a dosahování společných cílů,
- přispívá k vytváření a udržování hodnotných mezilidských vztahů založených na vzájemné úctě, toleranci a empatii,
- projevuje zodpovědný vztah k vlastnímu zdraví a k zdraví druhých,

- rozhoduje se na základě vlastního úsudku, odolává společenským i mediálním tlakům.

Kompetence občanská

Žák:

- informovaně zvažuje vztahy mezi svými zájmy osobními, zájmy širší skupiny, do níž patří, a zájmy veřejnými, rozhoduje se a jedná vyváženě,
- chodu společnosti a civilizace uvažuje z hlediska udržitelnosti života, rozhoduje se a jedná tak, aby neohrožoval a nepoškozoval přírodu a životní prostředí ani kulturu,
- respektuje různorodost hodnot, názorů, postojů a schopností ostatních lidí;
- rozšiřuje své poznání a chápání kulturních a duchovních hodnot, spoluvytváří je a chrání,
- promýšlí souvislosti mezi svými právy, povinnostmi a zodpovědností; k plnění svých povinností přistupuje zodpovědně a tvořivě, hájí svá práva i práva jiných, vystupuje proti jejich potlačování a spoluvytváří podmínky pro jejich naplňování,
- chová se informovaně a zodpovědně v krizových situacích a v situacích ohrožujících život a zdraví, poskytne ostatním pomoc,
- posuzuje události a vývoj veřejného života, sleduje, co se děje v jeho bydlišti a okolí, zaujímá a obhajuje informovaná stanoviska a jedná k obecnému prospěchu podle nejlepšího svědomí.

Kompetence k podnikavosti

Žák:

- cílevědomě, zodpovědně a s ohledem na své potřeby, osobní předpoklady a možnosti se rozhoduje o dalším vzdělávání a budoucím profesním zaměření,
- rozvíjí svůj osobní i odborný potenciál, rozpoznává a využívá příležitosti pro svůj rozvoj v osobním a profesním životě,
- uplatňuje proaktivní přístup, vlastní iniciativu a tvořivost, vítá a podporuje inovace,

- získává a kriticky vyhodnocuje informace o vzdělávacích a pracovních příležitostech, využívá dostupné zdroje a informace při plánování a realizaci aktivit,
- usiluje o dosažení stanovených cílů, průběžně reviduje a kriticky hodnotí dosažené výsledky, koriguje další činnost s ohledem na stanovený cíl; dokončuje zahájené aktivity, motivuje se k dosahování úspěchu,
- posuzuje a kriticky hodnotí rizika související s rozhodováním v reálných životních situacích a v případě nezbytnosti je připraven tato rizika nést,
- chápe podstatu a principy podnikání, zvažuje jeho možná rizika, vyhledává a kriticky posuzuje příležitosti k uskutečnění podnikatelského záměru s ohledem na své předpoklady, realitu tržního prostředí a další faktory.

Příloha 2:

Dotazník k diplomové práci

Projekt učebních textů pro Královéhradecký kraj

Gymnázium Dvůr Králové nad Labem

22. 4. 2013

1. Text se mi četl dobře, je srozumitelný.

rozhodně ano *spíše ano* *spíše ne* *rozhodně ne*

2. Grafická úprava textu (nadpisy, oddělení kapitol, shrnutí, písmo) je:

dobrá *vyhovující* *nevhovující* *špatná*

3. Rozuměl(a) jsem každému slovu v textu:

ANO *NE*

4. Množství obrázků, grafů, tabulek a map je přiměřené:

rozhodně ano *spíše ano* *spíše ne* *rozhodně ne*

5. Porozuměl(a) jsem všem otázkám a úkolům:

ANO *NE*

6. Obtížnost otázek a úkolů je přiměřená:

rozhodně ano *spíše ano* *spíše ne* *rozhodně ne*

7. Našel (našla) jsem v textu chybu (gramatickou, faktickou):

ANO *NE*

Pokud ano, uveď: _____

8. Hodina se mi líbila:

ANO *NE*

9. V čem se liší tento text v porovnání s učebnicí, kterou používáte? Co tomuto textu chybí?

1. Srozumitelnost textu:

dobrá vyhovující nevyhovující špatná

2. Text je obsahově přiměřený ročníku:

rozhodně ano spíše ano spíše ne rozhodně ne

3. Hloubka a rozsah učiva je přiměřená:

rozhodně ano spíše ano spíše ne rozhodně ne

4. Grafická úprava:

dobrá vyhovující nevyhovující špatná

5. Oddělení kapitol, shrnutí, doplňujícího textu, otázek a úkolů je:

dobré vyhovující nevyhovující špatné

6. Množství obrázků, tabulek, grafů a map je přiměřené:

rozhodně ano spíše ano spíše ne rozhodně ne

7. Obrázky, tabulky, grafy a mapy jsou vhodné, doplňují učivo:

rozhodně ano spíše ano spíše ne rozhodně ne

8. Otázky a úkoly jsou jasně formulované:

rozhodně ano spíše ano spíše ne rozhodně ne

9. Obtížnost úkolů a otázek je přiměřená:

rozhodně ano spíše ano spíše ne rozhodně ne

10. V textu se vyskytují chyby (gramatické, faktické):

ANO NE

11. Text by mi mohl sloužit jako opora při přípravě na některou z hodin místního regionu:

rozhodně ano spíše ano spíše ne rozhodně ne

Příloha 3:

Tematický celek: VYMEZENÍ REGIONU

Očekávané výstupy:

žák

- určí polohu kraje v rámci ČR,
- vyjmenuje okresy kraje,
- určí přibližný počet obyvatel,
- lokalizuje na mapě krajské sídlo.

Tematický celek: PŘÍRODNÍ PODMÍNKY

Očekávané výstupy:

žák

- stručně popíše geologický vývoj v kraji,
- rozliší tvary reliéfu a uvede konkrétní příklady,
- charakterizuje těžbu nerostných surovin,
- zařadí region do povodí,
- vyjmenuje nejvýznamnější toky a vyhledá je v mapě,
- uvede nejvýznamnější vlivy na charakter podnebí,
- určí základní klimatické charakteristiky kraje,
- vysvětlí význam půdy a určí nejrozšířenější typy,
- vyjmenuje typické zástupce fauny a flory,
- rozliší druhy chráněných oblastí a lokalizuje je na mapě.

Tematický celek: OBYVATELSTVO A SÍDLA

Očekávané výstupy:

žák

Tematický celek: VYMEZENÍ REGIONU

Očekávané výstupy:

žák

- nastíní vývoj osídlení,
- vysvětlí a charakterizuje přirozený a mechanický pohyb obyvatelstva,
- analyzuje obyvatelstvo dle národnosti a náboženství,

- charakterizuje sídelní síť a lokalizuje na mapě významná sídla,
- definuje funkce sídel.

Tematický celek: HOSPODÁŘSTVÍ

Očekávané výstupy:

žák

- stručně popíše vývoj hospodářství a transformaci po roce 1989,
- vyčlení jednotlivá průmyslová odvětví a uvede příklady,
- charakterizuje zdroje energií, definuje alternativní zdroje,
- charakterizuje rostlinnou a živočišnou výrobu,
- definuje hlavní druhy dopravy,
- popíše důvody vzestupu služeb po roce 1989,
- vyjmenuje odvětví služeb,
- rozliší a vyhledá na mapě centra turistického ruchu.

Tematický celek: ADMINISTRATIVNĚ SPRÁVNÍ USPOŘÁDÁNÍ

Očekávané výstupy:

žák

- charakterizuje správní uspořádání,
- lokalizuje na mapě obce s rozšířenou působností.

Tematický celek: REGIONÁLNÍ ROZVOJ

Očekávané výstupy:

žák

- stručně popíše postup při územním rozvoji,
- vysvětlí možnosti podpory regionu z EU,
- vyjmenuje významné osobnosti kraje a určí oblast jejich působení.